

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

Diplomová práce

2019

Pavλίna Raková

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

Obraz druhého – Češi v německých karikaturách

Diplomová práce

Autor práce: Pavlína Raková

Studijní program: Mezinárodní teritoriální studia (NMTS) Německá a rakouská studia

Vedoucí práce: PhDr. David Emler, Ph.D.

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne .....

Pavčina Raková .....

Bibliografický záznam

RAKOVÁ, Pavlína. *Obraz druhého – Češi v německých karikaturách*. Praha, 2019. 103 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. David Emler, Ph.D.

Rozsah práce: 177 775 znaků

Anotace

Práce se zabývá obrazem Čechů v německých karikaturách. Obraz o Čěších je sledován v dobových karikaturách v historické linii relevantních událostí, které byly přelomové pro česko-německé vztahy. Vybrány byly čtyři tematické celky, ve kterých je zkoumán obraz o Čěších. Prvním tematickým celkem je česko-německé napětí po Badeniho jazykových nařizeních do Anenských patentů. Dále je zkoumán obraz o Čěších v meziválečném období v letech 1914–1918, přičemž je kladen důraz na vznik Československa. A to z důvodu, že práci protíná hypotéza, že se vznikem ČSR dochází k přiosřnění obrazu o Čěších. Dalším tematickým celkem je rok 1933, kdy dochází k převzetí moci nacisty. Posledním zkoumaným obdobím jsou roky 1937–1939. V tomto tematickém celku je kladen důraz na smrt T. G. Masaryka. Práci doplňují rakouské karikatury, které mají za úkol rozšířit obraz o Čěších z rakouské perspektivy. Zároveň je rakouský obraz o Čěších srovnán s německým obrazem o Čěších. Analyzovány jsou formou obrazové analýzy německé a rakouské dobové karikatury. Výzkum je proveden na 35 dobových karikaturách a opírá se o sekundární literaturu. Karikatury byly vybrány z předních německých a rakouských satiricko-humoristických periodik. Jedná se o časopisy *Simplicissimus*, *Kladderadatsch*, *Fliegende Blätter*, *Kikeriki* a *Figaro*.

Annotation

The thesis focuses on the image of Czechs in German caricatures. The image of Czechs is researched on caricatures through historical timeline consisting of milestones of Czech-German relationship. The first chapter focuses on Czech-German tension from times of Badeni's language ordinances to Ann's patents. Furthermore, the image of Czechs is investigated in period of Great War. The focus is primarily on the rise of independent Czechoslovakia because main hypothesis states that the image of Czechs was intensified after this event. The next researched time period is year 1933 as Nazi party took over. The last researched period is time period 1937-1939. The focus is on death of T. G. Masaryk. The thesis is complemented by Austrian caricatures which aim to extend the image of Czechs by Austrian view. The Austrian image of Czechs is then compared to German one. Analysis is made through image analysis of German and Austrian caricatures. The research is done on 35 historical caricatures and is supported by secondary literature. The caricatures were picked from major satirical-humoristic magazines such as *Simplicissimus*, *Kladderadatsch*, *Fliegende Blätter*, *Kikeriki* and *Figaro*.

Klíčová slova

Karikatura, stereotypy, česko-německé vztahy, národ, Badeniho jazyková nařízení, Anenské patenty, Československo, T. G. Masaryk, Mnichovská dohoda, Protektorát Čechy a Morava

Keywords

Caricature, stereotypes, Czech – German relations, nation, Badeni's language ordinances, Ann's patents, Czechoslovakia, T. G. Masaryk, Munich Agreement, Protectorate of Bohemia and Moravia

Title

Image of the Other - Czechs in German Caricatures

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce panu PhDr. Davidu Emlerovi, Ph.D. za jeho cenné rady a vstřícnost během přípravy této práce. Dále bych chtěla poděkovat vedoucímu diplomového semináře PhDr. Miroslavu Kunštátovi, Ph.D. za jeho podnětné připomínky k obsahu i formě mé diplomové práce. V neposlední řadě také děkuji Mgr. Petru Karlíčkoví, Ph.D. za jeho ochotu a užitečné komentáře při zpracování této práce.

Obsah

1	Úvod.....	1
1.1	Metodologie.....	3
1.2	Literatura a další zdroje použité pro tvorbu práce.....	7
1.3	Struktura práce.....	9
1.4	Teoretický rámec	11
1.5	Charakteristika primárních zdrojů	30
2	Analýza karikatur.....	36
2.1	Česko-německé napětí po Badeniho jazykových nařízeních do Anenských patentů.....	36
2.2	Meziválečné období let 1914–1918 a vznik Československa.....	57
2.3	Převzetí moci nacisty v roce 1933	75
2.4	Roky 1937–1939 a smrt T. G. Masaryka	89
3	Závěr	103

Summary

Zdroje

Seznam karikatur

1 Úvod

„Dějiny 19. a 20. století zanechávají dojem, že česko-německé vztahy byly spíše zatěžovány konflikty než vzájemnou spoluprací.“¹ Vztahy začaly být v 19. století poznamenány narůstajícím nacionalismem obou národů. Jejich národní ambice nekorespondovaly s ambicemi těch druhých. Prosazování vlastní národní identity a národních zájmů vedlo k vytvoření napětí mezi nimi. V tomto období začaly národy dělat hranice mezi pojmy „my“ a „oni“. „Každý národ musel odůvodnit a prezentovat svůj vlastní obraz jak z historického, tak kulturního hlediska.“² K tomu docházelo jak směrem dovnitř, tak i navenek tím, že se každý národ izoloval a přirozeně se tak vymezoval od ostatních. Tato izolace národa vedla k homogenizaci skupiny a dala vzniku obrazu jak sebe sama, tak i těch „druhých“.³

V česko-německých vztazích byl klíčovým momentem rok 1848, kdy Češi odmítli připojení Rakouského císařství do velkého Německa. Stali se nepřáteli v očích říšských i českých Němců a obraz „druhých“ byl tak silně negativně ovlivněn.⁴ Tato opozice „my – ti druzí“ je zdokumentovaná v dobové publicistice a beletristice. Specificky je zachycena především v dobových karikaturách. Revoluční rok 1848 umožnil vznik satirických a humoristických časopisů, které v zájmu prosazování vlastního národa současně zprostředkovaly i obrazy „druhých“. K tomu využívaly právě zmíněné karikatury. Německými satiricko-humoristickými centry se stal Berlín, Mnichov a Vídeň. V časopisech se začaly objevovat karikatury, které prezentovaly ty „druhé“. V českých satirických časopisech se často vyskytovaly karikatury Němců. V německých časopisech to byly střídavě Francouzi, Rusové, Češi a další národy, které představovaly potenciálního nepřítele.⁵ Česko-německé vztahy byly ovlivněny dalšími historickými událostmi, které zatížily vzájemné vztahy a ovlivnily tak „obraz druhého“.

---

¹ Eva Hahnová, *Dlouhé stíny předsudků: Německé a anglické stereotypy o Čechách v dějinách 20. Století* (Praha: Academia, 2015), 452.

² Jozo Džambo, „Slované – německé a rakouské zkreslené obrazy“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 45.

³ *Ibid.*, 45.

⁴ Jiří Rak, „Obraz druhého v české karikatuře 1848–1948“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 9.

⁵ Jozo Džambo, „Slované – německé a rakouské zkreslené obrazy“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 45.

Tato diplomová práce má za cíl zachytit „obraz druhého“, konkrétně obraz o Češích v německých karikaturách. Cílem práce je zjistit, jak jsou Češi zobrazeni v německých karikaturách v klíčových událostech pro česko-německé vztahy a poskytnout tak ucelený obraz o nich. Zároveň má za cíl rozkrýt stereotypy v karikaturách a snaží se tak propojit sekundární literaturu o česko-německých vztazích a stereotypch s uměleckým žánrem karikatur. To činí práci originální. Odborná literatura se sice zabývá obrazy a stereotypy o druhých. Nicméně výzkum obrazu druhých na příkladu karikatur není příliš častý.

V práci se zaměřuji na otázky, jak jsou Češi v německých karikaturách prezentováni. Jaké mají rysy a vlastnosti a co to o nich vypovídá. Dále se zabývám otázkou, zda výše zmíněné události ovlivňují obraz o Češích. V případě, že ano, jak se obraz o Češích změnil. Další klíčovou otázkou je, zda Češi mají podobné atributy jako ostatní Slované, např. Poláci a Rusové. V neposlední řadě mě zajímá, zda analyzované karikatury odpovídají sekundární literatuře o německých stereotypch o Češích.

Karikatury jsou vybrány z německých humoristických časopisů *Simplicissimus*, *Kladderadatsch* a časopisu *Fliegende Blätter*. Dále jsou analyzovány rakouské karikatury z vídeňských časopisů *Kikeriki* a *Figaro*, které byly do práce zařazeny doplňkově za účelem rozšíření německého obrazu o Češích z rakouské perspektivy. Německé a rakouské obrazy o Češích jsou v praktické části práci porovnány. Výzkumné otázky jsou zodpovězeny při analýze karikatur. Využiji k tomu obrazové analýzy a interpretace karikatur. Karikatury interpretuji za pomoci sekundární literatury. Mou maximální snahou je objektivizace obrazu o Češích. Je nutné ovšem zmínit, že interpretace karikatur může být místy subjektivní. Jak zmínil historik Carsten Lenk ve svém odborném článku: „Je to obtížný úkol, pokouší-li se člověk analyzovat karikaturu slovy, popsat její vtip a veselí, které vyvolává.“⁶

Obrazy o Češích jsou sledovány v dobových karikaturách v historické linii relevantních událostí, které byly klíčové pro česko-německé vztahy. Klíčové události jsou rozděleny do čtyř tematických celků, ve kterých je zkoumán obraz o Češích. První tematický celek zkoumá období od Badeniho jazykových reforem do roku 1913, kdy Anenské patenty rozpustily český zemský sněm. Další tematický celek zkoumá období první světové války, přičemž je kladen důraz na vznik Československa. Mojí hypotézou je, že po vzniku ČSR dochází k zintenzivnění obrazu Čechů jako nepřátel. A to z důvodu, že

---

⁶ Carsten Lenk, „Činnost národních stereotypů na příkladu německých a českých karikatur“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 24.

se mění společenská hierarchie. Češi získávají vlastní stát a Němci v něm zůstávají pouze jako menšina. Další tematický celek zkoumá rok 1933, kdy nacisté přebírají moc. Důraz je kladen na otázku, zda změna politického režimu ovlivnila obraz o Čechách. Poslední tematický celek zkoumá roky 1937–1939. Pozornost je věnována událostem po smrti T. G. Masaryka, především Mnichovské dohodě a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. Všechny výše zmíněné události rezonují v česko-německém prostředí jako historické milníky, které otřásly česko-německými vztahy. Dá se předpokládat, že obraz Čechů bude v dobových karikaturách v jednotlivých tematických celcích negativně ovlivněn.

Čtenář se možná pozastaví nad otázkou, proč jsem si pro svůj výzkum vybrala právě karikatury. Především proto, že karikatury byly ve zkoumané době oblíbeným mediálním prostředkem. Její nadsázka bavila čtenáře a prezentovala stereotypní obrazy o „těch druhých“. Je nutné zmínit, že obrazy druhých a stereotypy nebyly prezentovány pouze v karikaturách, ale např. i v pohlednicích, které byly tehdejší populárním komunikačním prostředkem. V dnešní době se s karikaturou sice v takové míře nesetkáme, neboť s postupným vývojem technologií mizí a její roli přebírají později média jako je televize. Karikatura i přesto patří v dnešní době mezi oblíbené mediální prostředky, nicméně je méně frekventovaná než ve výzkumné době. Nadále ji můžeme spatřit v časopisech. Příkladem může být časopis *Landesecho*,⁷ který tradičně zdobí svoji titulní stránku tematickou karikaturou.

Práce doplňuje odbornou literaturu o česko-německých stereotypech a obrazech „druhých“ a přichází s novým pohledem na obraz o Čechách. Originální je v tom, že obraz o Čechách interpretuje skrz karikatury, tedy skrz populární mediální prostředek, který bavil tehdejší společnost a odrážel svým způsobem dobovou mentalitu.

1.1 Metodologie

Předložená práce je historickou prací z česko-německých vztahů. V práci je zkoumána specifická oblast stereotypů na příkladu karikatur. Analyzován je text s obrazovým doprovodem. Metodologicky práce odpovídá obsahové analýze a analýze obrazu. To ji činí jedinečnou, neboť analýza karikatur není příliš častá.

---

⁷ Časopis Němců v České republice

Obrazová analýza

Obrazová analýza je vybrána záměrně, protože se zabývá studiem vizuálních prvků v médiích, zejména televizních pořadů, fotografií v novinách nebo časopisech a kreslených ilustrací.⁸ Obrazová analýza se dá aplikovat také na karikatury, protože ty stejně jako další obrazové záznamy přispívají k vytváření obrazu o dané události.

Obrazová analýza si klade za cíl rozbor obsahu vizuálních sdělení. Pomocí této analýzy je možné zjistit, „jaké informace jsou prostřednictvím obrazů příjemcům předávány, jaké osoby, předměty nebo události jsou na nich vyobrazeny a jakým způsobem. Zajímá se o využití a symboliku typických znaků vizuální komunikace, jejich výkladu ve vztahu k zobrazovaným skutečnostem a k prostředí, ke kterým se obrazový materiál vztahuje.“⁹ Obrazová analýza se dále soustředí na „sledování způsobu zobrazování některých sociálních skupin obyvatel (v jakém prostředí jsou zástupci nejčastěji vyobrazeni, v jaké roli, v jakém postavení) s ohledem na stereotypy, naraci a obrazový rámeček.“¹⁰ Díky tomu je možné ji aplikovat i na sledování obrazu druhého v karikaturách. Analýza obrazového sdělení spočívá v jeho popisu a identifikaci. Samotná interpretace karikatury je popsána v podkapitole Obrazová karikatura.

Volba primárních zdrojů a karikatur

Pro výzkum německého stereotypu a obrazu o Čechách v karikaturách jsou v práci zařazeny tři primární zdroje. Tyto tři zdroje jsem si vybrala cíleně, protože se jedná o nejdůležitější německá satirická periodika ve zkoumané době. Dalším důvodem je, že každý z nich se zaměřoval na jinou skupinu abonentů, což umožňuje vytvořit komplexnější pohled na stereotyp a obraz o Čechách v německých karikaturách.

Jedná se o časopisy *Simplicissimus*, *Kladderadatsch*, které jsou hlavními zdroji této práce a časopis *Fliegende Blätter*, který byl do práce zvolen doplňkově. Časopis *Simplicissimus* a *Kladderadatsch* patří mezi nejdůležitější německá satiricko-humoristická periodika na přelomu 19. – 20. století. Časopis *Kladderadatsch* vycházel téměř sto let a „představuje humoristicko-satirickou encyklopedii své doby.“¹¹ Zvolila jsem tyto časopisy, protože vycházely ve stejném období. Dále jsem je vybrala z důvodu, že u všech se jedná o satirický týdeník, který obsahoval mimo textu dobové karikatury. Dalším

---

⁸ Tomáš Trampota a Martina Vojtěchovská, *Metody výzkumu médií* (Praha: Portál, 2010), 155.

⁹ *Ibid.*, 156-157.

¹⁰ *Ibid.*, 157.

¹¹ Jozo Džambo, „Slované – německé a rakouské zkrácené obrazy“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 45.

kritériem výběru bylo, že se jedná o dva mnichovské a jeden berlínský časopis. Právě tato místa tvořila centra satiricko-humoristické publicistiky na německém území.¹² Díky jejich teritoriálnímu rozšíření je možné provést analýzu, která více reflektuje německý „mainstreamový“ obraz v dané době. Dalším kritériem výběru těchto časopisů byla jejich politická profilace. *Simplicissimus* lze charakterizovat jako občansko-demokratický časopis, zatímco *Kladderadatsch* byl původně časopisem liberálním. Postupem času se začal *Kladderadatsch* profilovat konzervativně a během Výmarské republiky převzal nacionálně – pravicové myšlenky.¹³ Časopis *Fliegende Blätter* byl naopak humoristický časopis. Charakteristický byl tím, že se snažil oslovit téměř všechny vrstvy čtenářů a držel se dál od politických a náboženských témat. Zmiňované rozdíly mezi časopisy mohou vytvořit ucelenější německý obraz a stereotyp o Čěších.

Bylo zvažováno zařazení rakouských satirických časopisů *Kikeriki* a *Figaro* jako primárních zdrojů, aby byl reflektován i rakouský obraz o Čěších. Nicméně časopisy byly zařazeny pouze doplňkově, jako sondy v jednotlivých kapitolách, aby rozvíjely německý obraz o Čěších z rakouské perspektivy. Hlavním důvodem, proč nemohly být časopisy zařazeny do práce jako primární zdroje je ten, že časopis *Kikeriki* vycházel jen do roku 1933 a časopis *Figaro* do roku 1919. Proto nemohly být zařazeny do práce jako primární zdroje, neboť zkoumaná linie obrazu o Čěších je až do roku 1939. Časopisy *Kikeriki* a *Figaro* byly v tehdejší době nejdůležitějšími satirickými periodiky v Rakousku. *Kikeriki* byl původně liberálním časopisem, postupně se začal profilovat antisemitisticky a ve 20. letech převzal německo-nacionální myšlenky.¹⁴ Časopis *Figaro* byl liberálně humoristický časopis. Cíleně bylo vybráno několik karikatur z těchto časopisů k rozšíření německého obrazu o Čěších z rakouské perspektivy. Rakouské i německé obrazy jsou v praktické části práce porovnány.

---

¹² Jozo Džambo, „Slované – německé a rakouské zkrleslé obrazy“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 45.

¹³ Frank Zeiler, „Verfassungsbildsatiren zwischen Republikfeindschaft, Vernunftrepublikanismus und Republiktreue. Eine Darstellung der Bildbeiträge zur Weimarer Verfassung in den Satiremagazinen *Kladderadatsch*, *Simplicissimus*, *Der Wahre Jacob* und *Lachen Links*.“, in *Jahrbuch der Juristischen Zeitgeschichte* (Band 17, 2016), 395.

¹⁴ „Objekt des Monats Februar 2010: Flugwoche Juni 1913 in Wien-Aspern“, Wienbibliothek Online, <https://www.wienbibliothek.at/bestaende-sammlungen/objekte-monats/objekte-monats-2010/objekt-monats-februar-2010-flugwoche-juni> (staženo 1. 4. 2019).

Volba karikatur byla tematicky provedena na základě těchto historických událostí:

- Česko-německé napětí po Badeniho jazykových nařízeních do roku 1913, kdy Anenské patenty ukončily působení českého zemského sněmu.
- Meziválečné období let 1914–1918 a vznik Československa.
- Převzetí moci nacisty v roce 1933.
- Roky 1937–1939, přičemž je kladen důraz na smrt T. G. Masaryka a události poté.

Karikatury jsou rozděleny tematicky do výše zmíněných čtyř celků, které tvoří základní pilíře praktické části práce, ve kterých je analyzován obraz a stereotyp o Čěších. Praktická část práce obsahuje analýzu 35 karikatur. V jednotlivých tematických celcích je analyzováno 8–10 karikatur. Tento počet je zvolen především s ohledem na to, aby bylo možné dojít k obecnějšímu závěru, jak jsou Čěši v karikaturách prezentováni. Zvolený počet karikatur zároveň odpovídá požadavkům obrazové analýzy. Odborná literatura uvádí vzorek do velikosti 10 fotografií, v tomto případě karikatur.¹⁵ Počet karikatur se odvíjí i od délky zkoumaného období. Některá období jsou časově rozsáhlejší a k dispozici je více karikatur, což umožňuje možnost volby karikatur. Některá období jsou naopak krátká v rozsahu do jednoho roku. V těchto případech není k dispozici mnoho karikatur jako u jiných období a není možné z nich vybírat. Primárně se soustředím na karikatury, kde jsou Čěši jejím hlavním předmětem. Podrobeny analýze jsou ale i karikatury, kde Čěši vystupují ve vedlejších rolích. A to z výše zmiňovaného důvodu, že ve zkoumaném období nebyly nalezeny žádné jiné. Z těchto důvodů nebylo možné počet karikatur sjednotit ve všech tematických celcích. Z primárních zdrojů *Simplicissimus* a *Kladderadatsch* jsou analyzovány v ideálním případě 3–4 karikatury v jednotlivých tematických celcích. U doplňkových zdrojů jsou analyzovány 2 karikatury. Analyzované karikatury v jednotlivých tematických celcích jsou vybrány s časovým odstupem od sebe, aby byla zachycena kontinuita případně diskontinuita obrazu o Čěších, tedy i případná změna jejich obrazu. Pokud byl znám autor karikatury, uvádím ho vždy na konci analýzy jednotlivých karikatur.

Postup při interpretaci karikatury

Při interpretaci karikatur vycházím z jednotlivých metodických postupů historiků Roberta Stradlinga,¹⁶ Viliama Kratochvíla¹⁷ a Hanse-Jürgena Pandela.¹⁸ Má interpretace karikatur se zaměřuje na následující kritéria:

---

¹⁵ Tomáš Trampota a Martina Vojtěchovská, *Metody výzkumu médií* (Praha: Portál, 2010), 158–159.

¹⁶ Robert Stradling, *Jak učit evropské dějiny 20. století* (Praha: MŠMT ČR, 2003), 81-84.

- 1) Charakteristika zobrazených postav či věcí a vymezení použitých prostředků v karikatuře, především symboly, které autor použil.
- 2) Pokud bude karikatura doprovázena textem, je třeba popsat jeho význam a jeho smysl.
- 3) Charakteristika tendence a intence, tedy karikaturistův názor a hodnocení zobrazovaného.
- 4) Ověření pravdivosti obsahu karikatury – použijí sekundární literaturu k popsání klíčové události a porovná ji tak s obsahem karikatury.
- 5) Vyhodnocení karikatury – zhodnotím karikaturu podle předchozích kroků, ze kterých lze charakterizovat stereotyp o Čechách, a případně ho zařadím do stereotypů ze sekundární literatury.

1.2 Literatura a další zdroje použité pro tvorbu práce

Mezi významná díla, která se zabývají výzkumem obrazu druhých a stereotypů v česko-německém prostředí, patří především dílo od Jana Křena a Evy Broklové *Obraz Němců Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*.¹⁹ Dalším důležitým dílem je kniha *Gleiche Bilder, Gleiche Worte: Němci, Rakušané a Češi v karikatuře 1848–1948* od autorů Joza Džamba a Petera Bechera.²⁰ Tato kniha dokonce pracuje s dobovými karikaturami a v krátkých člancích popisuje danou problematiku. Dále je potřeba zmínit knihu od historika Jiřího Raka *Bývali Čechové: České historické mýty a stereotypy*.²¹ Všechny tři knihy se zabývají spíše obrazem Němců v české společnosti. Pouze dva autoři se věnují tématu obrazu Čechů v německé společnosti. První je historička Eva Hahnová, která se ve své knize *Dlouhé stíny předsudků: Německé a anglické stereotypy o Čechách v dějinách 20. století*²² zabývá analýzou písemných pramenů z 20. století. Můj výzkum jde za hranice 20. století a je proveden na základě analýzy karikatur. Druhým autorem je Jiří Kořalka a jeho články *Tschechen und Deutsche in wechselseitigen*

---

¹⁷ Viliam Kratochvíl, *Modely na rozvíjanie kompetencií žiakov: k transformácii vzťahu histórie a školského dejepisu* (Bratislava: Stimul, 2004).

¹⁸ Hans-Jürgen Pandel a Gerhard Schneider, *Handbuch Medien im Geschichtsunterricht* (Schwalbach, Wochenschau Verlag, 2010).

¹⁹ Jan Křen a Eva Broklová, *Obraz Němců Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 1998).

²⁰ Jozo Džambo a Peter Becher, *Gleiche Bilder, Gleiche Worte: Němci, Rakušané a Češi v karikatuře 1848–1948* (München: Adalbert Stifter Verein, 1997).

²¹ Jiří Rak, *Bývali Čechové: České historické mýty a stereotypy* (Jinočany: H & H, 1994).

²² Eva Hahnová, *Dlouhé stíny předsudků: Německé a anglické stereotypy o Čechách v dějinách 20. století* (Praha: Academia, 2015).

Karikaturen von 1848 bis 1938,²³ *Der Mythos vom deutschen Feind*²⁴ a *Národní stereotypy v české a německé politické karikatuře*.²⁵ Nicméně autor se tématice německého obrazu a stereotypu o Čechách věnuje ve svých člancích spíše okrajově, nepřináší hlubší analýzu a nepředkládá karikatury jako důkazy svých tvrzení. Vzájemnými obrazy se zabývá i historik Rudolf Jaworski v knize *Deutsche und tschechische Ansichten: kollektive Identifikationsangebote auf Bildpostkarten in der späten Habsburgermonarchie*,²⁶ který ji uchopil z hlediska pohlednic. Je nutné zmínit, že obrazy druhých a stereotypy totiž nebyly prezentovány pouze v karikaturách, ale i v pohlednicích, které byly tehdejším moderním komunikačním prostředkem. Tématikou politických karikatur se zabývá i Petr Karlíček v knize *Napínavá doba: politické karikatury (a satira) Čechů, Slováků a českých Němců (1933–1953)*.²⁷

Výše zmíněná díla jsou pro mou práci velice důležitá a tvoří tak hlavní sekundární zdroje, ze kterých vycházím. Zároveň na ně mohu se svým výzkumem navázat, rozvést je a přispět tak k tématice německého obrazu a stereotypů Čechů na příkladu dobových karikatur.

Pro uchopení teoretického kontextu jsou nápomocné knihy o česko-německých vztazích a stereotypech, které jsou zmíněny výše. Jako další bych ráda zmínila díla *Dvě století střední Evropy* od Jan Křena,²⁸ *Zachovej nám hospodine: Češi v Rakouském císařství 1804–1918* od Jiřího Raka.²⁹ Koncept národa a národní identity představím na základě děl *Národy a nacionalismus* od Ernest Gellnera,³⁰ *Civil Society* od John Keaneho,³¹ *Pohledy na národ a nacionalismus* od Miroslava Hrocha,³² *Deutsche Identität 1770–1990* od Harolda Jamese,³³ *Das deutsche Buch in der Debatte um nationale Identität*

---

²³ Jiří Kořalka, „Tschechen und Deutsche in wechselseitigen Karikaturen von 1848 bis 1938“, in *Deutsche und Tschechen: Geschichte, Kultur, Politik*, ed. Walter Koschmal et al. (München: C.H.Beck, 2001), 512-516.

²⁴ Jiří Kořalka, „Der Mythos vom deutschen Feind“, in *Deutsche und Tschechen: Geschichte, Kultur, Politik*, ed. Walter Koschmal et al. (München: C.H.Beck, 2001), 506-511.

²⁵ Jiří Kořalka, „Národní stereotypy v české a německé politické karikatuře“, in *Proudy české umělecké tvorby 19. století: Smích v umění*, ed. Marta Ottlová (Praha: Ústav pro hudební vědu ČSAV, 1991), 63–70.

²⁶ Rudolf Jaworski, *Deutsche und tschechische Ansichten. Kollektive Identifikationsangebote auf Bildpostkarten in der späten Habsburgermonarchie* (Innsbruck: Studienverlag, 2006).

²⁷ Petr Karlíček, *Napínavá doba: politické karikatury (a satira) Čechů, Slováků a českých Němců 1933-1953* (Praha: Knižní klub, 2018).

²⁸ Jan Křen, *Dvě století střední Evropy* (Praha: Argo, 2005).

²⁹ Jiří Rak, *Zachovej nám hospodine: Češi v Rakouském císařství 1804–1918* (Praha: Havran, 2013).

³⁰ Ernest Gellner, *Národy a nacionalismus* (Praha: Nakladatelství Josef Hříbal, 1993).

³¹ John Keane, *Civil society: old images, new visions* (Stanford: Stanford University Press, 1998).

³² Miroslav Hroch, *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů* (Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003).

³³ Harold James, *Deutsche Identität 1770-1990* (Frankfurt am Main, Campus Verlag, 1991).

und kulturelles Erbe od kolektivu autorů Michaela Knocheho.³⁴ K představení fenoménu stereotypů využiji odborný článek od Hanse Henninga Hahna *12 Thesen zur Stereotypenforschung*.³⁵ Dále pracuji s publikací *Veřejné mínění* od Waltera Lippmanna,³⁶ který koncept stereotypu propojil s médii. V kontextu stereotypu s médii je v práci využita i kniha *Masová média* od Jana Jiráka a Barbary Köpplové.³⁷ Obrazovou karikaturu a její interpretaci představím na základě děl několika autorů. Jedná se tak především o díla *Teorie sémiotiky* a *Dějiny ošklivosti* od Umberta Eca,³⁸ *Teoreticko-historiografický úvod k dejinám karikatury* od Jána Valtera,³⁹ *Politická karikatura v československém denním tisku v lednu-březnu 1948* od Petra Karlíčka,⁴⁰ *Handbuch Medien im Geschichtsunterricht* od Hanse-Jürgena Pandela,⁴¹ *Modely na rozvíjanie kompetencií žiakov: K transformácii vzťahu histórie a školského dejepisu* od Viliama Kratochvíla⁴² a mnoho dalších.

Všechny výše zmíněné sekundární zdroje mi pomůžou v představení teoretického kontextu práce. Získané informace využiji a aplikuji v praktické části práce při analýze karikatur.

1.3 Struktura práce

Předkládaná práce je rozdělena do tří kapitol, které mají čtenáři blíže přiblížit česko-německé vztahy. Zkoumaným tématem v této rovině je německý obraz a stereotypy o Čechách v dobových německých karikaturách ve vybraných historických událostech. Cílem práce je tedy představit čtenáři německý obraz a stereotypy o Čechách.

V teoretické části práce jsou na základě sekundární literatury představeny česko-německé vztahy v 19. století a ve 20. století. Tato část je velice důležitá, neboť přináší

---

³⁴ Michael Knoche, Justus H. Ulbricht a Jürgen Weber, *Das deutsche Buch in der Debatte um nationale Identität und kulturelles Erbe* (Göttingen: Wallstein Verlag, 2006).

³⁵ Hans Henning Hahn, „12 Thesen zur Stereotypenforschung“, in *Nationale Wahrnehmungen und ihre Stereotypisierung: Beiträge zur Historischen Stereotypenforschung*, ed. Hans Henning Hahn et al. (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2007).

³⁶ Walter Lippmann, *Veřejné mínění* (Praha: Portál, 2015).

³⁷ Jan Jiráka a Barbara Köpplová, *Masová média* (Praha: Portál, 2015).

³⁸ Umberto Eco, *Teorie sémiotiky* (Praha: Argo, 2009).

Umberto Eco, *Dějiny ošklivosti* (Praha: Argo, 2007).

³⁹ Ján Valter, „Teoreticko-historiografický úvod k dejinám karikatury“, in *Štúdie o minulosti*, ed. Peter Podolan (Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, 2014), 84-97.

⁴⁰ Petr Karlíček, „Politická karikatura v československém denním tisku v lednu-březnu 1948“, in *Zprávy Společnosti pro dějiny Němců v Čechách/Mitteilungen der Gesellschaft für die Geschichte der Deutschen in Böhmen*, ed. Kristina Kaiserová (Ústí nad Labem: Společnost pro dějiny Němců v Čechách, Muzeum města Ústí nad Labem, 6/2007).

⁴¹ Hans-Jürgen Pandel a Gerhard Schneider, *Handbuch Medien im Geschichtsunterricht* (Schwalbach, Wochenschau Verlag, 2010).

⁴² Viliam Kratochvíl, *Modely na rozvíjanie kompetencií žiakov: k transformácii vzťahu histórie a školského dejepisu* (Bratislava: Stimul, 2004).

čtenáři přehled o česko-německých vztazích ve zkoumaném období. Dále jsou charakterizovány hlavní teoretické pojmy, které s prací úzce souvisí. Jedná se tak o pojem národ a národní identita. Tyto pojmy jsou obtížně definovatelné, a ačkoli panuje všeobecná shoda o tom, co se pod těmito pojmy skrývá, historici ho definují odlišně. Z toho důvodu v práci uvádím více definic národa podle předních historiků a sociologů. Dále se v této části práce věnuji vymezení pojmu stereotyp, který uvádím v mediálním kontextu a snažím se vysvětlit propojení stereotypu s karikaturou. Na základě sekundární literatury jsou vymezeny i česko-německé vzájemné obrazy a stereotypy. Tyto obrazy a stereotypy jsou podrobeny analýze v praktické části práce. A to z důvodu, že práci protíná otázka, jestli obrazy a stereotypy v dobových karikaturách odpovídají obrazům a stereotypům ze sekundární literatury. Následně představuji fenomén obrazové karikatury a její interpretace. Vedle představení pro práci relevantních pojmů se na několika stránkách věnuji i charakteristice časopisů *Simplicissimus*, *Kladderadatsch* a *Fliegende Blätter*, z kterých čerpám dobové karikatury. Krátce jsou představeny i rakouské časopisy *Kikeriki* a *Figaro*, z kterých čerpám karikatury doplňkově z rozšíření obrazu o Čěších z rakouského pohledu.

Na teoretickou část navazuje část praktická, kde jsou dobové karikatury podrobeny analýze. Tato část práce má za úkol zodpovědět na kladené otázky a vyvrátit či potvrdit hlavní hypotézu práce. Karikatury jsou cíleně vybrány podle klíčových událostí pro česko-německé vztahy. Jedná se tak o Badeniho jazykové reformy, které měly zrovnoprávnit češtinu s němčinou v úředním styku. Proto vzbudily vlnu protestů u německy mluvícího obyvatelstva. Sledován bude obraz Čechů v karikaturách až do roku 1913, kdy byl uzavřen sněm, a vstoupily v platnost Anenské patenty. Dále budou zkoumány karikatury z období první světové války v letech 1914–1918. Hlavní důraz je kladen především na vznik Československa. Další klíčovou událostí je rok 1933, kdy se nacisté dostávají k moci. Poslední událostí, která ukončuje analýzu obrazu o Čěších, jsou roky 1937–1939. Pozornost je věnována především smrti T. G. Masaryka, Mnichovské dohodě a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava.

V závěru práce rekapituluji svůj výzkum a shrnuji jeho nejpodstatnější zjištění a výsledky. Nabízím přehled německého obrazu a německých stereotypů o Čěších v karikaturách ve zkoumané době a přináším odpovědi na předem stanovené otázky.

1.4 Teoretický rámec

Cílem teoretické části práce je přiblížit a vysvětlit pojmy a přístupy pojící se s problematikou této práce. V této kapitole je popsán a blíže vysvětlen vývoj česko-německých vztahů v 19. a 20. století tak, aby čtenáře zasadil do zkoumaného období. Pozornost je věnována i pojmu národ a národní identita, který s tématem úzce souvisí, neboť tato práce zkoumá vztah mezi dvěma národy, a tedy dvěma národními identitami. Dále je vysvětlen pojem stereotyp, který tvoří hlavní část práce, neboť právě německé stereotypy, a tedy i německý obraz o Čechách tvoří hlavní výzkum. Následně jsou na základě sekundární literatury představeny německé stereotypy o Čechách, které jsou v praktické části podrobeny výzkumu. Vysvětlen je i pojem obrazové karikatury, která tvoří primární pramen této práce. Teoretickou část zakončují charakteristiky primárních zdrojů.

Česko-německé vztahy v 19. a 20. století

Česko-německé vztahy v 19. a 20. století je nutno charakterizovat v evropském kontextu. Mluvíme tu o období, kdy se mění politický řád v Evropě a zaniká Svátá říše římská. Napoleonovo dobývání Evropy tak zapříčinilo její budoucí vývoj, kdy dalo vzniku národně-osvobozovacích hnutí v jednotlivých zemích. Myšlenky Francouzské revoluce však změnila situaci a nálady občanů.⁴³ Napoleonské války probudily v evropských zemích národní uvědomění a národy tak začínají usilovat o národní jednotu a politickou samostatnost. Důležitým mezníkem je revoluční rok 1848, známý též pod pojmem *Jaro národů* a období před ním, v německé historiografii známé jako *Vormärz*, které někteří historikové datují již od Vídeňského kongresu v roce 1815. Česko-německé vztahy byly v tuto dobu konfrontovány s koncepty velko – či maloněmeckého řešení. Mělo se tak rozhodnout o osudu Německa s Rakouskem, nebo bez něho. „Vždy se tak počítalo, že v příštím národním Německu budou habsburské země Bundu, tudíž i neněmecké obyvatelstvo – Češi.“⁴⁴ Češi se nechtěli stát součástí nového Německa. Snažili se prosadit si lepší pozici v Rakousku. Zároveň usilovali o svoji národní autonomii a přiřazení k Německu by tak pro ně představovalo značnou prohru.

---

⁴³ Zejm. občanská rovnost, omezení panovníka ústavou, odstranění privilegií šlechty, účast na politickém životě a právní ochrana občanů.

⁴⁴ Jan Křen, *Dvě století střední Evropy* (Praha: Argo, 2005), 161.

Z literatury běžně známé „dlouhé 19. století“⁴⁵ je v české perspektivě viděno jako „éra slavného českého národního obrození, tedy doba, kdy se Češi z takřka bezvýznamného etnika, kterému mnozí nepředpovídali budoucnost, změnili v moderní evropský národ.“⁴⁶ Toto období je charakteristické nárůstem nacionalismu v jednotlivých evropských zemích, tedy Německa a Čech nevyjímaje. Je to období, kdy dochází k uvědomění národa, tedy vědomí, že někdo někam patří. Tyto národy mají pocit, že je třeba se prosadit a vymezit vůči ostatním entitám. Češi se snaží dostat z područí Rakouska, potažmo Německa. Němci se snaží emancipovat od francouzské kultury. Dánové se snaží odlišit od Němců, Norové od Dánů a Slováci od Maďarů a Čechů. V české národní ideologii splňovali roli „druhého“ právě již zmínění Němci, kteří české území obklopovali ze tří stran.⁴⁷

Můžeme tedy hovořit o období, kdy dochází k ukotvení národních stereotypů, v nichž účinně rezonuje v popředí obraz národního nepřítele (*Nationalfeind*). Evropa je značně poznamenaná myšlenkami národních hnutí, které si vytvořily kolektivní vědomí vlastní identity.⁴⁸ Představa, že se Češi chtějí stát rovnoprávným národem vedle svých německy mluvících sousedů, se Němcům a Rakušanům moc nelíbila. Nejen, že by se měli stát jejich rovnoprávným partnerem, který o sobě může sám rozhodovat, ale „mnohým Němcům se Češi nejevili jako sousední rovnoprávný národ, a proto měli potíže si vysvětlit vývoj, kterému říkáme národní obrození.“⁴⁹ Zároveň měli Němci pocit, že se jim Češi nemohou vyrovnat ani jazykově, ani kulturně. Národ, který se nemůže pyšnit středověkým eposem jako je německá Píseň o Nibelunzích a nemá ve svém literárním repertoáru Goetheho ani Schillera, nemůže být chápán jako národ. Češi to ovšem vnímali jinak, neboť „český příběh 19. století je zcela jednoznačně příběhem úspěchu. Tehdy vznikla klasická díla české literatury, byly položeny základy české vědy, průmyslu i politiky.“⁵⁰ Vedle otázky jazykové a kulturní tu tedy narážíme na otázku utilitární: „malí a menší národové

---

⁴⁵ V evropských dějinách se tímto termínem označuje období od Velké francouzské revoluce do počátku první světové války.

⁴⁶ Jiří Rak, *Zachovej nám hospodine: Češi v Rakouském císařství 1804–1918* (Praha: Havran, 2013), 9.

⁴⁷ Jiří Kořalka, „Der Mythos vom deutschen Feind“, in *Deutsche und Tschechen: Geschichte, Kultur, Politik*, ed. Walter Koschmal et al. (München: C.H.Beck, 2001), 506-511.

⁴⁸ Michael Knoche, Justus H. Ulbricht a Jürgen Weber, *Das deutsche Buch in der Debatte um nationale Identität und kulturelles Erbe* (Göttingen: Wallstein Verlag, 2006), 19.

⁴⁹ Eva Hahnová, *Dlouhé stíny předsudků: Německé a anglické stereotypy o Čěších v dějinách 20. století* (Praha: Academia, 2015), 39.

⁵⁰ Jiří Rak, *Zachovej nám hospodine: Češi v Rakouském císařství 1804–1918* (Praha: Havran, 2013), 9.

nebo zlomky národní nemohou se vyrovnat národům větším a velikým jazykově, protože se jim nemohou vyrovnat kulturně.“⁵¹ Tak zněl častý argument z německé strany.

V česko-německém prostředí se v této době vyskytují tedy tři důležití aktéři. Na straně jedné velký německý národ s bohatou historií spojenou s hrdinstvím a bohatou kulturou, na straně druhé formující se český národ s vědomím vlastní české (případně slovanské) identity, který chce prosazovat své postavení a zájmy. A na straně třetí stojí Rakousko, které si snaží udržet svůj vliv a postavení vůči Čechům a snaží se v Evropě zachovat svou pozici hegemonu. Všechny národy se však snaží posílit svoji pozici na mezinárodní scéně, což nejde ruku v ruce s tím, co chtějí jejich sousedé. Docházelo tedy ke vzájemným potyčkám mezi těmito třemi aktéry, které probíhaly jak v každodenním kontaktu mezi sousedícími Čechy, Němci a Rakušany, ale mnohem více se projevovaly na papíře elit těchto tří odlišných skupin. Nejefektivnější a nejúčinnější nástroje pro tyto národní rozbušky však byly v ruce veřejného tisku a „jeho důležitou bojovnou součástí se přirozeně objevuje i politická karikatura. Vedle žurnalisty slovem vstupuje do řad novinářských žurnalista-kreslíř. Tento kreslící žurnalista vládne mocnou zbraní, její účinek neomezuje se pouze na čtenáře jednoho jazyka, nýbrž i na publikum jinojazyčné.“⁵² Karikatury tak v tomto období tvoří perfektní útočnou zbraň, neboť jsou účinnější než samotná slova, a navíc jim rozumí každý, bez ohledu na ten či onen jazyk. Tiskoviny a karikatury samotné tak tvoří hlavní nástroj, jak pobouřit nepřítel. Dominovým efektem se pak spouští boj česko-německých karikatur.

Napjatým vztahům určitě nepomohla prusko-rakouská válka, která byla druhou válkou v sérii dohromady tří válek, která vedla ke sjednocení Německa.⁵³ Ta upevnila pozici Německa na mezinárodním poli a oslabilu Rakousko. V tomto období se formuje české stereotypní vnímání Němců jako agresivního nepřítel a české karikatury tak prezentují Němce jako vojáky v uniformě s „Pickelhaube“ na hlavě. Následný vznik Německého císařství a následné pokusy Německa o kolonizaci zámořských území byly častým motivem českých karikatur.

Se začátkem první světové války se česko-německé vztahy opět vyhrcojí a se vznikem Československa dochází k přeměně dlouho zažitého systému, kdy se Češi

---

⁵¹ Tomáš G. Masaryk, *Národ a dějiny jako sociologický problém (výbor textů)* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2018), 244.

⁵² GAMMA [Pseud. JAROS, Gustav] „Česká karikatura“, Blue Mountain Project Historic Avant-Garde Periodicals for Digital Research Volné Směry, č.7, 1900, <http://bluemountain.princeton.edu/bluemtn/cgi-bin/bluemtn?a=d&d=bmtnaan1900-07.2.35&e=-----en-20--1--txt-IN-----> (staženo: 11. 2. 2019).

⁵³ Prusko-dánská válka (1864), Prusko-rakouská válka (1866), Prusko-francouzská válka (1870).

stávají „svými pány“ po dobu dlouhých třech stoletích. Německo a němečtí obyvatelé nového Československa se tak dostávají do situace pro ně neznámé, neboť Češi, kteří dříve byli pouze etnickou skupinou v rámci nadnárodního Rakouska, jsou svým vlastním pánem ve svém vlastním národním státě. „Sestup z pozice privilegovaného vládnoucího národa do pozice pouhé menšiny („sluhové svých sluhů“ – znělo provokativní heslo německých nacionalů) byl emocionálně těžko stravitelný, a to tím spíš, že tři miliony Němců v Československu svým sociálním a kulturním potenciálem rozměry běžné menšiny převyšovaly.“⁵⁴

Hierarchie, tři století zažitá, se mění. Doposud tato hierarchie odpovídala modelu, kdy Češi byli etnickou skupinou, která podléhala Rakousku a obávala se německé expanze. To, po čem český národ tolik toužil, se stalo skutečností a z českých Němců (*Deutschböhmern*) se stává etnická skupina v českém národním státě. „Třebaže německý národní stát zůstal zachován, pro vidinu obrovského impéria Mitteleuropu znamenal rok 1918 těžký národní krach. Němci ztratili roli iniciátora a motoru rozvoje střední Evropy.“⁵⁵ Dalším problémem byla otázka českých Němců, neboť Německu nezbylo nic jiného, než navázat s novým československým státem korektní vztah. Německo bylo prvním státem, který s Československem (až na vítězné velmoci) navázalo diplomatické vztahy. Tento krok německé strany bývá viděn pozitivně, a to z toho důvodu, že se po rozpadu Rakouska-Uherska ocitá česko-německá diplomacie na rovině přímých partnerů, neboť zprostředkovatelská funkce Vídně právě se zánikem monarchie mizí. „Vznik obou mladých demokracií, výmarské a československé, vytvořil sice podmínky pro nový začátek, ale víc, než začátek to nebyl.“⁵⁶

Přestože se vyvíjely česko-německé vztahy zprvu hladce, v budoucnu začaly čelit problémům, které souvisely především s tím, že nemalá část německého národa (nyní poměrně početná menšina v novém Československu) „uvízla“ mimo německý národní stát. Tak jako česká menšina v novém Rakousku, konkrétně ve Vídni byla asimilována, u českých Němců to možné nebylo, neboť „početní a vyspělí Němci zde nebyli žádnými čerstvými přistěhovalci a poměry vůbec nebyly tak drsné jako jinde. Ocitli se ovšem v obtížné situaci. Bez zázemí monarchie a při menší kapacitě československého trhu se jejich původní přednosti hrozily změnit v handicap.“⁵⁷

---

⁵⁴ Jan Křen, *Dvě století střední Evropy* (Praha: Argo, 2005), 400.

⁵⁵ Jan Křen, *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918* (Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013), 384.

⁵⁶ *Ibid.*, 386.

⁵⁷ *Ibid.*, 391.

Němci z českých zemí navíc začali čelit krizi své národní identity, neboť netvořili žádný jednotný celek – „cítily se součástí rakouského německví a jejich gravitačním centrem byla hlavně Vídeň.“⁵⁸ Až s probuzením velkoněmeckého nacionalismu začínali mít vizi a jedinečnou příležitost ke spojení s Němci byla válka. Ta pro ně znamenala „v boji Germánů proti Slovanům konkrétní politický význam – jejich mocenské postavení ve vlasti.“⁵⁹ Dlouho se nový československý stát na výsluní neohřál, neboť s nástupem NSDAP v sousední Výmarské republice dochází k nárůstu nacionalismu i u českých Němců v Československu. Po převzetí moci nacisty v Německu tak přichází nová doba temna nejen v česko-německých dějinách, ale prakticky v celé Evropě. Ta začíná být ve 30. letech 20. století obklopena třemi totalitárními diktaturami, a to hitlerovskou, stalinistickou a mussoliniovskou.

Právě nacistické Německo vzbuzuje v Československu největší obavy. S rostoucím vlivem nacistů v Německu a jejich národní ideologií se ve snaze vyhnout se válečnému konfliktu dohodne na mezinárodním poli o připojení československých pohraničních území k Říši podepsáním Mnichovské dohody.⁶⁰ V české historiografii je též známa jako Mnichovská zrada či Mnichovský diktát. Právě tento historický okamžik tvoří v české národní paměti místo traumatu, a stane se tak jedním z překážek pro další vývoj česko-německých vztahů. Zpečetěním nepřátelských vztahů se pak stává vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, kdy je zbylá část československého území okupována Němci.⁶¹ „Cílem německé okupační politiky bylo nejenom přičlenit české země k Německu, ale i germanizovat, případně „poněmčít“ prostor a značné části českého obyvatelstva.“⁶² Po 20 letech samostatného československého státu se tak Češi opět ocitají v područí jejich německého dědičného nepřítele.

Jak je vidět, česko-německé vztahy byly po dlouhou dobu zatěžovány národnostními ambicemi, které se vymkly kontrole a dosáhly tak nečekaných rozměrů, které varují svět dodnes. Pro moji práci jsou relevantní události, které otřáslý česko-německým prostředím. Jedná se tak o Badeniho jazyková nařízení, která vzbudila mezi mnohými německy mluvícími sousedy rozruch. Další klíčovou událostí je rozpad Rakouska-Uherska a následný vznik nového československého státu, který je doprovázen

---

⁵⁸ Ibid., 391.

⁵⁹ Ibid., 392.

⁶⁰ Dojednána 29. září 1938 v Mnichově, podepsána 30. září 1938 Velkou Británií, Francií, Německem a Itálií.

⁶¹ 15. března 1939.

⁶² Detlef Brandes, *Germanizovat a vysídlit: Nacistická národnostní politika v českých zemích* (Praha: Prostor, 2015), 15.

řadou nepokojů z německé strany. Další zkoumanou událostí je rok 1933, kdy přebírají moc nacisté a dochází tak k „zglajchšaltování“ německých časopisů, kdy se dá očekávat změna kurzu či vyostření obrazu Čechů. Následně budou zkoumány roky 1937–1939, přičemž hlavní pozornost je věnována smrti T. G. Masaryka, Mnichovské dohodě a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava.

Národ a národní identita

Pojem národ je sám o sobě obtížně definovatelný. Problematika tohoto pojmu spočívá v tom, že „v rozdílném jazykovém kontextu je tento termín interpretován do značné míry v závislosti na tom, jak se v té, které jazykové tradici chápe termín národ. Je tedy poznamenán specifickými podmínkami národa, k němuž jednotliví badatelé patřili.“⁶³ Mezi často citované autory, kteří se tímto pojmem zabývají, patří sociální antropolog Ernest Gellner, politolog John Keane, sociolog Rogers Brubaker či historik Miroslav Hroch.

Gellner chápe národ jako produkt industriální společnosti. Podle něj je kultura (literatura, umění, sport, věda, technika i dějiny) zdrojem každé národní pýchy, přičemž vysoká kultura (Hochkultur) je jádrem národní identity. Zároveň srovnává národ se státem, přičemž tvrdí, že „ve skutečnosti národy, stejně jako státy, jsou nahodilostí a nikoli všeobecnou nutností. Ani národy ani státy neexistují ve všech dobách a za všech okolností. Kromě toho národy a státy nejsou toutéž nahodilostí.“⁶⁴ Sám Gellner je názoru, že myšlenka národa je tak nahodilá, že se přesně nedá specifikovat. Nabízí sám podle něj dvě provizorní a dočasné definice tohoto pojmu. První definice představuje dvě osoby, které patří do jednoho národa, když sdílí stejnou kulturu. Druhá definice představuje také dvě osoby, které patří do jednoho národa, když se navzájem uznají.

Na Gellnera navazuje známý politolog John Keane, který však s Gellnerovou definicí národa nesouhlasí. Podle něj není národ konstruktem industriální společnosti, ale národy a národní uvědomění podle něj vzniká již od dob úpadku karolínské říše. Proces formování národů a národního uvědomění byl prosazován šlechtou a církví, a zpočátku zahrnoval pouze vyšší společenské třídy, které měly právo se podílet na politice a suverenitě. Pojem národ se podle Keaneho rozšířil s osvícenstvím, kdy byl pojem národa a národní identity rozšířen a prohlouben o neprivilegované společenské třídy. Tento boj o rozšíření „národa“ logicky měl antiaristokratické a antimonarchistické důsledky. Od té

---

⁶³ Miroslav Hroch, „Úvodem k čítance textů o nacionalismu“, in *Pohledy na národ a nacionalismus*, ed. Miroslav Hroch (Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003), 13.

⁶⁴ Ernest Gellner, *Národy a nacionalismus* (Praha: Nakladatelství Josef Hříbal, 1993), 16.

chvíle národ zahrnuje všechny, ne pouze privilegované a pojmy národ a lid by měly být totožné.⁶⁵

Národem a národní identitou se zabývá i americký sociolog Rogers Brubaker, který vidí národ jako reálnou entitu či pospolitost, jako substanciální, trvalé kolektivity. Podle něj bychom si měli uchovat „analyticky nepostradatelné pojmy národa jako praktické kategorie, národní identity jako institucionalizované formy a národního uvědomění jako události“⁶⁶ a substanciální pojem „národ“ by Brubaker přenechal nacionalistům.

Miroslav Hroch charakterizoval národ jako „velkou sociální skupinu lidí, kteří jsou si rovni a kteří jsou spjati kombinací několika vazeb či vztahů, které se často formovaly po celá staletí – vazeb jazykových, kulturních, politických, geografických, hospodářských aj. Žádná z těchto vazeb není nutná a nezastupitelná, ale tři okolnosti jsou nutnou podmínkou pro existenci národa.“⁶⁷ Tím Hroch myslí:

- 1) Národ je občanskou pospolitostí rovnoprávných jedinců.
- 2) Tyto jedinci si jsou vědomi své příslušnosti k národu.
- 3) Národní pospolitost prošla shodnou historií, tzn. má „společný osud“.

Nepovažuje národ za věcnou kategorii, ale naopak za „výsledek dlouhého historického vývoje, který přinášel řadu změn, jež posílily vztahy uvnitř jisté pospolitosti, která dříve či později přijala označení národ.“⁶⁸

Konceptem národní identity se zabývá sociolog Anthony D. Smith. Ten ji vnímá jako jednu z celé řady identit, které mohou být kombinovány – identita regionální, etnická, náboženská nebo třídní. Národní identita je podle něj založena na etnických prvcích a obsahuje představu o společném prostoru, o společných tradicích a hodnotách, o společné paměti a mýtech a o společných zákonech. Její důležitou funkcí je to, že připisuje jedinci příslušnost k určité skupině a ztotožňuje ho s ní.⁶⁹ Smith tedy vnímá národní identitu jako jednu část z celého celku identit.

Jinak vnímá národní identitu historik William Bloom, který ji chápe jako výsledek krize identit. Zdůrazňuje, že se jedinci zidentifikují s národem v momentě, kdy jsou jeho symboly ohroženy. V tomto momentě jednají jako celek, jako „psychologická skupina“.⁷⁰

---

⁶⁵ John Keane, *Civil society: old images, new visions*. (Stanford: Stanford University Press, 1998), 79-82.

⁶⁶ Rogers Brubaker, „Přehodnocení národní identity: národ jako institucionalizovaná forma, praktická kategorie, nahodilá událost“, in *Pohledy na národ a nacionalismus*, ed. Miroslav Hroch, Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003), 385.

⁶⁷ Miroslav Hroch, *Na prahu národní existence: touha a skutečnost* (Praha: Mladá fronta, 1999), 8.

⁶⁸ *Ibid.* 8.

⁶⁹ Anthony D. Smith, *National Identity*, (Reno: University of Nevada Press, 1991), 3-4.

⁷⁰ William Bloom, *Personal Identity* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 52.

Národní identita je podle něj pouhým výsledkem mobilizace jedinců jako celku, nikoli jejich dobrovolnou potřebou po sounáležitosti.

Historik Miroslav Hroch chápe národní identitu jako „potřebu člověka ztotožňovat se s modely chování svého společenského prostředí.“⁷¹ Podle něj člověk, který skupinovou identitu přijme, má tendenci ji chránit a udržovat. Nevylučuje přitom pluralitu identit. Jako příklad uvádí rolníka z 18. století, který se mohl identifikovat jak se selským stavem, vesnickou obcí, tak s českou etnickou skupinou.⁷²

Ve své práci pracuji s pojmy národ a národní identitou podle definicí Miroslava Hrocha. Pojem národ chápu jako velkou sociální skupinu lidí, kteří si jsou rovni. Uvědomují si svou příslušnost k národu a mají společnou historii. Jsou to lidé, kteří v rámci národní identity mají potřebu se ztotožňovat s chováním v dané společnosti.

V odborné literatuře najdeme celou řadu děl, které se zabývají problematikou národa a národní identity, nicméně pro práci důkladnější vymezení není třeba, neboť není hlavním tématem práce. Je důležité si uvědomit, že předložená práce má za cíl blíže charakterizovat především vztah mezi dvěma národy, a to německým a českým. Tyto dva národy se v jisté rivalitě od sebe snaží vymezit, což je dáno i jejich dlouholetým vzájemným soužitím a v obou těchto národních společnostech fungují o těch druhých osvědčené stereotypy, o kterých se čtenář dozví níže.

Stereotypy a „obrazy druhých“

Těžiště této práce tvoří analýza německých a rakouských karikatur, díky které lze za pomoci sekundární literatury interpretovat stereotypy a obrazy o Čechách. Výzkumem stereotypů se zabývají nejen vědci z oborů psychologie, sociologie, etnologie, historici, ale i literární vědci. Všichni si však při výzkumu kladou trochu jinou otázku. V této části práce představuji stereotypy na základě studie německého historika Hanse Henninga Hahna, který se zabývá jejich historickým výzkumem. Dále krátce nastíním rozdělení národních stereotypů podle historika Jířího Kořalky. Následně stereotypy zasadím do kontextu s masovými médii, kterými se zabývá Jan Jiráček a Barbara Köpplová.

Hahn představuje ve svých dvanácti tezích pojem stereotyp. Upozorňuje ale na to, že kulturní a sociálně-vědecké disciplíny, které s tímto pojmem pracují, nemají přesně jasno, co se pod tímto názvem skrývá.

Panuje všeobecná shoda o tom, že stereotypy mají, co dočinění se zevšeobecněním (*Verallgemeinerung*). Je třeba mít na paměti, že ne každé zevšeobecnění musí být nutně

---

⁷¹ Miroslav Hroch, *Na prahu národní existence: touha a skutečnost* (Praha: Mladá fronta, 1999), 10.

⁷² *Ibid.*, 10.

stereotypem. Zevšeobecnění i stereotypy slouží k orientaci v nepřehledném světě a k vysvětlení současného světa. Stereotypy jsou tedy ve slově nebo obraze zevšeobecněné vnímání světa. Na stereotypy můžeme narazit v různých formách, přičemž tyto formy nejsou omezeny jen na jazykové texty, jako jsou ty literární, historiografické, encyklopedické či jinak publicistické. Jedná se i o jiná média, která zprostředkovávají stereotypní vnímání, jako jsou např. pořekadla, ale patří sem i architektura a především karikatury.⁷³

Hahn definuje stereotyp i ze sémiologické roviny, kdy platí, že stereotypy jsou určité znaky pro skupiny. Tyto specifické znaky tvoří kolektivní označení pro nějaký objekt – tedy skupinu či člověka jako člena nějaké skupiny. Popsání tohoto objektu obsahuje vždy tři elementy. Prvním je vnímání (*Wahrnehmung*), druhým je připsání významu (*Wertzuschreibung*) a třetím je emocionální konotace (*emotionale Konnotation*).⁷⁴

Důležité je, že jsou tyto znaky vždy částmi znakového systému. Pro pochopení této sémiologické roviny je nutné dodat, že teprve až připsání významu a emocionální konotace tvoří z kolektivního označení vnímaného stereotyp. Znak „stereotyp“ vždy vede zpátky do dané společnosti, která ho používá. Tedy při zkoumání stereotypů se dozvíme něco o té společnosti, ve které stereotypy působí nebo v ní jsou akceptovány. Obecně známé rozdělení stereotypů na autostereotypy tedy obrazy sebe samých (*Selbstbild*) a heterostereotypů tedy obrazů o druhých (*Fremdbild*) Hahn staví do vzájemného vztahu. Heterostereotyp totiž podle něj obsahuje i autostereotyp, aniž by byl explicitně zmíněn. Tak například při zdůraznění německé či dokonce germánské agresivity zde automaticky plyne, že uživatel toho stereotypu, např. Čech agresivní není a zdůrazňuje to jeho mírumilovnost.⁷⁵

Podobnost heterostereotypů, které se dají použít na různé skupiny (např. stereotyp Francouzů a Poláků jako hereců, podvodníků, kteří jsou líní a lační po moci) nespočívá v tom, že by si ty skupiny byly něčím podobné či měly něco společného, ale naopak to tkví ve společné vlastnosti autostereotypu. Tedy to, že např. Němci se vidí jako poctiví, nefalešní, správní, pracovití apod. Stereotypy (i heterostereotypy) tedy slouží ve skutečnosti jako ukazatele obrazu spíše sebe sama, než těch druhých. Dá se to tedy chápat

---

⁷³ Hans Henning Hahn, „12 Thesen zur Stereotypenforschung“, in *Nationale Wahrnehmungen und ihre Stereotypisierung: Beiträge zur Historischen Stereotypenforschung*, ed. Hans Henning Hahn et al. (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2007), 16.

⁷⁴ *Ibid.*, 16.

⁷⁵ *Ibid.*, 22.

jako určitá sebereflexe, která je skrytá za obrazem druhých. Zpravidla tedy informuje o nositeli stereotypu, o jeho vnímání světa a o společnosti, ve které ten stereotyp působí. Zpravidla obsahují negativní heterostereotypy pozitivní autostereotypy. Tedy např. Němci jsou agresivní a expanzivní národ implikuje to, že Češi jsou mírumilovný, zdrženlivý národ, který si hledí svého.⁷⁶

Funkce stereotypu souvisí s tím, že lidé v rámci sociální skupiny, když sdílejí stejné stereotypy, upevňují „Wir-Gefühl“, tedy pocit dané skupiny jako jednoty. Skupina (jako národ, sociální skupina či např. vesnice) sdíleným stejných stereotypů sdílí stejné emoce a obsahy. Tím zároveň dělá jistou hranici mezi pojmy „my“ a „oni“, což upevňuje již zmíněný „Wir-Gefühl“. Toho často využívá propaganda. Hahn upozorňuje na to, že ne každé zevšeobecnění, které se vztahuje na určitou skupinu, se dá nazvat stereotypem. Doporučuje tedy pojem stereotyp odlišit od ostatních významově podobných pojmů, jakým je např. mýtus a mytologické stereotypy. Tyto dva pojmy sice pracují se stereotypy, ale oni sami stereotypem nejsou. Dále pak „obrazy“, které mohou prezentovat druhé specificky nebo také zevšeobecně (např. zobrazení typické Italky). Ovšem tyto obrazy samotné nejsou stereotypy, leda že by byly emocionálně zabarveny. V tom případě bychom mohli mluvit o stereotypyech.⁷⁷

Dalším pojmem, který je třeba oddělit od pojmu stereotyp je obraz nepřítele (*Feindbild*), který je často používán historiky. Tento pojem se sám o sobě obsahově omezuje. Naopak, co pomáhá ke zvýšení účinnosti stereotypů, jsou rétorické figury, jako např. metafora a ironie, ovšem ony samy nejsou se stereotypem identické. Podobné platí pro klišé, manýry a pověsti. Položíme-li si otázku, co nebo kdo je vlastně předmětem či cílovou skupinou stereotypů, zjistíme, že tu panuje rozsáhlý konsensus o tom, že se jedná o lidskou skupinu (etnickou, národní, lokální, sociální, náboženskou nebo konfesní skupinu, pracovní skupinu apod.) a že jednotliví lidé jako členové té skupiny jsou stereotypně označováni a charakterizováni.⁷⁸

Stereotypy označují ale i jiné formy či uskupení lidí, jako jsou např. instituce (stereotyp hanzы, stereotyp Pruska nikoli jako lidské skupiny, ale jako státu, stereotyp revoluce nebo třídního boje). V praxi vychází najevo, že stereotypy nevystupují v jedné formě jako čistě etnické, politické či sociální, nýbrž ve smíšených podobách. Záleží vždy

---

⁷⁶ Ibid., 22.

⁷⁷ Ibid., 17.

⁷⁸ Ibid., 17–18.

na kontextu, ale např. stereotyp „cikána“ nemá jen etnický či rasový podtext, ale současně i sociální a kulturní.⁷⁹

Hahn se zabývá i genezí stereotypu, přičemž upozorňuje na to, že vznik stereotypů se dá rozdělit do dvou skupin.⁸⁰ První je tzv. sociální geneze, kdy jsou každému člověku stereotypy (s kterými žije a které používá) zprostředkovány skrz socializaci, výchovu, školu, masová média, propagandu apod. V této genezi tak člověk může přejmout stereotypy buď částečně, nebo úplně. Naopak při historické genezi vznikají jednotlivé stereotypy jako jazykové či obrazné vzorce v průběhu historického procesu. Existuje dokonce teze, která tvrdí, že v dobách krize vzniká více stereotypů. Nicméně stereotypy jsou v historické genezi předávány z generace na generaci a tím se právě udrží jejich nadčasovost.⁸¹

Co dělá tedy stereotyp stereotypem? Stereotypy představují nejen negativní, ale i pozitivní hodnotící posudky, které jsou postaveny na silném přesvědčení a mají tak zprostředkovat hodnoty (např. občanské). Zpravidla poskytují informace o emocích uživatele, který daný stereotyp používá. Stereotypy nadále platí jako rezistentní. Tato rezistence se vztahuje především na kognitivní a racionální argumenty, tím je myšleno, že stereotypy není možné empiricky vyvrátit. Často je rezistence stereotypu chápána jako rezistence časová. Tím se myslí, že stereotypy jsou dlouhodobé a jen těžko proměnlivé fenomény. Při hlubším průzkumu zjistíme, že se stereotypy dokáží dobře přizpůsobit. To znamená, že jejich významový obsah se sice může změnit, ale přitom obsahuje původní sémantické jádro stereotypu.⁸²

Historik Jiří Kořalka dále rozděluje stereotypy do dvou skupin – primární a sekundární. Primární stereotypy jsou ještě neideologizované, které spočívají v odmítání čehokoliv cizího a nesrozumitelného a jako příklad uvádí samotné slovo „Němec“ od slova němý. Němci Čechům nerozuměli a tím pádem Čechům připadali „němí“. Naopak bavorské rčení „böhmisch einkaufen“, tedy nakupovat česky neznameno nic jiného, než krást. Sekundární stereotypy jsou již odvozené stereotypy a v 19. a 20. století tvořily důležitou součást národní identity. Většinou se jednalo o negativní zrcadlení autostereotypních pozitivních charakteristik vlastního národa.⁸³

---

⁷⁹ Ibid., 18.

⁸⁰ Ibid., 18–19.

⁸¹ Ibid., 18–19.

⁸² Ibid., 19–20.

⁸³ Jiří Kořalka, „Der Mythos vom deutschen Feind“, in *Deutsche und Tschechen: Geschichte, Kultur, Politik*, ed. Walter Koschmal et al. (München: C.H.Beck, 2001), 506–511.

Stereotypy v médiích – média jako nositelé stereotypů

Propojení konceptu stereotypu s médii a jejich obsahy je připisováno americkému novináři a filozofovi Walterovi Lippmannovi. V jeho knize *Public Opinion* označil stereotypy jako „obrazy v našich hlavách“ o ostatních lidech. Stereotypy tedy podle něj mohou určovat, jaké očekávání mají lidé ohledně chování či postojů druhých, např. podnikatelů, Romů, Němců. Velmi silné jsou stereotypy, které jsou vytvářeny dominující většinou ve společnosti. Jedná se tak především o národní, etnické a genderové stereotypy.⁸⁴ Stereotypy sice pomáhají lidem s orientací ve světě a za určitých okolností mohou přenášet některé typy poznání. Nicméně jsou především zdrojem utváření zjednodušujících, neověřitelných a zobecňujících předsudků a odsudků. Reprezentují tak mocenské vztahy, napětí a především konflikty. Důležitou roli hrají při zprostředkování stereotypu či dokonce při samotné stereotypizaci jednotlivých skupin právě média. V moderním světě jsou média hlavním zdrojem stereotypů, neboť „jako organizace i instituce jsou spjaty s převažujícími trendy ve společnosti (s tzv. hlavním proudem), nabízejí především většinové stereotypy, tj. stereotypy rozhodujících vrstev a převažujících hodnot ve společnosti.“⁸⁵

Česko-německé vzájemné obrazy a stereotypy

Výzkumem česko-německých vzájemných obrazů a stereotypů se zabývají historikové, jako je např. Eva Hahnová, Jiří Kořalka a Jiří Rak. Eva Hahnová charakterizovala německý vztah k Čechům jako „německou čechoneurózu“, přičemž toto slovní spojení používá jako metaforu pro „ojedinělé symbiózy mezi pošramoceným vztahem jak vůči vlastní identitě, tak vůči okolnímu světu.“⁸⁶ Jiří Rak z druhé strany charakterizoval český vztah k Německu jako „dědičného nepřítele“.

V 19. století Němci označovali Slováky jako barbary. Byli názoru, že jakýkoli hospodářský a kulturní pokrok v Čechách a na Moravě je od středověku zásluhou Němců. Některým se Češi jeví jako „slovansky mluvící Němci“, ale představa, že by Češi měli samostatný národ vedle toho německého, nepřicházela v úvahu. Po vzniku Německé Říše v roce 1871 byli Češi vnímáni jen jako „nevýznamná“ skupina v rámci Rakouska-Uherska, ale ne příliš významná. Role národního nepřítele v Čechách sice patřila německému

---

⁸⁴ Walter Lippmann, *Veřejné mínění* (Praha: Portál, 2015), 84-90.

⁸⁵ Jan Jiráček a Barbara Köpplová, *Masová média* (Praha: Portál, 2015), 281.

⁸⁶ Eva Hahnová, *Dlouhé stíny předsudků: Německé a anglické stereotypy o Čechách v dějinách 20. století* (Praha: Academia, 2015), 45.

národu, ale u Němců tuto funkci naopak plnili na západě Francouzi a na východě střídavě Poláci a Rusové.⁸⁷

Mnohem více začali ale Češi představovat problém pro Němce v Čechách a pro německou Vídeň. Jako národního nepřítele hráli Češi podstatně větší roli od 60. let 19. století, a to tedy pro české a rakouské Němce. Pro říšské Němce platila stereotypní rovnice Češi = husité. Dokonce i diplomatické zprávy Německé říše používali označení husité či „neohusité“, a to především pro označení mladočechů. Dávali tím najevo, že Německo začíná být opět Čechy ohrožováno. Čeští a rakouští Němci, pokud byli liberály či demokraty, označovali zase Čechy jako „sluhy feudálních aristokratů, čeledíny kněžourů či ctitele ruské knuty.“⁸⁸

Z pera Evy Hahnové také zaznělo, že v 19. století byli Češi značně stereotypně označováni jako husité, což sama autorka vidí jako značný paradox vzhledem k tomu, že se „Češi již dávno stali národem převážně katolickým.“⁸⁹ Postupně se začal vžívat do podvědomí „obrazu Čechů jako kulturně méněcenné a politicky nepřátelské etnické skupiny, která žije v německém životním prostoru a nemůže si klást nároky na to, aby byla považována za národ.“⁹⁰ Následovaly další nelichotivé charakteristiky Čechů jako „neupřímných, vychytralých, hrubých, bezohledných, odporně nasládlých a zbabělých.“⁹¹

Paradoxem ovšem bylo, že české stereotypy o Němcích vykazovaly ty samé vlastnosti. Dále si Němci oblíbili stereotyp o české nevzdělanosti, případně českou vzdělanost přičítali jen sami sobě. Rozvíjel se i stereotyp o Češích jako protivníků na válečném boji a obraz Čechů jako ohroženého, ale zároveň nebezpečného národa. Dokonce i historicko-politické texty o Češích ke konci 19. století byly spíše negativní a odmítavé. Další oblíbenou německou metaforou se stal obraz českých zemí jako ohrožujícího klína na německém území. Což bylo v rozporu s metaforou Čech jako srdcem Evropy. Vžilo se i označení „čechomani, kteří za svými maskami skrývají krvelačné rysy, klející tlamy

---

⁸⁷ Jiří Kořalka, „Národní stereotypy v české a německé politické karikatuře“, in *Proudy české umělecké tvorby 19. století: Smích v umění*, ed. Marta Ottlová (Praha: Ústav pro hudební vědu ČSAV, 1991), 63–70.

⁸⁸ Jiří Kořalka, „Der Mythos vom deutschen Feind“, in *Deutsche und Tschechen: Geschichte, Kultur, Politik*, ed. Walter Koschmal et al. (München: C.H.Beck, 2001), 510.

⁸⁹ Eva Hahnová, *Dlouhé stíny předsudků: Německé a anglické stereotypy o Češích v dějinách 20. století* (Praha: Academia, 2015), 50.

⁹⁰ Jiří Kořalka, „Národní stereotypy v české a německé politické karikatuře“, in *Proudy české umělecké tvorby 19. století: Smích v umění*, ed. Marta Ottlová (Praha: Ústav pro hudební vědu ČSAV, 1991), 65.

⁹¹ *Ibid.*, 66.

a vyceněné zuby a kteří v doprovodu barbarství a surovosti vykročili vstříc své národnosti.“⁹²

Tradované stereotypy si žily vlastní život, měnily si tedy pouze jejich výrazové formy a okolnosti, jádro stereotypu však zůstalo stejné. Tak se na přelomu 19. a 20. století začal prosazovat stereotyp Čechů jako etnicky zaslepených nacionalistů, kteří ohrožují nadvládu Němců. Německé obrazy o Česích byly navíc zatíženy tím, že Češi jsou národem slovansky mluvícím. Slované jako bytosti napůl evropské a napůl asijské (podle Hegela) byli tak v očích Němců považováni za cizí. Zrodila se i myšlenka, že Češi už jen svou existencí jsou uzurpátorským národem. Tato myšlenka byla populární, zejména se vzestupem nacismu, která později měla vést k jakémusi „konečnému řešení“ české otázky. Stále více tak převládal negativní obraz Čechů jako nepřátel Němců, jako národa pomýleného, přespříliš emocionálního, iracionálního a nerozumného. Česká společnost se po celé 20. století Němcům jevila v duchu těchto tradovaných stereotypů.⁹³

Výše zmíněné stereotypy, které o Česích v 19. a 20. století kolovaly, sleduji v dobových karikaturách v praktické části práce. Zaměřuji se na otázku, jestli karikatury odpovídají stereotypům ze sekundární literatury. V případě odlišností mě zajímá, jak jsou v nich Češi prezentováni. Dále v práci zkoumám, jaké mají Češi v karikaturách rysy a co to o nich vypovídá. Zabývám se i otázkou, zda vybrané události ovlivňují obraz Čechů a případné německé stereotypy o nich a jestli se jejich obraz v karikaturách mění. Další zajímavou otázkou je, jestli jsou Češi srovnáváni s ostatními Slovany. Ze sekundární literatury totiž vyplývá, že na Čechy bylo nahlíženo jako na Slovany. Zajímá mě tedy, v jakém kontextu jsou Češi „házeni do jednoho pytle“ s ostatními Slovany a v jakém kontextu jsou Češi prezentováni jako samostatný český národ. Budu sledovat tedy obraz Čechů v linii relevantních událostech pro česko-německé vztahy a v případě změn obrazu Čechů mě bude zajímat, co k tomu vedlo a zda tyto klíčové události hrály tak důležitou roli, že došlo k přeměně obrazu Čechů, či dokonce samotných stereotypů.

Obrazová karikatura

Jak bylo v práci již zmíněno, stereotyp se může vyskytovat v karikaturách. Ačkoliv se karikatura může zdát jako triviální umělecký prostředek, který zlehčuje a přehání zobrazované, je třeba ho brát jako historický pramen, jenž reflektuje a komentuje minulost. Není pochyb, že karikatura je jednou z forem komična a baví čtenáře po celém světě.

---

⁹² Eva Hahnová, *Dlouhé stíny předsudků: Německé a anglické stereotypy o Česích v dějinách 20. století* (Praha: Academia, 2015), 52.

⁹³ *Ibid.*, 39–112.

Nicméně podíváme-li se na historii karikatury hlouběji, zjistíme, že patří mezi vysoké a uznávané druhy umění. Počátky prvních karikatur sahají až do antiky, avšak obecně se vznik moderní karikatury datuje v době Leonarda da Vinciho, který se zabýval groteskními obrazy. Umberto Eco ale nespatřuje počátky moderní karikatury v jeho době, nýbrž později.⁹⁴ Podle něj si da Vinci zobrazované postavy spíše vymýšlel, než aby si cíleně vybíral konkrétní postavy, což pro něj nesplňuje kritérium karikatury. Moderní karikaturu totiž vnímá jako polemický nástroj, namířený proti určité osobě či společenské kategorii. Moderní karikatury se v Ecově pojetí rozšiřují zejména v 19. století na území Francie, odkud putují dále do Evropy.

Karikatura se může zdát jako nedůvěryhodný zdroj pro interpretaci minulosti, neboť někteří historikové jsou názoru, že karikatura nereflektuje realitu, ale naopak přehání a zkresluje.⁹⁵ Podíváme-li se na fenomén karikatury hlouběji, zjistíme, že „její vztah ke skutečnosti nakonec není nic jiného než komentář a že je potom cenným přínosem ke zkoumání dějin mentalit, protože samotné historické děje, jež zobrazuje, by měly být historikům známé z jiných, především písemných pramenů.“⁹⁶

Karikatura je jedinečná v tom, že je tendenční – ukazuje na jistou mediální strukturu autora a příjemce.⁹⁷ Vezmeme-li v úvahu, jakými znaky karikatura disponuje, a to především využití různých stylistických technik jako zesměšnění či nadsázky pro prezentaci pohledu na konkrétní problematiku, může být „karikatura často vysoce efektivním způsobem, jak zkoumat veřejné mínění v rámci obyvatelstva jako celku.“⁹⁸ Ačkoli se zde nabízí argument, že karikatura prezentuje pouze názory svého autora „je rovněž pravda, že byla publikována pouze jednou a že byla prověřena zaměstnanci redakce novin tak, aby se zajistilo, že čtenáře novin osloví.“⁹⁹

Z těchto důvodů jsem si i já pro svou práci vybrala právě karikatury, jako spolehlivý zdroj pro interpretaci tehdejších česko-německých vztahů, resp. německého pohledu na Čechy a jejich stereotypů o nich, neboť jsem toho názoru, že do určité míry reflektovaly myšlení obyvatel. Karikatura je navíc, jak již zaznělo na předchozích stranách,

---

⁹⁴ Umberto Eco, *Dějiny ošklivosti* (Praha: Argo, 2007), 152.

⁹⁵ Carsten Lenk, „Činnost národních stereotypů na příkladu německých a českých karikatur“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 22–27.

⁹⁶ Petr Karlíček, „Politická karikatura v československém denním tisku v lednu-březnu 1948“, in *Zprávy Společnosti pro dějiny Němců v Čechách/Mitteilungen der Gesellschaft für die Geschichte der Deutschen in Böhmen*, ed. Kristina Kaiserová (Ústí nad Labem: Společnost pro dějiny Němců v Čechách, Muzeum města Ústí nad Labem, 6/2007), 12-13.

⁹⁷ *Ibid.*, 12-13.

⁹⁸ Robert Stradling, *Jak učit evropské dějiny 20. století* (Praha: MŠMT ČR, 2003), 81.

⁹⁹ *Ibid.*, 81.

účinným nositelem stereotypů, a v mé práci jde především o to, tyto stereotypy a obrazy druhých v karikaturách rozkrýt. Jistě by se mnou souhlasil Jiří Kořalka, který se této problematice také věnoval: „karikatura byla vypočítána na určitou mentalitu příjemce, kalkulovala s jeho city a předsudky mnohem více než s jeho rozumem a tím také odrážela primární stupeň národních stereotypů silněji než tištěné slovo v soudobých novinách a knihách.“¹⁰⁰

Podle německého historika Hans-Jürgena Pandela karikatura navíc splňuje kritérium historického pramene¹⁰¹, neboť bezprostředně reaguje na události. Její tvorba je tedy vystavena časovému tlaku a karikatura tak musí vzniknout okamžitě. Zároveň je podle něj karikatura součástí veřejného života, především politického, a odkazuje na antagonistické zájmy své doby.¹⁰²

Intepretace karikatury

Existuje více možností, jak interpretovat karikaturu. Nabízím zde proto tři metodiky, ze kterých při interpretaci karikatur v praktické části práce vycházím.

Německý historik Hans-Jürgen Pandel navrhuje při interpretaci karikatury se zaměřit na dobu vzniku, historickou situaci, použité prostředky (symboly, metafory, jazykové prostředky) a tendenci a intenci (autorův názor a hodnocení).¹⁰³

Slovenský historik Viliam Kratochvíl se při interpretaci karikatury zaměřuje na první dojem (co recipienta zaujalo na karikatuře jako celku, co na první pohled a jaká byla první reakce). Dále doporučuje se zaměřit na burzu nápadů (recipient si má zapsat všechny své myšlenky a nápady, které získal pozorováním karikatury). Důležitý je podle něj především popis (co nejpřesnější interpretace karikatury – kdo jsou lidé na ní, co dělají, jaké další předměty jsou v ní zobrazené apod.). Důraz klade i na objasnění významu (zvážení významu zobrazovaného, byť jsou to lidé, věci nebo symboly). Důležité je podle Kratochvíla i uspořádání (co je tématem a k jaké události se pojí) a v poslední řadě vyhodnocení (co chtěl autor karikaturou sdělit, jak se k tématu či události vyjádřil a jaký postoj k ní zaujal).¹⁰⁴

---

¹⁰⁰ Jiří Kořalka, „Národní stereotypy v české a německé politické karikatuře“, in *Proudy české umělecké tvorby 19. století: Smích v umění*, ed. Marta Ottlová (Praha: Ústav pro hudební vědu ČSAV, 1991), 64.

¹⁰¹ Minimální časová distance od popisované události

¹⁰² Hans-Jürgen Pandel a Gerhard Schneider, *Handbuch Medien im Geschichtsunterricht* (Schwalbach, Wochenschau Verlag, 2010).

¹⁰³ Hans-Jürgen Pandel a Gerhard Schneider, *Handbuch Medien im Geschichtsunterricht* (Schwalbach, Wochenschau Verlag, 2010).

¹⁰⁴ Viliam Kratochvíl, *Modely na rozvíjanie kompetencií žiakov: k transformácii vzťahu histórie a školského dejepisu* (Bratislava: Stimul, 2004).

Robert Stradling se při interpretaci karikatury zaměřuje na otázky, z čeho recipient usuzuje svůj názor a s jakou velkou jistotou to může tvrdit. Dále považuje za klíčové zabývat se otázkami: Kdo nebo co, resp. jaký problém je karikován, v případě postav je vhodné položit si otázku, jestli jsou zobrazeny v pozitivním či negativním světle. Doporučuje se zaměřit i na dobu vzniku karikatury a události s ní spojené. Pokud je u karikatury vložen text, jaký má význam, zda je text ironický nebo humorný. Důležité je také soustředit se na symboly, které byly použity a proč byly použity právě ony. Zároveň má být sledován postoj autora karikatury k problematice, zda kritizuje nebo lichotí. Dále by recipient měl uvést další historické prameny, díky kterým si může ověřit pravdivost zobrazovaného. V neposlední řadě také, zda karikatura splnila svůj účel a zda ovlivnila recipientovu vlastní interpretaci zobrazované události, problematiky či osoby.¹⁰⁵

Ve své práci se zaměřím především na karikatury související s událostmi, které jsou klíčové pro česko-německé vztahy. Z výše zmíněných kritérií jsem vybrala jen ty, které jsou pro mou práci důležité. Proto mě při interpretaci karikatur bude zajímat především kritérium, které požadují všichni výše zmínění autoři, a to doba vzniku a historická situace. Dále je třeba charakterizovat zobrazené postavy či věci a vymezit použité prostředky v karikatuře, tedy jaké symboly autor použil. Dále je pro interpretaci karikatur v mé práci vhodné kritérium tendence a intence, tedy karikaturistův názor a hodnocení. Pokud bude karikatura doprovázena textem, je třeba popsat jeho význam a jeho smysl. Co se týče kritéria o ověření pravdivosti karikatury, resp. v ní zobrazovaného, použiji sekundární literaturu k popsání klíčové události a porovnáji ji tak s obsahem karikatury.

Podle tématu a obsahu rozdělil slovenský historik Ján Valter karikatury do několika skupin: politické, společenské, humoristické, propagandistické, poetické, portrétní a filozofické. Zároveň ale upozorňuje na to, že dělicí čáry mezi jednotlivými kategoriemi jsou velmi tenké a mohou svým obsahem přesahovat do jiných kategorií.¹⁰⁶ Pro mou práci jsou důležité především politické, společenské, humoristické a propagandistické karikatury, neboť předpokládám, že v těchto karikaturách se Češi budou objevovat nejvíce.

Na přelomu 19. a 20. století plnily karikatury roli populárního média. Vycházely satirické časopisy, které obsahovaly satiru v podobě vtipů a karikatur. V dnešní době podobné časopisy v takové míře nenalezneme. Funkci satiry přebrala postupem času média a její využití se tak posunulo jinam. Karikatury bývají běžně používány ve výuce pro

---

¹⁰⁵ Robert Stradling, *Jak učit evropské dějiny 20. století* (Praha: MŠMT ČR, 2003), 81-84.

¹⁰⁶ Ján Valter, „Teoreticko-historiografický úvod k dejinám karikatury“, in *Štúdie o minulosti*, ed. Peter Podolan (Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, 2014), 87.

interpretaci minulosti, neboť žáky nutí k zamyšlení o tehdejší době. O významnosti karikatury mluví i její využití na titulních stranách časopisů a knih. Tematická česko-německá karikatura od Josefa Lady zdobí německé vydání knihy *Konfliktní společenství Češi a Němci 1780-1918*¹⁰⁷ od odborníka na česko-německé vztahy Jana Křena.

Češi a Slované v karikaturách

Karikatura využívá několik prostředků k zobrazení „druhých“. Mezi tyto prostředky patří např. karikaturistické rekvizity (oděv, nástroje, nářadí, symbolika). Češi v karikaturách byli často vybaveni hudebními nástroji, což mělo symbolicky představovat bezstarostný styl života a lehkovážnost. Identifikační znaky Čechů byly velice variabilní. Češi v německých karikaturách nosili selské klobouky, policejní a služební čepice či sokolské poděbradky a často také měli jako pokrývku hlavy hrnce.¹⁰⁸ Důležitým a velice oblíbeným prostředkem karikatury je propůjčení animálních prvků karikovanému objektu. Použití zvířecích rysů připisuje zobrazovaným vlastnosti (líný, hloupý, špinavý, tupý, agresivní, zbabělý, záludný atd.) a degraduje je. Karikaturisté 19. a 20. století jsou známí tím, že používali pro vyobrazení „těch druhých“ zvířecí prvky. Využívali tehdy populární teorii fyziognomiky J. K. Lavaterse, která zastávala názor, že z vnější tělesné formy lze usoudit lidský charakter.¹⁰⁹ Přirozeně se tak objevovali zvířata jako personifikace národů. Čechům byl přidělen opičí obličej, opičí chování, držení těla a postoje, což mělo svědčit o jejich nekultivovanosti a „barbarském životu“.¹¹⁰

Dalším prostředkem pro zobrazení „druhých“ byl jazyk. Karikaturisté využívali sociolekty, dialekty, idiolekty, jazykové deformace a další výrazové prostředky k charakteristice zobrazovaných. Texty, které doprovázely karikatury, byly často v přímě řeči, aby působily autentičtěji. Využitím těchto výrazových prostředků tak karikaturisté chtěli odlišit zobrazovaného. Díky tomu, že využili těchto jazykových prostředků, se jim povedlo dosáhnout komického, sarkastického a většinou negativního výsledku o ostatních. Často bylo použito dialektu, či nesprávného pořádku slov ve větě nebo dokonce napodobování německé výslovnosti. České postavy v německých karikaturách mluvily německy, přičemž jejich němčina byla popsána jako „böhmakelování“. Což znamenalo

---

¹⁰⁷ Jan Křen, *Konfliktgemeinschaft Deutsche und Tschechen 1780-1918* (München: Oldenbourg, 1996).

¹⁰⁸ Jozo Džambo, „Slované – německé a rakouské zkreslené obrazy“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 48.

¹⁰⁹ Jozo Džambo, „Slované – německé a rakouské zkreslené obrazy“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 50.

¹¹⁰ *Ibid.*, 52.

mluvit špatně německy, německy s přízvukem či dokonce kazit německý jazyk.¹¹¹ Karikaturisté využívali komických efektů pro ztvárnění takového jazyka. Čechům byly přimalovány hranaté a neotesané obličejy, aby bylo znatelné, že „mluví nesrozumitelně, tedy nepřátelsky a cize.“¹¹² Tak měl prý vzniknout i slovní obrat „böhmische Dörfer“ (české vesnice), známé v češtině jako španělské vesnice.¹¹³

„Podstatou karikatury je redukce tzn. zobrazení komplexního stavu věci jednoduchou (obrazovou) formou.“¹¹⁴ Zjednodušení spočívá v označení a pojmenování zobrazovaného. K tomu využívá karikatura zejména personifikace. „Propůjčení názvů a pojmenování v karikatuře probíhá dle obvyklého úzu stereotypie tím, že určitými formami pojmenování jsou typizováni zástupci celé skupiny nebo celého národa.“¹¹⁵ Personifikována je celá skupina, tedy i celý národ, kterému je připsáno jedno jméno, které ho identifikuje a reprezentuje. Personifikovaná byla i jména zemí. V karikaturách se můžeme setkat např. s Germánií (Německem) a Austrií (Rakouskem). „Austria je vybavena charakteristickými atributy matrony, neboť je matkou a opatrovnici mnoha dětí (národů) v domě Rakousko. Tu se zjevila matka Austria a stěžovala si na „neposlušné“, „nevděčné“ a „divoké“ národy, především Čechy, kteří si ani nezasluhovali požívat ochrany rakouské orlice.“¹¹⁶ Většinou Austria vystupuje se svými „dětmi“, tedy národy Rakouska-Uherska. Často vystupuje v karikatuře negativně, když se snaží „své národy ukočírovat“. Každý národ měl či pořád stále má svou symbolickou figuru, která ho reprezentuje. Pro Ameriku a Američany je typický strýček Sam. Anglii zastupuje v karikaturách John Bull a Německo má svého Michla. Čechy a Češi měli v karikaturách také své zastoupení a tím byl český Wenzel někdy Wenzl, česky Václav někdy Vašek či dokonce „Powidl“.¹¹⁷ Wenzel se stal personifikací českého národa a vystupoval v karikaturách jako hanebný venkovský balík s opičím vzhledem.¹¹⁸ Jiří Kořalka upozorňuje na to, že český Wenzel a německý Michl měli podobné rysy. Oba byli zobrazováni korpulentně a přihloupě. Často měli velkou pusou a násilnické rysy. V ruce

---

¹¹¹ Ibid., 46–54.

¹¹² Ibid., 51.

¹¹³ Ibid., 51.

¹¹⁴ Ibid., 46.

¹¹⁵ Ibid., 46.

¹¹⁶ Ibid., 46.

¹¹⁷ Carsten Lenk, „Václav a Michl: Čitelnost národních stereotypů na příkladu německých a českých karikatur“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 25.

¹¹⁸ Regina Wonisch, „Die tschechische Minderheit in Wien“, in *Der Fremde als Bereicherung*, ed. M. T. Vogt et al. (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010), 103.

drželi klacek, nebo kyj.¹¹⁹ Češi byli prezentováni většinou v podobě Wenzela. Dále byli zobrazováni jako výtržníci, rváči a zloději. Německé karikatury připisovali Čechům a češství dokonce slovní atributy jako primitivnost, nevzdělanost a hrubost.¹²⁰ Dále jim byla připsána v karikaturách i slova jako „nekulturní“ či „apoštolové barbarismu“. Často byli v karikaturách zobrazeni bosí s roztrhaným oblečením „jako nedisciplinované a toulavé hordy, jako změkčilí muži ve špatně padnoucích uniformách.“¹²¹

Karikaturisté využívali oblíbený motiv Slovanů jako otroků. Tato metafora má původ v německém slově „Slawen“ (Slované), které se podobá slovu „Sklaven“ (otroci). Přitom šlo pouze o fonetickou podobnost a až postupem času se z tohoto slovního spojení začala odvozovat „charakteristika Slovanů jako národa s otrockou mentalitou.“¹²² V souvislosti s Čechy to mělo především lokální význam, kdy Češi ve Vídni tvořili velkou část služebnictva. Z toho po čase vznikl stereotyp o Čechách jako služebnickém národě. Ze všech Slovanů se nejčastěji v karikaturách vyskytovali Rusové, kteří byli zobrazováni s medvědí čepicí, kožichem, holínkami a byli většinou zobrazováni jako „urostlé postavy, což má být důkazem velikosti a významu Ruska.“¹²³ Často byli zobrazováni i Poláci, které v karikaturách lze poznat podle „krakovské čepice či tzv. rogatywky s polským krojem.“¹²⁴ Slované byli často zobrazováni jako zvířata, např. jako vši (polská veš), krysy (slovanské krysy), vlci, lišky, toulaví psi, dokonce i jako hmyz. Přičemž právě hmyz vzbuzuje myšlenku, že jako škůdce musí být vyhuben.¹²⁵

1.5 Charakteristika primárních zdrojů

V práci čerpám karikatury ze tří německých satirických časopisů *Simplicissimus*, *Kladderadatsch*, které tvoří hlavní primární zdroje a časopisu *Fliegende Blätter*, který tvoří doplňkový zdroj. Vybrala jsem si tyto tři časopisy, protože vycházely ve stejné době, a protože každý z nich zprostředkovával jiný druh humoru a byl určen rozdílnému publiku. Z toho důvodu jsem si zvolila tyto tři odlišné časopisy, abych měla větší vzorek karikatur pro jejich analýzu. Mnichovský časopis *Simplicissimus* se dá charakterizovat jako

---

¹¹⁹ Jiří Kořalka, „Tschechen und Deutsche in wechselseitigen Karikaturen von 1848 bis 1938“, in *Deutsche und Tschechen: Geschichte, Kultur, Politik*, ed. Walter Koschmal et al. (München: C.H.Beck, 2001), 512.

¹²⁰ *Ibid.*

¹²¹ Jozo Džambo, „Slované – německé a rakouské zkraslené obrazy“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 52.

¹²² *Ibid.*, 47.

¹²³ *Ibid.*, 48.

¹²⁴ *Ibid.*, 48.

¹²⁵ *Ibid.*, 50.

„mnichovská výtvarná liberální škola“. Berlínský Kladderadatsch zprostředkovává naopak berlínský měšťácký humor. Mnichovský humoristický časopis *Fliegende Blätter* se vyznačuje tím, že chce oslovit širší skupinu recipientů a snaží se držet stranou od politických témat. Časopisy byly vybrány cíleně, aby byl zastoupen názor různých vrstev publika. Občanská veřejnost je považována za nositele veřejného mínění. Tím, že jsou do práce zařazeny tři rozdílné zdroje zaměřené na rozdílné skupiny recipientů, může být zkoumán obecnější pohled a stereotyp o Češích v karikaturách. Dále bylo vybráno několik karikatur z rakouských časopisů *Kikeriki* a *Figaro*, a to pouze doplňkově k rozšíření německého obrazu o Češích z rakouského pohledu.

Simplicissimus

Mnichovský občansko-demokratický satirický časopis *Simplicissimus* vycházel v Mnichově od roku 1896 do roku 1944. *Simplicissimus* je dodnes považován za významný německý politicko-satirický týdeník a dodnes je podrobován výzkumným analýzám. *Simplicissimus* cílil proti Bismarckově politice a wilhelminismu. Dále vystupoval proti občanské morálce, církvi, úředníkům a armádě.¹²⁶ To jsou důvody, proč bylo časopisu často vyčítáno, že je přespříliš nelítostný/kritický vůči vlasti a není patriotický.¹²⁷

Zakladatelem *Simplicissima* byl Albert Langen. Nejvýznamnějším autorem *Simplicissima* byl Thomas Theodor Heine. *Simplicissimus* vydával ke svému kulatému výročí vždy veřejné dopisy svých pracovníků. Mezi nimi jsou i světově známí literáti jako je Thomas Mann, Hermann Hesse, Gutav Meyrink atd.¹²⁸

S propuknutím první světové války se *Simplicissimus* ocitl v nelehké situaci. Redakce připisovala vlasti vinu za rozpoutanou válku. Ačkoli nesouhlasila s její politikou, změnila svůj obsah a podpořila ji s lehce šovinistickým nádechem. Ve Výmarské republice se vrátila ke svému původnímu úkolu, tedy kritice tehdejší politiky. Kritizovala stále více se rozšiřující nacismus a antisemitismus. Dlouho vedla boj s SA a nenechala se zastrašit jejím nátlakem. Po převzetí moci nacistů v roce 1933 byl *Simplicissimus* „zglajchšaltován“ a přední autor časopisu Thomas Theodor Heine jako rodilý žid a spolu s ním jiní autoři tak museli redakci opustit. *Simplicissimus* se od té doby nevyhrazoval vůči politice. Stal se prostředkem její propagandy. Karikatury od roku 1933 neprezentují vnitropolitickou

---

¹²⁶ Hans Zimmermann, „Über die Zeitschrift *Simplicissimus*“, *Simplicissimus Online* (blog), <http://www.simplicissimus.info/index.php?id=5> (staženo 20. 3. 2019).

¹²⁷ Gertrud Maria Rösch, *Simplicissimus: Glanz und Elend der Satire in Deutschland* (Regensburg: Universitätsverlag, 1994), 11.

¹²⁸ Richard Christ, *Simplicissimus 1896–1914* (Berlin: Rütten und Loening, 1972), 5-14.

situaci, ale naopak zkreslené obrazy druhých, především německých „nepřátel“.¹²⁹ *Simplicissimus* se ve své původní režii přesunul na krátkou dobu od ledna 1934 do září 1934 pod názvem „*Simplicus*“ do Prahy, kde publikovali čeští a němečtí autoři proti německé politice. Kvůli finančním potížím a na nátlak německé strany musel časopis ukončit svoji působnost.¹³⁰

Časopis byl velice oblíben. Čísla nákladu se zvyšovala. V roce 1897 vyšlo 15 000 exemplářů. Od roku 1904 vycházelo ročně kolem 85 000 exemplářů. V druhé polovině 20. let vycházelo průměrně již jen 30 000 exemplářů za rok. Důvodem bylo především to, že byl časopis příliš drahý pro průměrný rodinný rozpočet.¹³¹

Kladderadatsch

Berlínský politicko-satirický časopis *Kladderadatsch* vycházel v Berlíně od roku 1848 do roku 1944. Patří jako jeden z mála mezi satirické časopisy, které mohly publikovat i po revoluci v roce 1848. Časopis vycházel týdně a obsahoval především politické satiry, glosy, karikatury, parodie a další humoristicko-kritické příspěvky. Patřil mezi oblíbené berlínské časopisy.¹³² *Kladderadatsch* byl původně liberálním časopisem. Postupem času se začal profilovat konzervativně a během Výmarské republiky převzal nacionálně – pravicové myšlenky.¹³³

Zakladatelem časopisu byl liberální berlínský humorista David Kalisch. Vydavatelem byl Heinrich Albert Hofmann. První vydání vyšlo ve výši 4 000 exemplářů a bylo okamžitě rozprodáno. V roce 1858 časopis vydal 22 000 exemplářů. V roce 1872 jich bylo vydáno již 50 000. *Kladderadatsch* byl velice oblíbený především u střední třídy a stal se nejčtivějším berlínským časopisem. Časopis byl v Berlíně tak populární, že vycházela speciální vydání (čísla) a humoristicko-satirický národní kalendář.¹³⁴ Co se týče stylu a obsahu, tak časopis zrcadlil politické názory svých autorů (v té době ještě liberální).

---

¹²⁹ Hans Zimmermann, „Über die Zeitschrift *Simplicissimus*“, *Simplicissimus Online* (blog), <http://www.simplicissimus.info/index.php?id=5> (staženo 20. 3. 2019).

¹³⁰ Richard Christ, *Simplicissimus 1896–1914* (Berlin: Rütten und Loening, 1972), 14.

¹³¹ *Ibid.*, 13.

¹³² „*Kladderadatsch* (1848-1944)“, Universität Heidelberg Online, <https://www.ub.uni-heidelberg.de/helios/digi/kladderadatsch.html> (staženo 20.3.2019).

¹³³ Frank Zeiler, „Verfassungsbildsatiren zwischen Republikfeindschaft, Vernunftrepublikanismus und Republiktreue. Eine Darstellung der Bildbeiträge zur Weimarer Verfassung in den Satiremagazinen *Kladderadatsch*, *Simplicissimus*, *Der Wahre Jacob* und *Lachen Links*.“, in *Jahrbuch der Juristischen Zeitgeschichte* (Band 17, 2016), 395.

¹³⁴ „*Kladderadatsch* (1848-1944)“, Universität Heidelberg Online, <https://www.ub.uni-heidelberg.de/helios/digi/kladderadatsch.html> (staženo 20.3.2019).

Dále se vyznačoval typickým berlínským humorem, který autor článku popisuje jako suchý, cynický, lapidární ale i (proti)židovský.¹³⁵

Postupem času časopis začal ztrácet čtenáře kvůli jeho konzervativním názorům. Na začátku 20. století začal působit dokonce zastarale, a tak čtenáři odcházeli ke konkurenčnímu *Simplicissimu*. Během první světové války *Kladderadatsch* podporoval válečné přípravy. Po válce vyšel časopis ještě ve 40 000 exemplářích, nicméně došlo k poklesu prodeje. V roce 1923 prodal Hofmann-Verlag časopis průmyslníkovi Hugovi Stinnesovi. Obsah časopisu poté začal nabírat pravicový směr a klonil se politice Výmarské republiky. Již v roce 1923 začal časopis podporovat Hitlera a nacismus. Sociálním demokratům připisoval vinu za to, že chtěli zničit Německo.¹³⁶

Mezi jeho přední autory patřili Ernst Dohm, Rudolf Löwenstein a karikaturisté Wilhelm Scholz, Gustav Brandt a Ludwig Stutz. Brandt společně se Stutzem stály za politickými karikaturami *Kladderadatsche*.¹³⁷

Fliegende Blätter

Tradiční humoristický časopis *Fliegende Blätter* vycházel v Mnichově od roku 1845 do roku 1944. Jedná se o nejdůležitější německý humoristický časopis své epochy. Časopis vycházel týdně a obsahoval především karikatury, vtipy, glosy a humoresky. Byl ovlivněn intenzivními snahami o obnovení umění. Vystupoval proti antiakademismu, především proti anti-idealistickým uměním: realismu, naturalismu, impresionismu a symbolismu.¹³⁸ Je označován za rodinný humoristický časopis (*Familienwitzblatt*). Charakteristický je tím, že se snaží oslovit téměř všechny vrstvy čtenářů. Věnuje se „humoru lidské povahy“ a drží se dál od politických a náboženských témat. Díky tomu je přezdíván jako „miláček německého lidu“.¹³⁹

V letech 1845–1890 v časopisu pracovalo přes 260 výtvarných umělců. Většina kreslířů byli absolventy mnichovské akademie (*Münchener Akademie*) nebo k ní měli blízký vztah. Sám vydavatel časopisu Kaspar Braun byl absolventem akademie. K akademii dále patřil např. Ludwig Beschtein, Hermann Schlittgen, Adolf Hengeler atd. Důležitým kreslířem časopisu je Adolf Oberländer, který byl ve své době nazýván „prvním

---

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Adelheid Stielau, „Kunst und Künstler im Blickfeld der satirischen Zeitschriften "Fliegende Blätter" und "Punsch": Untersuchung zur Wirkungsgeschichte der bildenden Kunst in der zweiten Hälfte des neunzehnten Jahrhunderts“ (doktorská disertace, Philosophische Fakultät der Rheinisch-Westfälischen Technischen Hochschule Aachen, 1976), 66.

¹³⁹ *Lieblinge des deutschen Volkes*.

humoristou Německa“, který je známý především díky jeho zábavným zvířecím karikaturám. Literárními příspěvky do časopisu přispívali spisovatelé z mnichovského kruhu básníků (Münchner Dichterkreis.) jako např. Emanuel Geibel, Viktor von Scheffel, Felix Dahn atd. V časopise působil krátkou chvíli i spisovatel a malíř Thomas Theodor Heine, který přešel ke konkurenčnímu *Simplicissimu*.¹⁴⁰

Časopis reflektuje a zároveň popularizuje názory svých čtenářů. Velkou část zveřejněných příspěvků tvoří příspěvky čtenářů samotných. Často proto bývá označován za „shromažďovací místo německého humoru“ nebo „samotné dílo německého národního ducha“.¹⁴¹ Měsíčně redakce obdržela 1 500 – 1 600 dopisů s minimálně 15 000 karikaturami, básněmi a povídkami, které musela zpracovat.¹⁴²

Oblíbenost časopisu dokládá fakt, že čísla u nákladu po založení Německé říše extrémně vzrostla. Náklad se tak v roce 1870 zvýšil ze 13 000 exemplářů na 24 000. V roce 1880 se zvýšil na 33 000, v roce 1885 na 59 000, dále pak v roce 1887 na 70 000 a vrcholu dosáhl v roce 1893, kdy bylo vydáno 95 000 exemplářů.¹⁴³

Rakouské časopisy *Kikeriki* a *Figaro* jsou charakterizovány stručně neboť se jedná o doplňkové zdroje, které jsou nad rámec práce a mají jen rozšířit obraz o Čechách z rakouské perspektivy.

Kikeriki

Rakouský časopis *Kikeriki* byl založen roku 1861 ve Vídni žurnalistou Ottokarem Franzem Ebersbergem. *Kikeriki* byl původně liberálním humoristickým časopisem. Později se začal vymezovat antisemitisticky a po 1. světové válce se blížil politicky německým nacionalistům. Od poloviny 20. let se začal přizpůsobovat rakouské NSDAP a v roce 1933 byl vládou zakázán. Časopis vycházel ve 25 000 exemplářích.¹⁴⁴

Figaro

Vídeňský časopis *Figaro* vycházel od roku 1847 do roku 1919. Založen byl Karlem

---

¹⁴⁰ Adelheid Stielau, „Kunst und Künstler im Blickfeld der satirischen Zeitschriften "Fliegende Blätter" und "Punsch": Untersuchung zur Wirkungsgeschichte der bildenden Kunst in der zweiten Hälfte des neunzehnten Jahrhunderts“ (doktorská disertace, Philosophische Fakultät der Rheinisch-Westfälischen Technischen Hochschule Aachen, 1976), 9-10.

¹⁴¹ *Ibid.*, 10.

¹⁴² *Ibid.*, 10.

¹⁴³ *Ibid.*, 10-11.

¹⁴⁴ „„Objekt des Monats Februar 2010: Flugwoche Juni 1913 in Wien-Aspern“, Wienbibliothek Online, <https://www.wienbibliothek.at/bestaende-sammlungen/objekte-monats/objekte-monats-2010/objekt-monats-februar-2010-flugwoche-juni> (staženo 1. 4. 2019).

Sitterem. Jeho zaměření bylo liberálně – humoristické.¹⁴⁵ Časopis vycházel ve Vídni, Berlíně a od roku 1914 i v Budapešti.

---

¹⁴⁵ „Der Figaro“, AEIOU Österreich Lexikon, <http://www.aeiou.at/aeiou.encycllop.f/f351464.htm> (staženo 1. 4. 2019).

2 Analýza karikatur

2.1 Česko-německé napětí po Badeniho jazykových nařízeních do Anenských patentů

Časové období od Badeniho jazykových nařízeních do Anenských patentů bylo vybráno cíleně. Jednalo se o napjaté období, kdy vztah mezi Čechy a Němci v Rakousku-Uhersku čelil krizi. Jazyková nařízení zrovnoprávňovala češtinu s němčinou jak ve vnitřním, tak ve vnějším „úřadování“. Nařízení tak vyvolala vlnu protestů u německého obyvatelstva a „umožnila českým a německým poslancům házet ve vídeňské Říšské radě kalamáře a troubit na trumpety.“¹⁴⁶ Badeniho krize, která pobouřila veřejnost přispěla k rozšíření předsudků o těch „druhých“ a vryla se do národní paměti jako jeden z důležitých mezníků. Vztah mezi Čechy a Němci čelil dlouho krizi a národním rozepřím, které se odehrávaly především na půdě parlamentu při jednání českého sněmu. Netrpělivost a neochota k ústupkům obou stran proto vyvrcholila v rozpuštění českého zemského sněmu v roce 1913. Sněm byl rozpuštěn právě na základě císařských Anenských patentů.¹⁴⁷ Obraz Čechů je sledován od Badeniho krize až do období Anenských patentů. Na základě těchto událostí lze očekávat, že německé karikatury budou cílit proti Čechům, zobrazovat je negativně a připisovat jim negativní vlastnosti. Obraz Čechů a jejich stereotyp v tomto období je analyzován v následujících německých a rakouských karikaturách. V této podkapitole je zkoumáno dohromady 10 karikatur.

Z časopisu *Simplicissimus* byly zvoleny v tomto tematickém celku tři karikatury k analýze. Karikatury byly vybrány s časovým odstupem, aby byla zachycena kontinuita případně diskontinuita obrazu o Čechách, tedy i případná změna jejich obrazu. Zaznamenání hodné je, že časopis *Simplicissimus* nevěnoval Badeniho jazykovým nařízením a Čechům v této době ve srovnání s ostatními zkoumanými periodiky žádnou pozornost. První karikaturou, která v době od jazykových reforem do roku 1913 prezentuje Čechy je karikatura z roku 1904 s názvem „Divocí Češi“. Ta byla zařazena do práce, protože je první karikaturou zobrazující Čechy ve zkoumaném období a zároveň je vhodná k analýze obrazu o Čechách. Karikatura s názvem „divocí Češi“ přitom nesouvisí s jazykovými

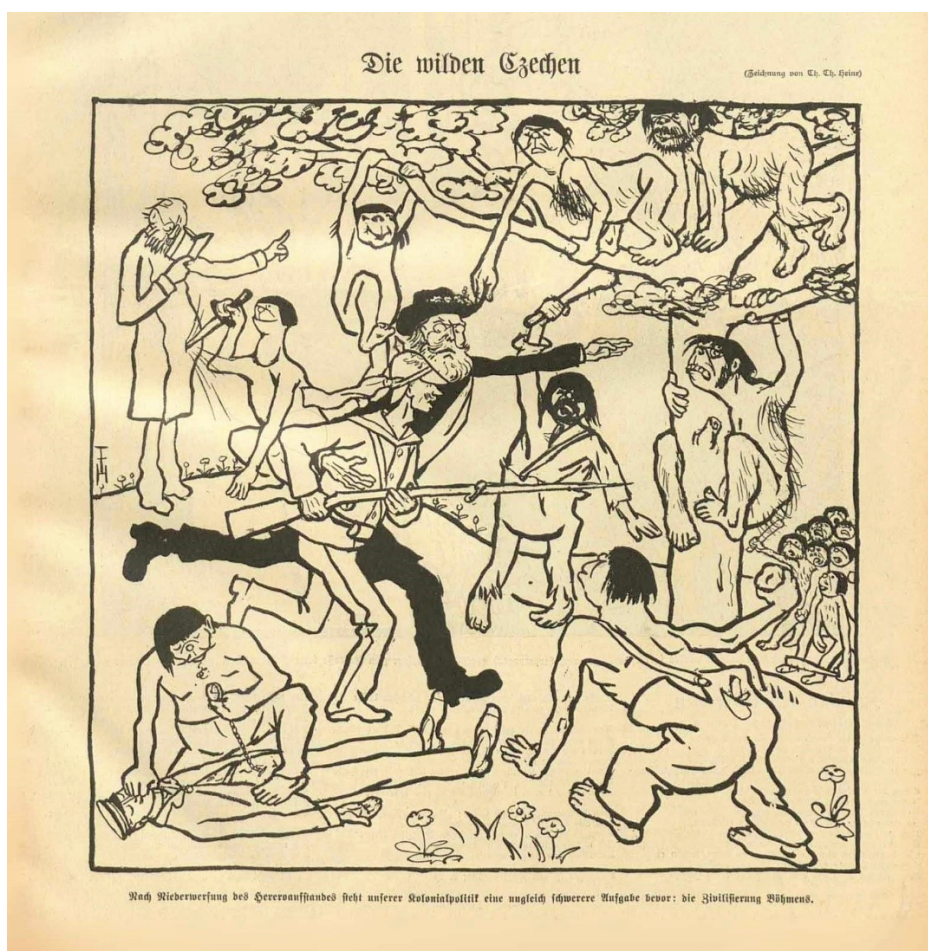
---

¹⁴⁶ Jozo Džambo a Peter Becher, *Gleiche Bilder, Gleiche Worte: Němci, Rakušané a Češi v karikatuře 1848–1948* (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 7.

¹⁴⁷ Petr Vorlíček, „Anenské patenty před 101 lety rozpustily český zemský sněm – naposledy“, Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky 25. 7. 2014, <https://www.psp.cz/sqw/cms.sqw?z=6716> (staženo 9. 4. 2019).

reformami. Z toho lze soudit, že téma Badeniho jazykových reforem nehrálo pro německý časopis *Simplicissimus* důležitou roli. Dále byla zvolena karikatura z roku 1907 s názvem „Z Rakouska“. Byla vybrána z důvodu, že je vhodná pro interpretaci Čechů v kontextu jazykových sporů mezi Čechy a Němci ve zkoumané době. Třetí zkoumaná karikatura je z roku 1908 s názvem „Český psí vztek“. Do práce byla zařazena jednak z důvodu, že jsou na ni zobrazeni Češi a je tedy vhodná k interpretaci obrazu o nich. Zároveň je karikatura umístěna na titulní straně časopisu, což hovoří o jejím významu, neboť právě tato karikatura má oslovit čtenáře, aby si časopis zakoupili. Zaznamenání hodné je, že časopis *Simplicissimus* nezobrazoval Čechy v souvislosti s Anenskými patenty, ani Anenské patenty samotné. Lze se domnívat, že toto téma autoři nepovažovali za důležité.

Karikatura č. 1 - Divocí Češi

Zdroj: Thomas Theodor Heine, „Die wilden Tschechen“, *Simplicissimus* 9, č. 1 (29.3.1904): 9.¹⁴⁸

¹⁴⁸ Ke stažení pod:

[http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1\[volume\]=10&tx_lombkswjournaldb_pi1\[action\]=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1\[controller\]=YearRegister&cHash=603635f358e3c4fa9961c993ca6665ab](http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1[volume]=10&tx_lombkswjournaldb_pi1[action]=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1[controller]=YearRegister&cHash=603635f358e3c4fa9961c993ca6665ab) (staženo: 9.4.2019).

Karikaturu doprovází text: „Po potlačení povstání Hererů čelí naše koloniální politika nesrovnatelně těžšímu úkolu: civilizaci Čech.“¹⁴⁹ Karikatura vznikla v roce 1904 po potlačení povstání Hererů v tehdejší německé kolonii v jihozápadní Africe, kdy bylo zavražděno kolem 60–80 % Hererů. Přesná čísla nejsou dodnes známa.¹⁵⁰ Autor využívá této události k prezentování obrazu Čechů. Staví na stejnou úroveň civilizaci Čech s potlačením povstání. Z textu karikatury vyplývá, že „civilizace Čech“ je mnohem náročnější úkol, než bylo samotné potlačení povstání. Přičemž karikatura je dle mého názoru namířena proti říšské koloniální politice mnohem více než proti Čechům samotným. Vyjadřuje tak nespokojenost s německou koloniální politikou a využívá k tomu vyobrazení Čechů jako výsměchu. Karikatura zároveň slouží pro výzkum obrazu a stereotypu Čechů. Pozoruhodné je, že autor při vyobrazení karikatury využívá personifikace Čechů jako opic. Tím, že je znázornil jako opice, jim cíleně připsal určité vlastnosti, které lze charakterizovat jako nekultivovanost a barbarství. Češi v převleku opic se tak houpají na stromě, nebo po něm lezou. V levém dolním rohu okrádá opice (tedy Čech) postavu o hodinky, z čehož se dá vyvodit, že Češi jsou zobrazováni jako zloději. V levém horním rohu jiná opice vráží nůž do postavy, která ji předčítá knihu. Toto vyobrazení lze interpretovat tak, že Češi se staví proti vzdělávání a jejich tzv. „civilizace“ je nelehkým úkolem. Uprostřed karikatury je zobrazen pravděpodobně říšský voják se zbraní. Vedle vojáka je vyobrazena další postava, která mu ukazuje směr. Tímto směrem se voják s postavou vydávají společně „vstříc civilizaci Čech“. Z vyobrazení Čechů jako opic v této karikatuře vyplývá, že jsou Češi nekultivované bytosti se zvířecími pudy. Jsou necivilizovaní a jejich chování je přirovnáno k chováním opic. Z karikatury se dá vyčíst obraz Čechů jako „nekultivovaných primitivů“.¹⁵¹ Karikaturu umocnil její autor textem, že Češi musí být civilizováni. Vyobrazení Čechů v této karikatuře odpovídá zmiňovanému obrazu Čechů ze sekundární literatury. Zajímavostí je, že autorem karikatury je proslulý karikaturista Thomas Theodor Heine. Heine kvůli židovskému původu musel v roce 1933

---

¹⁴⁹ „Nach Niederwerfung des Hereroaufstandes steht unserer Kolonialpolitik eine ungleich schwere Aufgabe bevor: Die Zivilisierung Böhmens.“

¹⁵⁰ „Januar 1904: Herero-Aufstand in Deutsch-Südwestafrika“, Bundeszentrale für politische Bildung Online 10.1.2014, <https://www.bpb.de/politik/hintergrund-aktuell/176142/herero-aufstand-10-01-2014> (staženo 10.4.2019).

¹⁵¹ Jozo Džambo, „Slované – německé a rakouské zkraslené obrazy“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 52.

opustit redakci *Simplicissima* a od téhož roku do roku 1938 žil v Praze, kde se mu Čechy staly na přechodnou dobu domovem.¹⁵²

Karikatura č. 2 - Z Rakouska

Zdroj: J. B. Engl, „Aus Österreich“ *Simplicissimus* 12, č. 8 (20.5.1907): 121.¹⁵³

Další analyzovanou karikaturou, která zobrazuje Čechy je karikatura z roku 1907 s názvem „Z Rakouska“. Karikatura přitom cílí na problémy mezi Čechy a Němci v Rakousku-Uhersku, které byly rozpoutány Badeniho jazykovými reformami. Reformy spustily řetězovou reakci potyček mezi Čechy a Němci. Karikaturu doprovází text: „No, Wenzle, jak se u vás teď velí, německy nebo česky? – Velí se u nás německy, abych se to naučil, ale nadává se česky, abychom tomu rozuměli!“¹⁵⁴ Autor karikatury přitom využívá

¹⁵² „Thomas Theodor Heine“, Art Directory Online, <http://www.thomas-theodor-heine.de/> (staženo 10.4.2019).

Janca Imwolde, „Thomas Theodor Heine“, *Deutsches Historisches Museum Online* 7.10.2015, <https://www.dhm.de/lemo/biografie/thomas-heine> (staženo 10.4.2019).

¹⁵³ Ke stažení pod:

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombksjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=4&tx_lombksjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombksjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=3510044a42afe4a64868b1900e3f3110 (staženo: 11.4.2019).

¹⁵⁴ „No, Wenzl, wie wird jetzt kommandiert bei euch, deutsch oder böhmisch? – Kommandiert wird deutsch, damit mir's lerna, aber g'schimpft wird böhmisch, damit wir's verstehn!“

gramatických chyb a jiných jazykových nedostatků, aby zdůraznil, že Čech „böhmakluje“ a mluví špatně německy. Pro srovnání viz. německý originál, ve kterém lze tyto odlišnosti najít. Karikatura spočívá v přímé řeči mezi dvěma postavami, přičemž jednou postavou je Wenzl, který prezentuje Čechy. Druhou postavou je pravděpodobně rakouský voják. Usuzují to z jeho pokrývky hlavy, která se podobá polní čepici rakousko-uherských vojáků.¹⁵⁵ Konverzace mezi Wenzlem a rakouským vojákem nebyla podle mého názoru vybrána náhodně. V rakouské armádě byla oficiálním jazykem němčina. Karikatura a její doprovodný text cíleně naráží na jazykové spory mezi Čechy a Rakušany. Postava Wenzla a rakouského vojáka stojí vedle sebe. Text doplňuje rozhovor mezi nimi. Rakouský voják je přitom mnohonásobně větší než Wenzl, což se dá interpretovat v kontextu jeho postavení ve společnosti. Zobrazení malého Wenzla vedle velkého rakouského vojáka budí dojem, že Češi jsou ve společenské hierarchii daleko pod Rakušany a Němci. Oba přitom u rozhovoru kouří dýmku, což dodává na atmosféře karikatury a vzbuzuje dojem poklidné až téměř přátelské konverzace mezi nimi. Wenzl má na sobě oproti rakouské postavě nereprezentativní oblečení, které budí dojem, že mu moc nesedí. Na hlavě má klobouk a pod kabátem pravděpodobně svetr a na kalhotách jsou záplaty. Zároveň působí Wenzl zamýšleně. Rakušan je slušně oblečen. Má šátek kolem krku, kabát, černé kalhoty a vysoké boty. Největší dojem vzbuzují věci, které nese Wenzl na zádech. Lze vidět kovec, lampu, hrnec a další věci, což lze interpretovat tak, že je Wenzl potulný obchodník s věcmi. Karikatura budí dojem, že se jedná o přátelskou konverzaci mezi Čechy a Rakušany. Nepůsobí nijak agresivně. Text, který karikaturu doprovází je sarkasticky namířen proti jazykovým potyčkám v Rakousku-Uhersku, zejména proti Čechům. Samotné zobrazení Wenzla pak prezentuje Čechy jako potulné obchodníky. Wenzl je zde zobrazen jako člověk a nemá žádné opičí rysy. Karikatura působí neutrálně. Nijak Čechy nezostuzuje, jako tomu bylo např. u karikatury č. 1. Autorem karikatury je Joseph Benedikt Engl, známý německý ilustrátor a karikaturista. Vystudoval litografii. Kromě *Simplicissima*

---

¹⁵⁵ Pro srovnání viz. fotky a popis polní čepice rakousko-uherských vojáků:

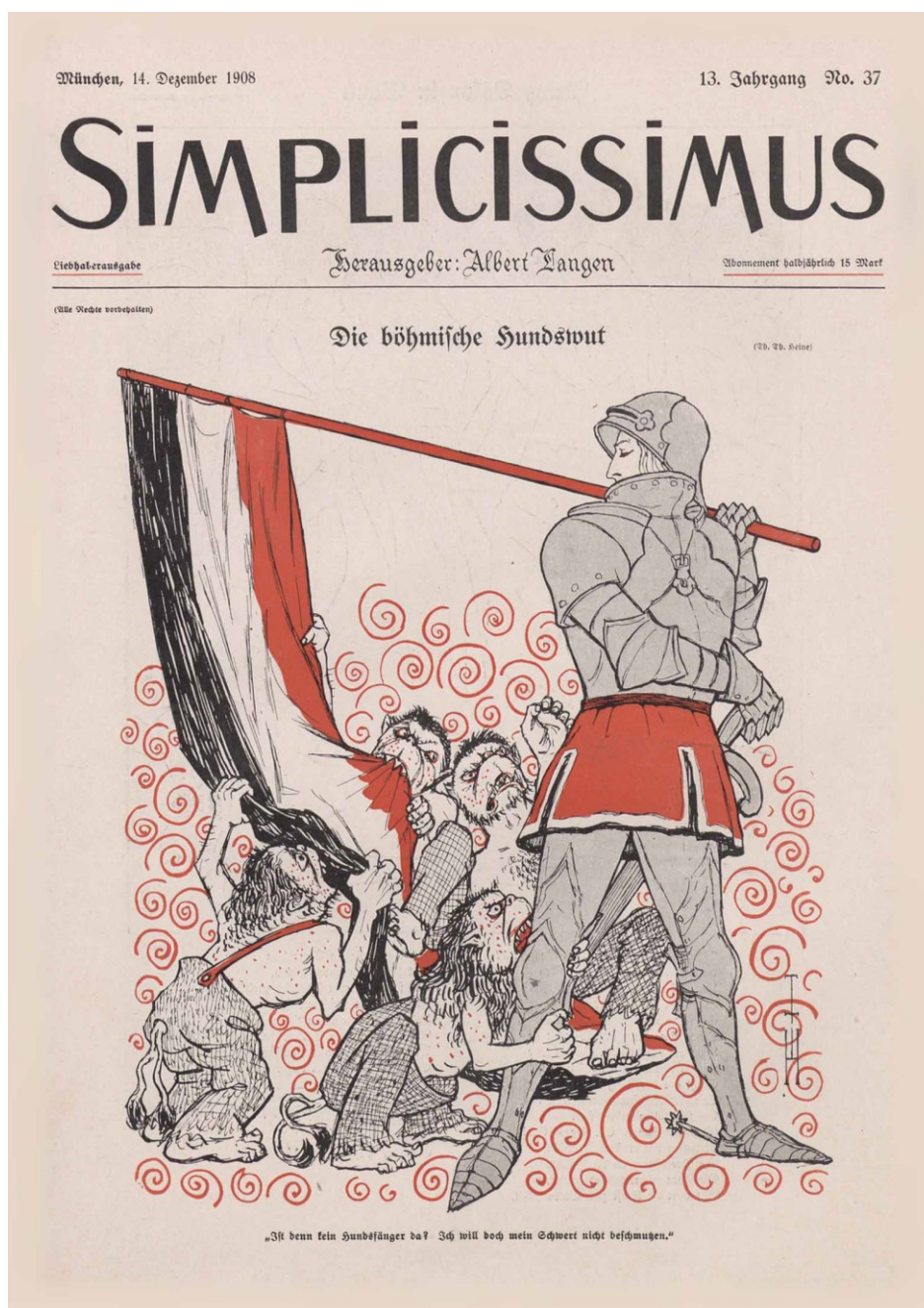
„Charakteristický tvar polní pokrývky hlavy provázel v různých barevných obměnách rakousko-uherské armády po téměř celé půlstoletí. Poprvé byla měkká polní čepice zavedena do výstroje v roce 1868. Jednoduchá pokrývka hlavy, která tvarem odpovídala čepicím pro jízdu, se označovala jako Lagermütze, tedy táborová pokrývka, nošené mimo službu a při práci. Již v roce 1871 byl zaveden inovovaný vzor čepice, doplněný lakovaným koženým štítkem. Ve stejném roce vyšel popis nové polní pokrývky hlavy i ve stejnokrojovém předpise. Výslovně zde bylo uvedeno, že polní čepice je jedinou pokrývkou hlavy pěšáka v poli. Tato věta de facto platila až do roku 1916, kdy došlo k masovému zavádění ochranných ocelových přileb. Čepice z roku 1871 se na více než čtyřicet let stala charakteristickou polní pokrývkou hlavy rakousko-uherských pěšáků.“

Zdeněk Špitálník, „Polní čepice rakousko-uherských vojáků, 1914–1918“, *Vojenský historický ústav Praha*, staženo 11.4.2019, <http://www.vhu.cz/polni-cepice-rakousko-uherskych-vojaku-1914-1918/>.

autor spolupracoval s časopisy Radfahr-Humor, Süddeutsche Postillon a pro časopis Fliegende Blätter.¹⁵⁶

Karikatura č. 3 - Český psi vztek

Zdroj: Thomas Theodor Heine, „Die böhmische Hundswut“, *Simplicissimus* 13, č. 37 (14.12.1908): 621.¹⁵⁷

¹⁵⁶ „Josef Benedikt Engl“, *Verschollene Generation Online*, http://www.verschollene-generation.de/kuenstler/j_benedikt_engl/josef_benedikt_engl.html (staženo 11.4.2019).

¹⁵⁷ Ke stažení pod:
http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=13&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=4946cc63bf01c0cbeb06064272ef3e95 (staženo: 12.4.2019).

Jako další je analyzována karikatura z roku 1908 s názvem „Český psí vztek“, která byla zveřejněna na titulní straně časopisu. Skutečnost, že karikatura zdobila titulní stranu hovoří o tom, že byla důležitá a měla oslovit čtenáře k jeho koupi. Doprovází ji text: „Copak tu není žádný lovec psů? Nechci si přece ušpinit svůj meč.“¹⁵⁸ V karikatuře je zobrazen německý rytíř ve zbroji. V jedné ruce drží vlajku Německé Říše. Druhou rukou sahá na meč po levém boku. Kolem něho jsou ve skupince zobrazeni psi. Dva z nich trhají vlajku. Jeden pes se snaží zakousnout rytíři do nohy. Autor zde propůjčil animální prvky ke karikování Čechů. Psi zde mají reprezentovat Čechy. Vyobrazení Čechů jako psů působí dojmem, že autor karikatury chce poukázat, že Češi jsou hrozbou Německa. V karikatuře č. 1 z roku 1904 zobrazil Čechy jako opice. Opice mají proti psům jiné charakteristiky. Tím, že psi v této karikatuře trhají německou vlajkou a snaží se zakousnout rytíři do nohy, je čtenáři dáno na vědomí, že jsou Češi nebezpeční. Ačkoli karikaturu doprovází text, ve kterém dává autor najevo, že Češi jsou psi, mnohem více vypadají jako vlci nebo vlkodlaci. Pozoruhodné je, že jim autor přikreslil kalhoty, ze kterých vyčnívají dva ocasy. Ocasy mají pravděpodobně odkazovat na dvouocasého českého lva a tím tak lépe charakterizovat, že se jedná o Čechy. Text karikatury lze interpretovat tak, že pokud si Češi nedají pozor, nemine je trest. Karikatura odpovídá sekundární literatuře, která zmiňuje, že zvířecí rysy jsou oblíbeným prostředkem pro karikování těch „druhých“. Přičemž Češi byli dle sekundární literatury zobrazováni spíše jako opice. V této karikatuře vystupují jako vlci. Vyobrazení Čechů jako vlků nemusí nutně znamenat přiosvětlení obrazu o nich. Mohlo jít pouze o autorův záměr Čechy zobrazovat jiným způsobem. Nicméně nabízí se zde prostor pro tvrzení, že zde dochází k přiosvětlení obrazu o Čěších. Neboť z „necivilizovaných opic“ (karikatura č.1.) se stávají agresivní psi. Autorem karikatury je již zmíněný Th. Th. Heine, který je autorem karikatury č.1, kde Čechy vyobrazil jako opice.

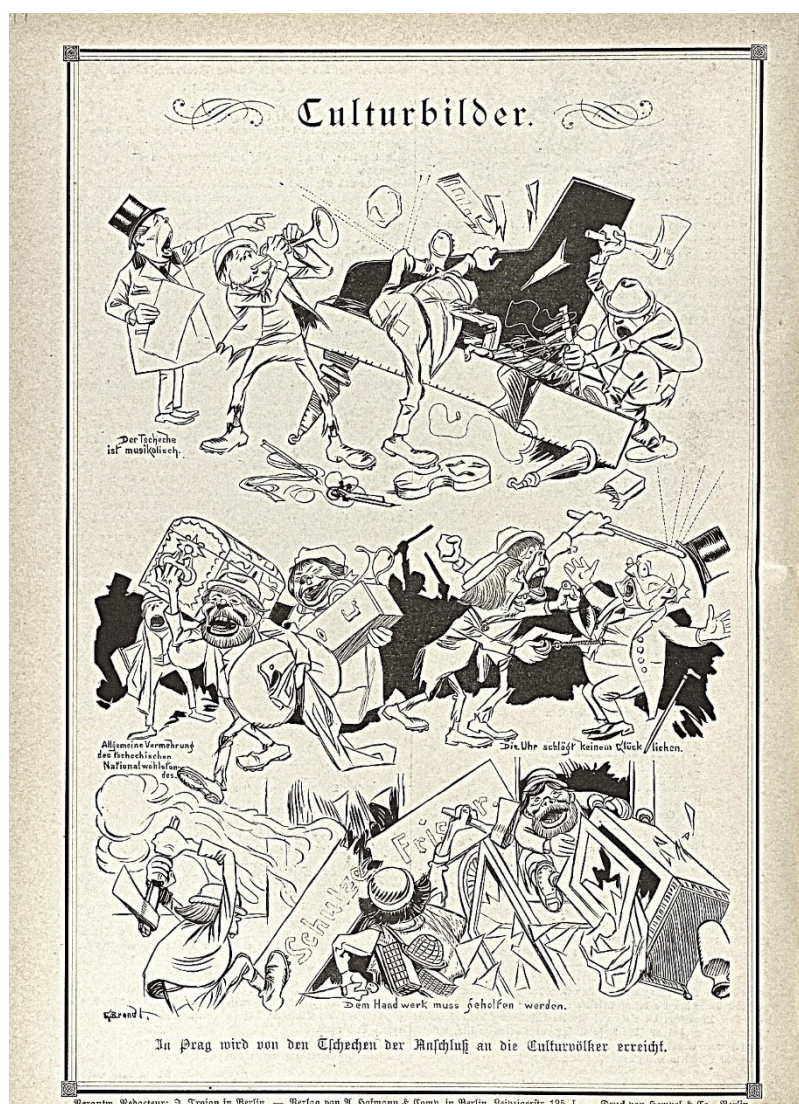
Z časopisu Kladderadatsch byly zvoleny v tomto tematickém celku tři karikatury k analýze. Karikatury byly rovněž vybrány s časovým odstupem, aby byla zachycena kontinuita případně diskontinuita obrazu o Čěších, tedy i případná změna jejich obrazu. Kladderadatsch věnoval Badeniho jazykovým nařízením a Čechům v této době větší pozornost než Simplificissimus. V jeho vydáních z let 1897–1898 jsem objevila tři karikatury v souvislosti s jazykovými reformami a Čechy. Vybrala jsem do práce pouze jednu, kde jsou Češi hlavním předmětem karikatury. Jedná se o karikaturu z roku 1897

---

¹⁵⁸ „Ist denn kein Hundsfänger da? Ich will doch mein Schwert nicht beschmutzen.“

s názvem „kulturní obrazy“. Zbylé dvě karikatury jsem do práce nezařadila z důvodu, že v nich Češi vystupovali ve vedlejších rolích. Dále byla vybrána karikatura z roku 1902 s názvem „Ze psích dnů“. Karikatura byla vybrána, protože navazovala na česko-německé jazykové spory, které byly rozpoutány jazykovými reformami. Ani časopis Kladderadatsch nevěnoval pozornost Anenským patentům. Z toho důvodu byla do práce vybrána tematicky blízká karikatura. Jedná se o karikaturu z roku 1908 s názvem „vážné napomenutí“, kde jsou Češi zobrazeni společně s Německem a Rakouskem. Karikatura byla cíleně zvolena, neboť navazuje na česko-německé napětí ve zkoumaném období.

Karikatura č. 4 - Kulturní obrazy

Zdroj: Gustav Brandt, „Culturbilder“, *Kladderadatsch* 50, č. 50 (12.12.1897): 614.¹⁵⁹

Vybranou karikaturou, která vznikla krátce po jazykových reformách v roce 1897 je karikatura s názvem „Kulturní obrazy“. Karikaturu doprovází text: „V Praze se Češi

¹⁵⁹ Ke stažení pod: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/kla1897/0614/image> (staženo: 12.4.2019).

připojují ke kultivovaným národům.“¹⁶⁰ Karikatura se skládá ze třech hlavních obrazů s krátkými popisky. První obraz nahoře je doprovázen popiskem „Čech je hudebně nadaný.“¹⁶¹ Na obraze jsou čtyři postavy, které připomínají Wenzla. Všechny zobrazené postavy mají velký obličej. Jedna zpívá nebo dokonce křičí. V ruce drží papír, který může symbolizovat buď noty nebo jazyková nařízení samotné. Další postava hraje na trubku, která je namířená do výšky. Autor karikatury tím dává najevo, že je hudba všude slyšet. Zbylé dvě postavy ničí klavír, tahají z něho struny a mlátí do něj sekyrou. Kolem nich leží rozbité hudební nástroje. Všechny postavy mají klobouky, kabáty a poloroztrhané oblečení. Tento obraz zobrazuje Čechy jako výtržníky, co dělají nepořádek. Popisek, že Češi jsou hudebně nadaní je pravděpodobně myšlen sarkasticky ve smyslu, že jsou Češi hluční. Druhý obraz, který se nachází uprostřed karikatury nalevo u sebe nese popisek „celkový nárůst českého národního blahobytu.“¹⁶² Popisek se vztahuje na tři postavy, které nesou truhly a další cenné věci. Všechny postavy se přitom smějí, mají velké hlavy a ústa mají od ucha k uchu. V jejich velkých ústech mají několik zubů a působí spíše hrubiánsky. Z popisku i z obrazu vyplývá, že věci, které si odnášejí spíše ukradli. Tento obraz charakterizuje Čechy jako zloděje. Další obraz, který se nachází uprostřed karikatury vpravo u sebe nese popisek „ty hodinky neodbíví nikomu šťastnému.“¹⁶³ Zobrazení jsou tři postavy, z toho dvě mají reprezentovat Čechy. Třetí postava je s největší pravděpodobností Rakušan nebo Němec, neboť tato postava je zobrazena jinak než všechny ostatní. Postava má cylindr, upravené vousy a vhodný oděv. Češi naproti ní vypadají jako „neandrtálci“. Ti mají neupravené oblečení, symbolický čepec, dlouhé rozjařené vlasy a ústa od uchu k uchu ve kterých mají jen několik zubů, stejně jako v prvním obraze. Jedna postava, která má zobrazovat Čechy okrádá Rakušana či Němce o hodinky a druhá postava ho bije tyčí do hlavy. Tento obraz charakterizuje Čechy jako zloděje, výtržníky a agresory k tomu. Poslední obraz v karikatuře dole doprovází popisek „řemeslu se musí pomoci.“¹⁶⁴ Tento obraz zobrazuje tři postavy, které ničí německé kadeřnictví s názvem Schulze Friseur. Postavy vypadají stejně jako všechny předchozí, které zobrazují Čechy v této karikatuře. Postava vlevo má v ruce sekyru a postava uprostřed dokonce drží v ruce nůž se sekyrou. Třetí postava vpravo dole prostrkuje oknem ven nábytek. Přitom se všichni smějí. Tento obraz představuje Čechy jako výtržníky a vandaly. Celkový dojem karikatury je spíše

---

¹⁶⁰ „In Prag wird von den Tschechen der Anschluß an die Culturvölker erreicht.“

¹⁶¹ „Der Tscheche ist musikalisch.“

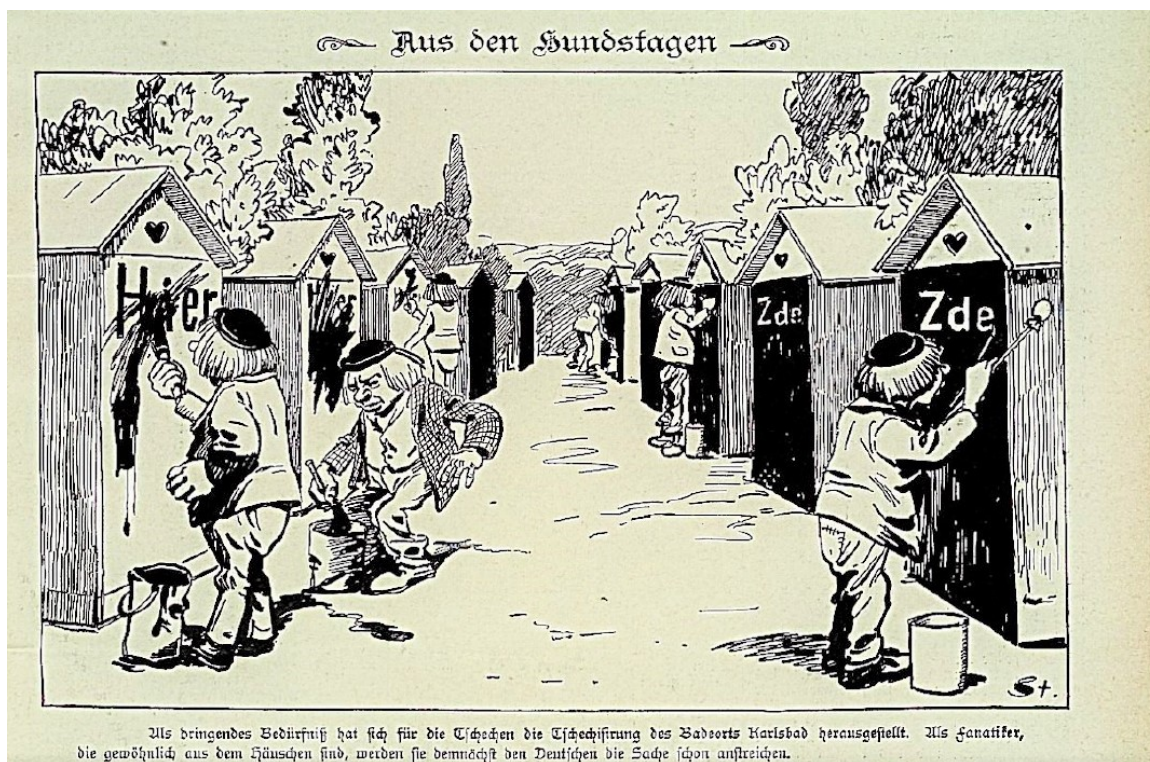
¹⁶² „Allgemeine Vermehrung des tschechischen Nationalwohlstandes.“

¹⁶³ „Die Uhr schlägt keinem Glücklichen.“

¹⁶⁴ „Dem Handwerk muss geholfen werden.“

negativní. Češi jsou ve všech obrazech zobrazeni negativně jako výtržníci, zloději, vandalové a agresoři. Karikatura vzbuzuje dojem, že se zobrazované postavy chovají spíše nekultivovaně, prakticky až nelidsky. Text, který doplňuje karikaturu „V Praze se Češi připojují ke kultivovaným národům“ ji dělá ještě víc sarkastickou. Karikatura odpovídá sekundární literatuře o německém obrazu o Čechách jako výtržníkovi, rváči a zloději.¹⁶⁵ Nicméně Češi jsou zde zobrazeni zároveň jako agresoři, což sekundární literatura explicitně nezmiňuje. Autorem karikatury je Gustav Brandt, německý ilustrátor a jeden z prominentních kreslířů časopisu *Kladderadatsch*.¹⁶⁶

Karikatura č. 5 - Ze psích dnů

Zdroj: „Aus den Hundstagen“, *Kladderadatsch* 55, č. 33 (17.8.1902): 423.¹⁶⁷ Autor karikatury neznámý.

Další vybranou karikaturou je karikatura z roku 1902. Byla zařazena do práce, protože navazuje na jazykové reformy, resp. na česko-německé napětí vyvolané právě jazykovými reformami. Karikatura nese název „Ze psích dnů“. Doprovází ji text: „Jako naléhavou potřebu se Čechům zjevil úkol počestění Karlových Varů. Jako fanatici, kteří

¹⁶⁵ Jiří Kořalka, „Tschechen und Deutsche in wechselseitigen Karikaturen von 1848 bis 1938“, in *Deutsche und Tschechen: Geschichte, Kultur, Politik*, ed. Walter Koschmal et al. (München: C.H.Beck, 2001), 512.

¹⁶⁶ „Geschichte des Kladderadatsch“, Universität Heidelberg Online, https://www.ub.uni-heidelberg.de/helios/digi/kladderadatsch_info.html (staženo 12.4.2019).

¹⁶⁷ Ke stažení pod: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/kl1902/0423/image> (staženo 12.4.2019).

jsou obvykle vytočení to těm Němcům teprve pořádně natrou.“¹⁶⁸ Jazyková tematika hrála v karikaturách svou roli. Kombinace názvu karikatury s textem měla pravděpodobně značit česko-německé rozpory, které neprobíhaly lehce. Psí dny v lidových pranostikách znamenají období veder. Lze to interpretovat tak, že právě vedra a horka v česko-německých vztazích představují právě rozpory mezi nimi. Doplnující text navíc specifikuje, že se jedná o jazykové rozpory. V karikatuře je vyobrazeno několik postav, které připomínají Wenzla. Všechny postavy jsou znázorněny stejně. Mají velké hlavy, dlouhé vlasy a čepici. Na sobě mají nepadnoucí oblečení, které působí ušmudlaně. Jednotlivé postavy přepisují německý název „hier“ na český název „zde“. Češi jsou v této karikatuře prezentováni spíše neutrálně a pasivně, než jak tomu bylo v karikatuře č. 4, kde byli Češi zobrazeni jako výtržníci a agresoři. Je třeba zmínit, že karikatura č. 4 vznikla v roce 1897 krátce po Badeniho jazykových reformách. Karikatura č. 5 vznikla v roce 1902, kdy mohly být vztahy více uvolněné, a proto Češi nejsou vyobrazeni agresivně, ale naopak více neutrálně. To se ovšem nedá říct o textu karikatury, kde jsou Češi nazváni „vytočenými fanatiky, kteří to Němcům natrou“. Text je třeba chápat v souvislosti s obrazem. Tato metafora neznamenal nic jiného než, že Češi „natírají“ tedy přepisují německé názvy na české, a tak „to Němcům natrou“. Obraz Čechů v této karikatuře není dle mého názoru negativní, spíše neutrální. Jazykové rozepře sice hrály svoji roli, ale obraz Čechů v karikaturách časopisu Kladderadatsch se nijak dramaticky nepřiostřil. Autor karikatury je neznámý.

---

¹⁶⁸ „Als dringendes Bedürfnis hat sich für die Tschechen die Tschechisierung des Badeorts Karlsbad herausgestellt. Als Fanatiker, die gewöhnlich aus dem Häuschen sind, werden sie demnächst den Deutschen die Sache schon anstreichen.“

Karikatura č. 6 - Vážné napomenutí

Zdroj: „Eine ernste Mahnung“, *Kladderadatsch* 61, č. 50 (18.12.1908): 888.¹⁶⁹ Autor karikatury neznámý.

Dále jsem do práce zařadila karikaturu z roku 1908 s názvem „vážné napomenutí“, kde jsou Češi zobrazeni společně s Německem a Rakouskem. Tématem karikatury již nejsou jazykové spory mezi Čechy a Němci. Karikatura reaguje na narůstající nároky Čechů v rámci Rakouska-Uherska. Samotný text, který karikaturu doprovází na tuto problematiku naráží: „Germanie k její sousedce Austrii: Jestli si toho darebného ničemu nebudete lépe držet na uzdě, tak bude muset naše přátelství skončit!“¹⁷⁰ V karikatuře jsou tři postavy: Germanie (Německo), Čech a Austrie (Rakousko). Čech je zde vyobrazen jako

¹⁶⁹ Ke stažení pod: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/kla1908/0888/image> (staženo: 12.4.2019).

¹⁷⁰ „Germania zu Ihrer Nachbarin Austria: Wenn Sie Ihren nichtswürdigen Dreckklümmel nicht besser in Ordnung halten, so muss ich mich denn doch für Ihre Freundschaft bedanken!“

dítě Austrie, což odpovídá sekundární literatuře, která uvádí Austrii jako matku národů. Germanie radí Austrii ať si „své dítě“ lépe hlídá a naznačuje jí, že pokud Čechy nebude držet více na uzdě ukončí s ní své přátelství. To, že je Čech zobrazen jako dítě Austrie svědčí i o hierarchii ve společnosti. Austrie je ta, která na něj dohlíží, má ho vychovávat, starat se o něj a diktovat mu, co může. Karikaturu lze interpretovat tak, že se Češi snažili v rámci monarchie prosadit si lepší pozici. Tím naráželi na odpor, což je právě předmětem karikatury. Vyobrazení Čecha jako dítěte lze chápat tak, že jsou Češi nezralí a nezpůsobilí sami si vládnout a rozhodovat sami o sobě, a proto potřebují „matku Austrii.“ „Austrie je vybavena charakteristickými atributy matrony, neboť je matkou a opatrovnící mnoha dětí (národů) v domě Rakousko.“¹⁷¹ Austrie ale „své dítě“ nemá dle karikatury pevně pod kontrolou. Na to naráží autor karikatury, který v textu karikatury uvedl, že by si ho měla lépe hlídat. Češi jsou zde zobrazeni jako nevychovaní. Jejich obraz je v této karikatuře taktéž negativní. Tím, že jsou Češi zobrazeni jako malé nevychované dítě má navíc sugerovat jejich neschopnost a nezralost. Karikatura se však liší od karikatur předchozích. Ty Čechy spíše zesměšňovaly a upozorňovaly na jejich nekultivovanost a primitivitu. Tato karikatura prezentuje Čechy jako národní skupinu, která se snaží prosadit. Ať to autor karikatury zamýšlel nebo ne, karikatura budí dojem, že Němci a Rakušané začínají mít z Čechů strach. Je třeba je držet „pod pokličkou“ a lépe je hlídat. Mohou být „ohroženým, ale zároveň nebezpečným národem.“¹⁷² Jedná se v podstatě o další obraz Čechů, který se liší od předchozích karikatur. Tato karikatura připisuje Čechům vyšší postavení než karikatury předchozí. Předchozí karikatury Čechy spíše zesměšňovaly. V této karikatuře je na Čechy nahlíženo jako na národní skupinu, která prosazuje své zájmy. Což jde proti zájmům Rakouska a autor karikatury to trefně vystihl. Čechy zobrazil jako dítě Rakouska, aby demonstroval sílu monarchie a aby tak ukázal její postavení. Autor karikatury je neznámý.

Zaznamenání hodné je, že mnichovský *Simplicissimus* nevěnoval Badeniho jazykovým nařízením a Čechům v této době žádnou pozornost. Naopak berlínský *Kladderadatsch* se jazykovým nařízením věnoval ve třech karikaturách, z něhož jedna byla analyzována. Časopis *Kladderadatsch* mnohem více při vyobrazení Čechů pracoval s tematikou jazykových sporů, které v Rakousku-Uhersku probíhaly. *Simplicissimus* se

---

¹⁷¹ Jozo Džambo, „Slované – německé a rakouské zkrslené obrazy“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 46.

¹⁷² Eva Hahnová, *Dlouhé stíny předsudků: Německé a anglické stereotypy o Česích v dějinách 20. století* (Praha: Academia, 2015), 43.

věnoval jazykové tématicce pouze v jedné karikatuře (č. 2) a využíval k vyobrazení Čechů především animální prostředky. Čechy zobrazil v podobě opic a psů. V karikatuře č. 2 využil k zobrazení Čechů symbolickou figuru Wenzla. Kladderadatsch využil k vyobrazení Čechů primárně postavy Wenzla. Výjimkou je karikatura č. 6, kde jsou Češi zobrazeni jako dítě Austrie. Zajímavé je, že žádný z časopisů nevěnoval pozornost tématicce Anenských patentů. Mé očekávání bylo, že Češi budou při této příležitosti karikováni, nicméně se ukázalo, že tato událost pro autory *Simplicissima* a *Kladderadatsche* nebyla natolik relevantní.

Z časopisu *Kikeriki* byly zvoleny v tomto tematickém celku dvě karikatury k analýze. Karikatury byly vybrány taktéž s časovým odstupem. *Kikeriki* zobrazoval Čechy v souvislosti s jazykovými reformami častěji než jeho němečtí konkurenti. Vybrána byla pouze jedna karikatura z roku 1897 s názvem „Badeniho velikonoční vajíčko“, která vznikla krátce po jazykových reformách. Zvolena byla z důvodu, že jako jedna z mála zobrazuje Čechy právě v souvislosti s jazykovými reformami a je vhodná pro interpretaci obrazu o Češích. Ostatní karikatury zobrazovaly Čechy buď ve vedlejších rolích nebo společně s postavou Kazimíra Badeniho. Zajímavé je, že časopis *Kikeriki* nevěnoval žádnou pozornost Anenským patentům, a tedy ani Čechům v kontextu s nimi. U rakouského časopisu byl předpoklad, že o Anenských patentech informovat bude. Nicméně v časopise *Kikeriki* nebyla nalezena žádná karikatura v tomto kontextu. Z toho důvodu musela být vybrána karikatura v jiné souvislosti. Zvolena tak byla karikatura z roku 1910, která je vhodná pro interpretaci obrazu o Češích. Karikatura nese název „Vídeň, moderní Troja“.

Karikatura č. 7 - Badeniho velikonoční vajíčko

Zdroj: „Das Österei Badeni's“, Kikeriki 37, č. 31 (18.4.1897): 1.173 Autor karikatury neznámý.

V karikatuře s názvem „Badeniho velikonoční vajíčko“ reprezentuje Čechy symbolický český Wenzl. Pod karikaturou je název „Aj, aj! Wenzl přichází, Wenzl přichází!“¹⁷⁴ Wenzl stojí v rozbitém velikonočním vajíčku s názvem „jazyková nařízení“. V jedné ruce drží knihu s názvem česká gramatika a v druhé klobouk. Jeho pohled a úsměv působí nepřirozeně a lstivě. Vzbuzuje to nedůvěryhodný dojem. Pod Wenzlem stojí postava, která se podobá kohoutovi. Jedná se o tzv. „maskota“ časopisu Kikeriki.¹⁷⁵ V této karikatuře postava plní funkci Rakušana. Svým vyděšeným obličejem dává najevo obavy z jazykových nařízení. Na první pohled karikatura působí neutrálně. Wenzlovo nepřirozené

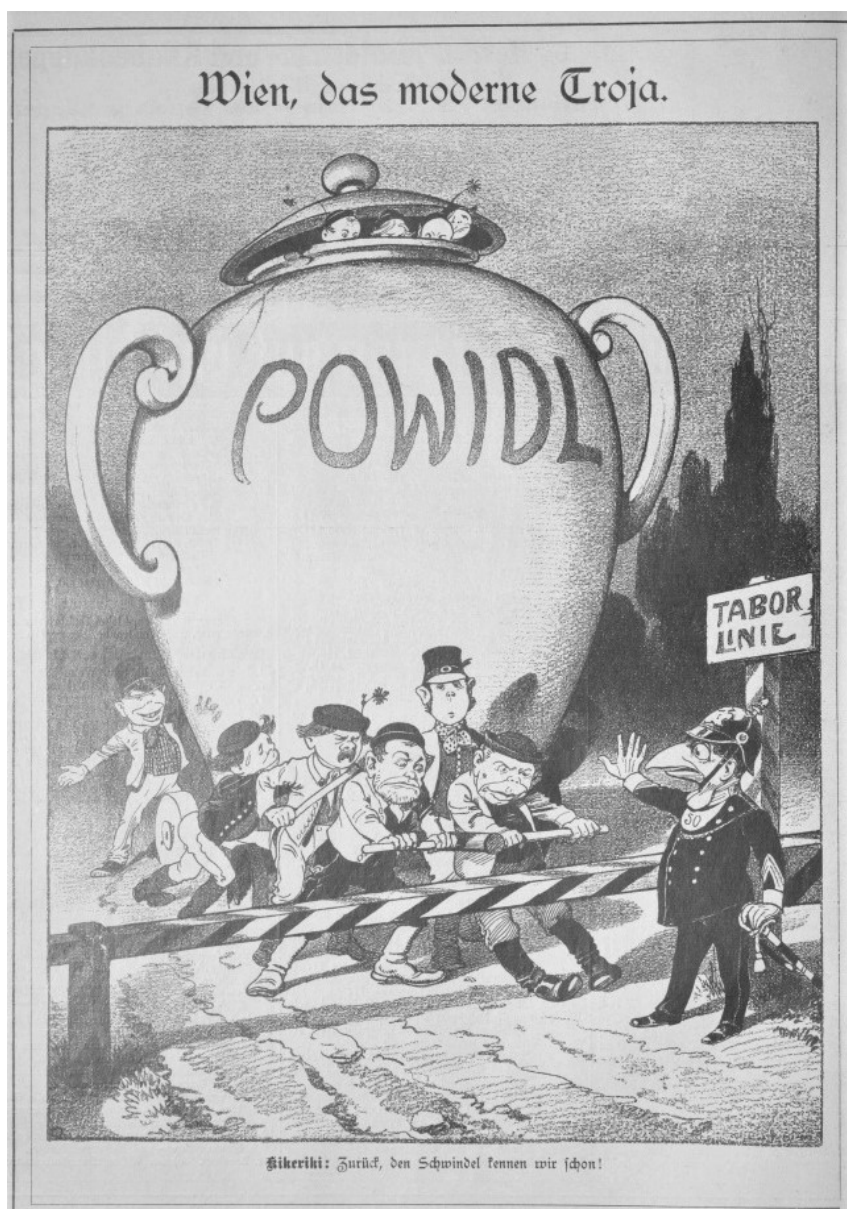
¹⁷³ Ke stažení pod: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=kik&datum=18970418&seite=1&zoom=33> (staženo 13.4.2019).

¹⁷⁴ „Ei, ei! Der Wenzel kommt, der Wenzel kommt!“

¹⁷⁵ „Maskot“ časopisu Kikeriki je zobrazen ve všech číslech časopisu. Tato postava je symbolicky umístěna na titulní straně vedle názvu novin.

vyobrazení ale zároveň čtenáři sugeruje představu, že má lstivé úmysly. Obraz Čechů v této karikatuře příliš neodpovídá sekundární literatuře. Kromě zobrazení Čechů jako Wenzla karikatura nevykazuje žádné jiné typicky německé charakteristiky o Čechách. Čech je vyobrazen oproti předchozím karikaturám neutrálně a není dle mého názoru negativní. To je možno přičíst faktu, že karikatura necílí tolik proti Čechům, jako jazykovým nařízením samotným. Autora karikatury nelze podle podpisu identifikovat.

Karikatura č. 8 - Vídeň, moderní Troja

Zdroj: „Wien, das moderne Troja“, *Kikeriki* 50, č. 67 (21.8.1910): 10.¹⁷⁶ Autor karikatury neznámý.

¹⁷⁶ Ke stažení pod: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=kik&datum=19100821&seite=10&zoom=33> (staženo: 13.4.2019).

Dále byla vybrána karikatura z roku 1910 s názvem „Vídeň, moderní Troja“. Autor karikatury využil příběhu o trojském koni z řecké mytologie. Řekům se podařilo díky trojskému koni dostat do Troji a zničit ji. Češi se v této karikatuře snaží dostat přes hranice Tábora do Vídně ve velkém džbánu s povidly. Na hranici je staví rakouský voják (opět s kohoutím obličejem jako „maskot“ časopisu Kikeriki), který je staví se slovy: „Kikeriki: Zpátky, tenhle švindl už známe!“¹⁷⁷ Jako danajský dar zde autor zvolil džbán s povidly, který má reprezentovat typicky české jídlo. Češi jsou v karikatuře zobrazeni jako Wenzlové. První dvě zobrazené postavy mají čepice a velký obličej. Další dvě postavy za nimi mají zvířecí rysy. Postava vpravo má opičí obličej a postava vlevo prasečí, který je doplněn vousy. Postava za nimi, které tlačí džbán vypadá jako Wenzl. Za džbánem stojí poslední postava, která má na hlavě cylindr a opičí rysy v obličejí. Ruce má roztažené a vítá rakouského vojáka se svým „danajským darem“. Ze džbánu povidel vykukují další čtyři postavy, které se tváří spíše smutně než jako vojáci, kteří by měli dobýt Vídeň. Češi jsou zde zobrazeni jako venkovští balící s opičím vzhledem,¹⁷⁸ což plně odpovídá sekundární literatuře. Obraz Čechů je oproti karikatuře č. 7 více negativní. Češi jsou v této karikatuře zobrazeni jako nepřátelé Vídně, kteří se jí snaží zničit. Autor karikatury je neznámý.

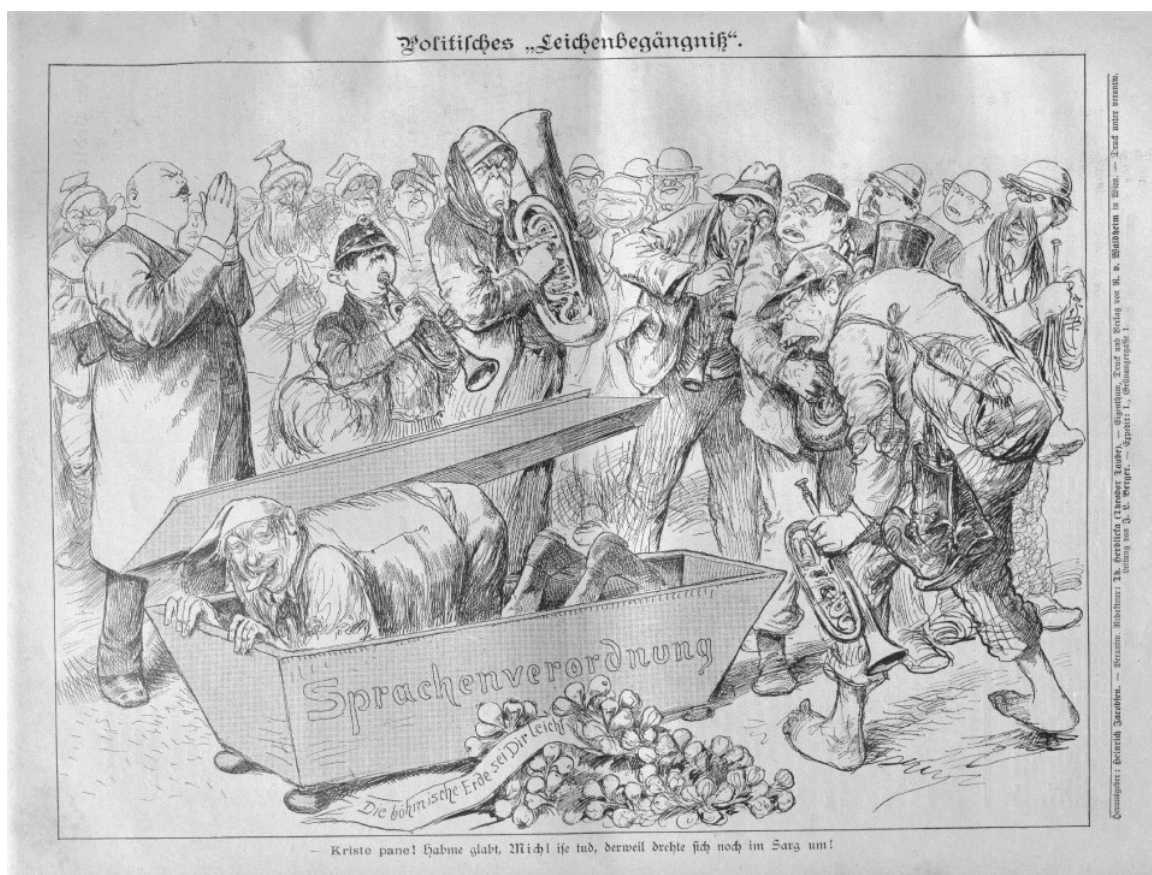
Z časopisu Figaro byly k analýze vybrány rovněž dvě karikatury s časovým odstupem. Figaro se intenzivně věnoval tematice jazykových reforem. Vybrána byla pouze jedna karikatura z roku 1897 s názvem „politický slavnostní pohřeb“ která vznikla krátce po jazykových reformách. Byla vybrána právě tato karikatura, protože v ní jsou všichni důležití aktéři: Češi, Němci a Kazimír Badeni. Jiné karikatury zobrazovaly Badeniho samotného a nebyly tak vhodné pro analýzu obrazu Čechů. Zajímavostí je, že i časopis Figaro nevěnoval žádnou pozornost Anenským patentům a Čechům v kontextu s nimi. Narazila jsem pouze na karikatury, které si z Čechů utahovaly, ale ne v souvislosti s vydanými patenty. V tomto období se objevují v časopise Figaro karikatury, kde jsou Češi zobrazeni společně s Němci nebo Rakušany. Vystupují v podobě Wenzla a Michla. Vybrala jsem proto do práce karikaturu z roku 1910 s názvem „Rakouské siluety“.

---

¹⁷⁷ „Kikeriki: Zurück, den Schwindel kennen wir schon!“

¹⁷⁸ Regina Wonisch, „Die tschechische Minderheit in Wien“, in *Der Fremde als Bereicherung*, M. T. Vogt et al. (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010), 103.

Karikatura č. 9 - Politický slavnostní pohřeb

Zdroj: „Politisches Leichenbegängnis“, *Figaro* 43, č. 4 (21.1.1899): 4.¹⁷⁹ Autor karikatury neznámý.

Z časopisu *Figaro* byla vybrána karikatura, která vyšla v roce 1897 krátce po Badeniho jazykových nařízeních. Karikatura s názvem „Politischer slavnostní pohřeb“ zobrazuje pohřeb Michla¹⁸⁰, který je třeba chápat jako pohřeb němčiny. V centru karikatury stojí otevřená rakev s názvem jazyková nařízení. Z rakve vykukuje vysmátý Michl s vypláznutým jazykem. Toto gesto se dá interpretovat tak, že Michl a s ním i němčina nikam neodchází. U rakve leží věnec s názvem „Ať je ti česká země lehká.“¹⁸¹ Autor tím upozorňuje na zrovnoprávnění češtiny s němčinou. Zdůrazněním „české země“ dává najevo dominanci českého jazyka. Kolem rakve stojí „Wenzlové“ tedy Češi. Vlevo od rakve stojí Badeni. Je vyobrazen tak, že vypadá jako kdyby se za Michla modlil. Karikaturu doprovází text: „Kriste pane! Jsem si myslel, že je Michl mrtvej, ale on se ještě

¹⁷⁹ Ke stažení pod: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=fig&datum=18990121&seite=4&zoom=33> (staženo 13.4.2019).

¹⁸⁰ Michl je symbolická figura Německa, která v karikaturách často zastupovala i české Němce a Rakušany. V dobovém kontextu karikatury je třeba „pohřeb Michla“ chápat jako pohřeb němčiny, která měla být na základě Badeniho jazykových nařízeních zrovnoprávněna s češtinou.

¹⁸¹ „Die böhmische Erde sei dir leicht!“

vobrací v rakvi!“¹⁸² Autor karikatury přitom využívá zmíněné jazykové deformace, která má poukázat na to, že Češi nemluví dobře německy. Text pravděpodobně patří k postavě Wenzla, který je zobrazen vlevo od rakve. Postava je shrbená a křičí na Michla. Wenzl má na sobě roztrhané oblečení, je bos, na zádech nese pytel s věcmi a na hlavě má svoji symbolickou čepici. Wenzl se svým postojem a výrazem podobá opici. Jeho vyobrazení přesně odpovídá sekundární literatuře, která Čechy charakterizovala „bosé nedisciplinované, toulavé hordy s roztrhaným oblečením“¹⁸³. Ostatní „Wenzlové“ vypadají podobně, všichni mají v ruce hudební nástroj. Ze sekundární literatury víme, že vyobrazení Čechů s hudebními nástroji značí bezstarostný životní styl a lehkovážnost. Autor karikatury je neznámý.

Karikatura č. 10 - Rakouské siluety

Zdroj: „Österreichische Schattenbilder“, *Figaro* 54, č. 44 (29.10.1910): 3.¹⁸⁴ Autor karikatury neznámý.

¹⁸² „Kriste pane! habme glabt, Michl iße tud, derweil drehte sich noch im Sarg um!“

¹⁸³ Jozo Džambo, „Slované – německé a rakouské zkraslené obrazy“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 52.

¹⁸⁴ Ke stažení pod: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=fig&datum=19101029&seite=3&zoom=33> (staženo 13.4.2019).

Dalším zkoumaným obrazem je karikatura z roku 1910 s názvem „Rakouské siluety“. Karikatura zobrazuje vpravo Wenzla a vlevo Michla. Karikaturu doprovází text: „Wenzel: „Prosim tě, dej tu tyč pryč. Michel: Ale ty musíš nejdřív zastrčit nůž.“¹⁸⁵ Češi jsou v této karikatuře zobrazeni stejně jako v karikatuře č. 9. V této karikatuře je více přiosťřen obraz Čechů. V karikatuře jsou zobrazeny stíny Michla a Wenzla, kteří se přátelsky drží a v druhé ruce svírají zbraně. Wenzl vystřídal hudební nástroj a v této karikatuře mu do ruky byl svěřen nůž. Michl za svými zády drží tyč. Autor karikatury v doprovodném textu využil jazykové deformace, aby zdůraznil, že Wenzl mluví špatně německy. Pro srovnání slouží německý originál. Z konverzace mezi postavami vychází vzájemná nedůvěra. Z karikatury vyplývá negativní obraz o Češích. Vyobrazení Čechů, kteří drží za zády nůž implikuje negativní obraz o nich jako o agresorech. Karikatura odpovídá sekundární literatuře tím, že zobrazuje Čechy v národní postavě Wenzla. Nicméně plně neodpovídá obrazu o Češích. Obraz Čechů v této karikatuře působí víc vyhoceně, než jak je v sekundární literatuře uvedeno. Češi jsou zde znázorněni jako agresori s noži v ruce. Sekundární literatura sice uvádí, že Češi mají v karikaturách násilnické rysy a jsou zobrazováni jako výtržníci.¹⁸⁶ Obraz o Češích v této karikatuře působí mnohem více násilnický. Autora karikatury nelze podle podpisu identifikovat.

Oba rakouské časopisy věnovaly Čechům v souvislosti s Badeniho jazykovými nařízeními mnohem více pozornosti než ty německé. Tuto skutečnost je nutno chápat v souvislosti, že se jazyková nařízení vztahovala i na skupinu německy mluvícího obyvatelstva v Čechách a na Moravě. Přirozeně tak vzbudila mnohé protesty mezi českými Němci v Rakousku-Uhersku a stala se tak vděčným tématem rakouských dobových médií. Zaznamenání hodné a překvapující je, že ani jeden rakouský časopis neuchopil téma Anenských patentů. Událost, která se zapsala do historie, nestála tehdejší satiricko-humoristickým časopisům za zmínku. Vzbuzuje to dojem, že v tehdejší době Anenské patenty nebyly považovány za klíčové. Zajímavé je, že oba časopisy využívaly téměř ve všech karikaturách k zobrazení Čechů symbolickou figuru Wenzla. Nesetkala jsem s rakouskou karikaturou, která by Čechy zobrazovala v jiné formě. Rakouské karikatury v tomto období nevyužívaly ani oblíbeného prostředku, a to zvířecích rysů. Wenzl obličej se sice v některých karikaturách podobá opici. To je dáno spíše charakteristice samotného Wenzla. Rakouské karikatury nezobrazují Čechy např. jako opice a psi jako ty německé.

---

¹⁸⁵ „Wenzel: Bitt' dich, gibe amol Stecken weg! Michel: Aber du mußt zuerst das Messer einstecken!“

¹⁸⁶ Jiří Kořalka, „Tschechen und Deutsche in wechselseitigen Karikaturen von 1848 bis 1938“, in *Deutsche und Tschechen: Geschichte, Kultur, Politik*, ed. Walter Koschmal et al. (München: C.H.Beck, 2001), 512.

Časopis Kikeriki Čechy zobrazuje více neutrálně. Naopak časopis Figaro Čechy zobrazuje více jako násilníky.

Výše zkoumané německé a rakouské karikatury odpovídají obrazu o Češích ze sekundární literatury. Německé karikatury pracují především s obrazem Čechů jako necivilizovaných primitivů. Využívají k tomu národní postavu Wenzla nebo používají zvířecí rysy pro jejich vyobrazení. Češi jsou zobrazováni jako opice a psi. Téměř ve všech německých karikaturách mají Češi opičí obličej. Celkový obraz Čechů v této době v německých karikaturách působí negativně. Nicméně Češi jsou zde spíše terčem posměchů, než, že by představovali národního nepřítele. Výjimkou je karikatura č. 6, která Čechy jim přisuzuje vyšší pozice než karikatury předchozí. Německé karikatury v období od Badeniho jazykových nařízení do Anenských patentů zobrazují Čechy jako necivilizované, primitivní a přihlouplé. Připisuje jim charakteristiky zlodějů a rváčů. Tyto charakteristiky zároveň korespondují s dobovými stereotypy, které Čechy charakterizují jako „nepohodlnou“ skupinu v Rakousku-Uhersku. Skupinu, která je kulturně méněcenná. Nejvíce k německým karikaturám pasuje zmíněný stereotyp o české nevzdělanosti. Ten pasuje téměř ke všem německým karikaturám. Rakouské karikatury pracují s obrazem Čechů v národní figuře Wenzla a vykazují v tomto ohledu shodu. Nevyužívají k vyobrazení Čechů jiných prostředků, ani jiných figur. Často zobrazují Wenzla společně s jeho německým „kamarádem“ Michlem. Rakouské karikatury působí více neutrálně než karikatury německé. Ačkoli z rakouských karikatur vychází obraz Čechů jako „národního nepřítele“, jejich obraz působí více neutrálně než v karikaturách německých. Rakouským karikaturám odpovídá spíše stereotyp národního nepřítele a protivníka. Specifické jsou karikatury č. 3 a č. 10, které mimo jiné odpovídají i stereotypu o Češích jako „ohroženého, ale zároveň nebezpečného národa“.¹⁸⁷

Jak německé, tak rakouské karikatury vykazují společný znak a sice podobnou formu textů, které doprovázejí karikatury. Tyto texty často tvoří dialogy mezi postavami. Češi v nich často „böhmaklují“. Autoři karikatur používají jazykové deformace, aby čtenáři přiblížili, že Češi mluví špatně německy. Čímž autoři naznačují, že Češi mluví nesrozumitelně, tedy nepřátelsky a cize.

---

¹⁸⁷ Eva Hahnová, *Dlouhé stíny předsudků: Německé a anglické stereotypy o Češích v dějinách 20. století* (Praha: Academia, 2015), 43.

2.2 Meziválečné období let 1914–1918 a vznik Československa

V této podkapitole je zkoumán obraz o Čechách v meziválečném období v letech 1914–1918, přičemž je kladen důraz na vznik Československa. Lze očekávat, že se obraz o Čechách se vznikem Československa více vyhrotí. To vychází z hypotézy práce, která je založená na domněnce, že se vznikem Československa dochází k „přiostržení“ obrazu Čechů jako národního nepřítel. Se vznikem Československa se změnila tři století zažitá hierarchie na českém území. Doposud odpovídala modelu, kdy Češi byli etnickou skupinou, která podléhala Rakousku a obávala se německé expanze. Po válce Češi získali vlastní stát a Němci se stali menšinou v něm. Se vznikem Československa se Češi zároveň stali rovnoprávným partnerem v mezinárodních vztazích jak pro Výmarskou republiku, tak pro Rakousko samotné. Obraz o Čechách a jejich stereotyp bude sledován v německých a rakouských karikaturách vzniklých během války a po vzniku Československa. Tato kapitola obsahuje analýzu 9 karikatur.

Z časopisu *Simplicissimus* byly zvoleny v tomto tematickém celku tři karikatury k analýze. Karikatury byly vybrány jako v kapitole předchozí s časovým odstupem. Je nutné zmínit, že ve zkoumaném období časopis *Simplicissimus* věnoval Čechům ve svých karikaturách velice málo prostoru. Nebylo tedy možné si karikatury do práce volit. *Simplicissimus* se zaměřoval především na válečnou propagandu a zobrazoval v karikaturách především válečné nepřátele. Vybrané karikatury jsou jediné, které zobrazují ve zkoumaném období Čechy. První vybraná karikatura byla zveřejněna v roce 1914 týden před vyhlášením války na titulní straně časopisu. Nese název „Slovanské nebezpečí“. Karikatura byla vybrána z důvodu, že zobrazuje Slováky, kteří podle ní mají za cíl zničit Rakousko-Uhersko. Zveřejnění karikatury na titulní straně časopisu zároveň svědčí o jejím významu. Dále byla vybrána karikatura z roku 1918 s názvem „české nebezpečí“, která tematicky navazuje na karikaturu z roku 1914. Karikatury přitom mají jiného autora. V karikatuře z roku 1918 autor upřesnil, kdo přesně se za „slovanským nebezpečím“ skrývá. Hlavní nebezpečí spatřoval v Čechách. Zaznamenání hodné je, že časopis *Simplicissimus* nevěnoval žádný prostor vzniku Československa. Nebyla nalezena žádná karikatura, která by tuto událost zobrazovala. Časopis *Simplicissimus* se v době vzniku Československa věnoval karikaturám, které cílily především proti vítězným mocnostem. V jedné karikatuře se věnoval vzniku Polska, nicméně Československo ze svých karikatur úplně vynechal. Lze se domnívat, že toto téma autoři nepovažovali za důležité. Z toho důvodu byla do práce zařazena karikatura, která vznikla již v květnu 1918 s názvem „Čech a Rakušan“.

Vybrána byla do práce především z důvodu, že časopis *Simplicissimus* v roce 1918 nezveřejnil žádnou jinou karikaturu, která by zahrnovala Čechy. Zároveň je tato karikatura kontrastní ke karikaturám předchozím a může tak sloužit pro interpretaci dalšího obrazu o Čechách.

Karikatura č. 11 - Slovanské nebezpečí

Zdroj: Thomas Theodor Heine, „Die slawische Gefahr“, *Simplicissimus* 19, č. 16 (20.7.1914): 249.¹⁸⁸

¹⁸⁸ Ke stažení pod:

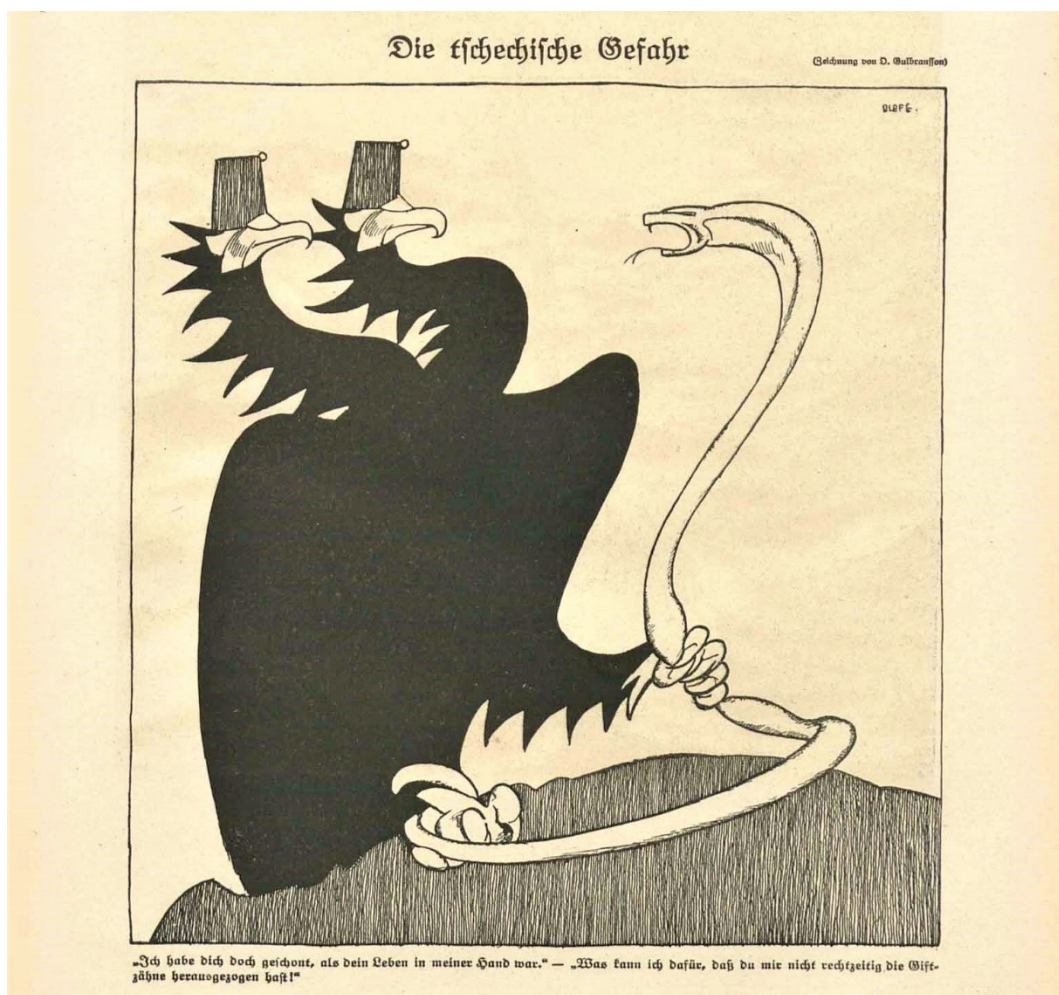
http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombksjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=2&tx_lombksjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombksjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=345ffc839c035fcf7327c345387b9673 (staženo 14.4.2019).

První vybraná karikatura s názvem „Slovanské nebezpečí“ byla uveřejněna v roce 1914 v časopise *Simplicissimus* několik dní před válkou. Zaznamenání hodné je, že Slované vystupují v německé karikatuře jako nepřátelé ještě před vyhlášením války. Obraz výjimečně nedoprovází žádný text. Vyobrazen je dvouhlavý orel a krysy. Dvouhlavý orel zde reprezentuje Rakousko a krysy mají sloužit k vyobrazení Slovanů. Dvouhlavý orel tvořil v dané době státní znak Rakouska-Uherska. V jeho oficiální verzi měl na hlavě korunu. Orel v karikatuře ji nemá. Nabízí se zde interpretace, že absence koruny představuje ztrácející vliv Rakouska v rámci monarchie. Orel je zobrazen pasivně v křesle v domácím oblečení s bačkorami. Kolem něho se sbíhají krysy, které se snaží dostat k němu nahoru. Několik krys je vyobrazeno na opěradle za ním. Interpretovat karikaturu lze tak, že se Slované snaží zničit Rakousko-Uhersko. Tato karikatura je první karikaturou, kde jsou Češi zobrazení společně s ostatními Slovaný. Přičemž všichni jsou zobrazeni jako krysy. Karikaturisté používali personifikace lidí jako zvířat, aby jim cíleně připsali určité vlastnosti. V kontextu této karikatury zobrazení Slovanů jako krys značí, že jsou Slované nebezpeční.¹⁸⁹ Autorem karikatury je Thomas Theodor Heine, který publikoval již dříve karikatury zobrazující Čechy, přičemž v této karikatuře využil personifikace Slovanů jako krys.

---

¹⁸⁹ Jozo Džambo, „Slované – německé a rakouské zkrslené obrazy“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 50.

Karikatura č. 12 - České nebezpečí

Zdroj: Olaf Gulbransson, „Die tschechische Gefahr“, *Simplicissimus* 22, č. 50 (12.3.1918): 621.¹⁹⁰

Dále byla do práce vybrána karikatura z roku 1918, kde nacházíme podobný motiv karikatury jako tomu je u karikatury č. 11. Karikatura s názvem „České nebezpečí“ byla zveřejněna během války. Zobrazen je opět dvouhlavý rakouský orel. Druhou postavou je had, který reprezentuje Čechy. V karikatuře č. 11 byli Češi zobrazeni jako Slované v podobě krys. Karikatura č. 12 je konkrétnější, neboť neukazuje Slováky jako skupinu, ale Čechy samotné. Karikaturu doprovází text: „Přece jsem tě ušetřil, když jsem měl tvůj život ve svých rukou. – Copak můžu za to, že jsi mi včas nevytrhl jedovaté zuby!“¹⁹¹ Text tvoří konverzaci mezi orlem (Rakouskem) a hadem (Čechy). Rakouský orel je v karikatuře

¹⁹⁰ Ke stažení pod:

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=20&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=0557a91b132ed035cb605bde5cf78ca7 (staženo: 14.4.2019).

¹⁹¹ „Ich habe dich doch geschont, als dein Leben in meiner Hand war. – Was kann ich dafür, dass du mir nicht rechtzeitig die Giftzähne herausgezogen hast!“

zobrazen jako vládce, který se snaží mít hada (Čechy) pod kontrolou. V karikatuře ho sice drží ve svých drápech, ale z textu plyne, že se k němu vždy choval počestně a neublížil mu. Zároveň mu tím ukazuje svoji dominanci. Karikatura působí dojmem, že Rakousko ztrácí svoji moc a díky tomu mu Češi kladou odpor. Had se ve vzpřímené pozici snaží útočit na orla. Karikatura působí více agresivněji než karikatura č. 11. Tím, že autor Čechy zobrazil jako hady je charakterizoval jako nebezpečné. Had je mnohem nebezpečnější zvíře než krysa. Transformace Čechů, kteří se z krys stali hady značí, že jejich obraz byl během války přiostrěn. Zároveň je nutné mít na paměti, že autorem karikatury je jiná osoba, než je tomu u karikatury č. 11 a vyobrazení Čechů může být jeho subjektivním názorem. Nicméně karikatura musela být schválena redakcí a tedy „schválena“ ostatními spolupracovníky. Tím, že byla zveřejněna měla oslovit čtenáře a lze ji chápat jako zintenzivnění negativního obrazu o Čechách. Autorem karikatury je známý norský malíř a karikaturista Olaf Gulbransson, který publikoval pro časopis *Simplicissimus*. Po převzetí moci nacistů pokračoval v redakci *Simplicissima* i přesto, že někteří jeho kolegové ji museli opustit. Jeho okolí ho označilo za kolaboranta a distancovalo se od něj. Gulbransson pak o sobě sám řekl: „Nejsem vlastně žádný politický malíř. Kreslím témata, která se mi dostanou do ruky.“¹⁹² Dodnes patří k nejvlivnějším kreslířům 20. století. V bavorském Tegernsee vzniklo na jeho počest muzeum Olaf Gulbransson Museum Tegernsee, kde je prezentován výběr jeho karikatur a dalších maleb.¹⁹³

---

¹⁹² „*Ich bin eigentlich kein politischer Zeichner. Ich zeichne das Motiv, das ich zwischen die Finger bekomme.*“ „Olaf Gulbransson im *Simplicissimus*“, Olaf Gulbransson Museum, <http://www.olaf-gulbransson-museum.de/simplicissimus/olaf-gulbransson-im-simplicissimus.html> (staženo 14.4.2019).

¹⁹³ „*Satiremagazin Simplicissimus*“, Olaf Gulbransson Museum, <http://www.olaf-gulbransson-museum.de/simplicissimus/satiremagazin-simplicissimus.html> (staženo 14.4.2019).

Zdroj: Karl Arnold, „Der Tschech und der Österreicher“, *Simplicissimus* 23, č. 6 (7.5.1918): 65.¹⁹⁴

Dále je analýze podrobena karikatura z května roku 1918 s názvem „Čech a Rakušan“. Karikaturu doprovází text „Ty musíš bojovat – já jím“¹⁹⁵ Karikatura byla zveřejněna několik měsíců před koncem války a před vznikem Československa. Zobrazení

¹⁹⁴ Ke stažení pod:

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=21&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=f8cca08fcfaf6f9c09005c3ad54a4c28 (staženo: 14.4.2019).

¹⁹⁵ „Du hast zu kämpfen! – Ich fresse!“

jsou Češi a Rakušané. Přitom karikatura cílí proti Rakušanům samotným. Tato karikatura tvoří kontrast ke karikaturám předchozím. Zobrazuje tu Čechy jako ty, kteří bojují za Rakousko-Uhersko. Čechům byla přidělena druhá hlava rakouského orla. Rakouský orel v ruce drží jablko a z textu karikatury plyne, že Češi mají bojovat. Rakousko je momentálně zaneprázdněné jezením jablka. Autor karikatury využil zobrazení Čechů jako symbolu Rakouska-Uherska, kdy mu připisoval jednu část orlí hlavy. Toto vyobrazení tvoří kontrast ke karikaturám předchozím. V předchozích karikaturách byli Češi naopak ti, kteří orla ohrožovali buď v podobě krysa nebo hada. Nyní jsou Češi součástí orla a bojují za něho. Nabízí se zde interpretace obrazu Čechů jako hrdinů a bojovníků. Nicméně karikatura nabízí spíše interpretaci v podobě kritiky Rakouska. Karikatura má za cíl zesměšnit Rakousko, než, že by Čechy chtěla ukázat jako bojovníky. Tím, že je karikatura protirakouská, působí téměř „pročešsky“ a nezobrazuje zde žádné typické negativní obrazy o Čechách. Autorem karikatury je přední karikaturista časopisu *Simplicissimus* Karl Arnold. Arnold nesouhlasil s nacistickou ideologií a kreslil karikatury, které cílily proti Hitlerovi. Po převzetí moci nacistů mu bylo umožněno zůstat v redakci *Simplicissima* a kreslit protihitlerovské karikatury. Po druhé světové válce emigroval do USA, kde strávil zbytek života.¹⁹⁶

Časopis *Kladderadatsch* nevěnoval Čechům bezprostředně před válkou ani během války žádnou pozornost. Nebyla nalezena jediná karikatura, která by je v letech 1914–1917 zobrazovala. První karikatury zobrazující Čechy jsou z let 1918, těsně před a po vzniku Československa, kde se Češi začínají vyskytovat v karikaturách velice často. Dohromady bylo zaznamenáno 5 karikatur v roce 1918 a 2 karikatury začátkem roku 1919. Z toho byly vybrány pro analýzu 4 karikatury, které nejlépe zobrazovaly Čechy a byly vhodné pro interpretaci jejich obrazu. První vybraná karikatura pochází ze září 1918. Nese název „Fiasko“ a Čechy zobrazuje jako „Wenzly“ polapené v pasti na Sibiři. Další vybraná karikatura byla zveřejněna pár dnů po vzniku ČSR s názvem „Drzoun pod ochranou hvězdičkového praporu“, kde jsou Češi zobrazeni opět v podobě Wenzla pod ochranou Ameriky. Dále byla vybrána karikatura s názvem „maďarský guláš“, která vyšla pár týdnů po vzniku ČSR. Tato karikatura zobrazuje Čechy jako zloděje německých železnic. Poslední vybraná karikatura pochází z ledna roku 1919. Karikatura nese název „česká budoucí hudba“ a Čechy zobrazuje jako muzicírující národ.

---

¹⁹⁶„Karl Arnold“, *Lambiek Comicipedia*, https://www.lambiek.net/artists/a/arnold_karl.htm (staženo 14.4.2019).

Karikatura č. 14 - Fiasko

Zdroj: „Reinfall“, *Kladderadatsch* 71, č. 36 (8.9.1918): 443.¹⁹⁷ Autor karikatury neznámý.

Karikatura s názvem „Fiasko“. Doplnuje ji text: „Razijní = do pasti lapený = Čecho = Slovák – následoval britskou návnadu a šťastně odkráčel do pasti „Sibiře“. Dostat se z ní by mohl být ale problém.“¹⁹⁸ Karikatura zobrazuje Čechy v podobě Wenzla. Wenzl přitom uvízl v pasti na myši. Past na myš nese název „Sibiř“. Karikatura odkazuje na situaci, kdy československé vojsko obsadilo téměř celou Transsibiřskou magistrálu. Po podepsání mírové smlouvy Ruskem tam ale československé vojsko uvízlo. Británie společně s ostatními spojeneckými státy plánovala československé legionáře na Sibiři nechat a

¹⁹⁷ Ke stažení pod: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/kla1918/0443/image> (staženo: 15.4.2019).

¹⁹⁸ „Der Razzi=Mausfalli=Tschecho=Slowake ist – der britischen Lockspeise folgend – glücklich in die Mausfalle „Sibiria“ gegangen. Mit dem herauskommen aber dürfte es seine Schwierigkeiten haben.“

udělat z nich případné vojsko proti bolševikům. Karikatura si Čechy dobírá. Češi podle ní Britům „naletěli“ a díky tomu tak uvízli v Rusku. Text, který karikaturu doplňuje trefně vystihl, že Češi budou mít problém dostat se zpátky. Wenzlovi z kapsy visí přívěšek v podobě Československa s názvem „politická nezávislost“. V této karikatuře je Čech zobrazen jako myš v pasti, která nemůže ven. Autor karikatury využil k vyobrazení Čechů jejich národní figuru Wenzla, který v této karikatuře vystupuje jako hloupý Vašek, který v naději české nezávislosti zůstal polapen v pasti. Autora karikatury nelze podle podpisu identifikovat.

Karikatura č. 15 - Drzoun pod ochranou hvězdičkového praporu

Zdroj: Arthur Johnson, „Frechdachs unter dem Schutze Sternenbanners“ *Kladderadatsch* 71, č. 44 (3.11.1918): 545.¹⁹⁹

¹⁹⁹ Ke stažení pod: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/kla1918/0545/image> (staženo 15.4.2019).

Další analyzována karikatura byla v časopise Kladderadatsch zveřejněna v listopadu 1918 s názvem „Drzoun pod ochranou hvězdičkového praporu“ Název karikatury přitom odkazuje na Čechy, kteří jsou pod ochranou Američanů. Hvězdičkovým praporem se myslí americká vlajka. Karikatura vznikla krátce po vzniku Československa. Zobrazuje Čecha v podobě Wenzla, který je vyobrazen v jeho klasické podobě s roztrhaným oblečením, rozjařenými vlasy a bez bot. Karikaturu doplňuje text „Malý Wenzeslaus: Tak a teď si musím rozmyslet, zda dovolím matce Austrii políbit cíp mé košile.“²⁰⁰ Text přitom naráží na změnu hierarchie po rozpadu Rakouska-Uherska. Vzniká nový československý stát a s ním mění i hierarchie v Československu. Češi jsou „svými pány“ a Němci v Čechách se stávají menšinou. Wenzlovi byla v karikatuře svěřena role jejich opatrovatele, tedy toho, jak se k nim bude chovat. Nicméně karikatura budí stále dojem zažitého obrazu o Češích před vznikem ČSR. Čech je v karikatuře zobrazen jako přihlouplý primitiv, což plně koresponduje se sekundární literaturou. „Často byli Češi zobrazeni bosí s roztrhaným oblečením jako nedisciplinované a toulavé hordy, jako změkčilí muži ve špatně padnoucích uniformách.“²⁰¹ Tento obraz o Češích zůstává v této karikatuře zachován a vznik Československa na jejich obraz neměl žádný vliv. Naopak jsou tu Češi zesměšněni, že jsou pod ochranou Američanů. Autorem karikatury je americký kreslíř a karikaturista Arthur Johnson, který žil v Berlíně. Během první světové války kreslil německé propagandistické karikatury proti spojencům. Po převzetí moci nacisty podporoval národní ideologii.²⁰²

---

²⁰⁰ „Der kleine Wenzeslaus: So, nun werde ich mir überlegen, ob ich Mutter Austria zum Küssen meines Hemdzipfels zulasse.“

²⁰¹ Jozo Džambo, „Slované – německé a rakouské zkreslené obrazy“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 52.

²⁰² Gert Hagelweide, *Literatur zur deutschsprachigen Presse* (München: De Gruyter Saur, 2007), 287.

Zdroj: „Ungarisches Gulasch“ *Kladderadatsch* 71, č. 46 (17.11.1918): 579.²⁰³ Autor karikatury neznámý.

Další zkoumaná karikatura vznikla pár týdnů po vzniku Československa a nese název „Maďarský guláš“. Karikatura je doplněna textem „Mezitím si slušný Čech zabral německé železnice.“²⁰⁴ Čech je zde zobrazen v jeho klasické podobě Wenzla s opičím obličejem, symbolickou čepicí, roztrhaným oblečením a je bos.²⁰⁵ V jedné ruce nese vlaky a v druhé má pytel. Z textu karikatury vyplývá, že vlaky ukradl Němcům. Češi jsou v této karikatuře vyobrazeni jako zloději německých železnic. Název karikatury „maďarský guláš“ má zároveň označit Wenzlovo chování (krádež) za nepřijatelné. Obraz Čechů v této karikatuře odpovídá sekundární literatuře, která Čechy v německých karikaturách charakterizovala jako „výtržníky, rváče a zloděje.“²⁰⁶ Je to již druhá

²⁰³ Ke stažení pod: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/kla1918/0579/image> (staženo: 15.4.2019).

²⁰⁴ „Inzwischen nimmt der brave Czech die deutschen Eisenbahnen weg.“

²⁰⁵ Regina Wonisch, „Die tschechische Minderheit in Wien“, in *Der Fremde als Bereicherung*, M. T. Vogt et al. (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010), 103.

²⁰⁶ Jozo Džambo, „Slované – německé a rakouské zkršené obrazy“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 52.

karikatura, která zobrazuje Čechy po vzniku Československa. Ani v téhle karikatuře nedošlo k přístření obrazu Čechů jako nepřítelů. Naopak se prohloubil obraz a stereotyp o Čechích jako výtržnících a zlodějích. Autor karikatury je neznámý.

Karikatura č. 17 - Česká budoucí hudba

Zdroj: „Tschechische Zukunftsmusik“, *Kladderadatsch* 72, č. 2 (12.1.1919): 28.²⁰⁷ Autor karikatury neznámý.

Dále byla vybrána karikatura z roku 1919 s názvem „Česká budoucí hudba“. Karikaturu doprovází text „O ne, o ne, moje česká země musí být větší!“²⁰⁸ Text přitom paroduje německou vlasteneckou píseň od Ernsta Moritze Arndta „Was ist des deutschen Vaterland“ v jejímž refrénu zaznívá „O nein, o nein, sein Vaterland muss größer sein!“

²⁰⁷ Ke stažení pod: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/kla1919/0028/image> (staženo 15.4.2019).

²⁰⁸ „O nein, o nein, mein Böhmerland muss größer sein!“

V písni je položena otázka, co je vlastí Němce. Na ní následuje výčet německého území. Sloka je zakončena výše zmíněným textem „O ne, o ne, jeho vlast musí být větší!“ Píseň má expanzivní charakter, neboť v ní zaznívá, že Německo musí být větší. Úryvek písně byl v karikatuře aplikován na Čechy a českou vlast. Češi jsou v karikatuře zobrazeni v podobě Wenzla. Poprvé v karikatuře vystupuje postava ženy, který se svým vzhledem od Wenzla moc neliší. Všichni hrají na hudební nástroje a ženská postava jim přitom diriguje. Češi byli v karikaturách zobrazováni často s hudebními nástroji, což dle sekundární literatury mělo symbolicky představovat bezstarostný styl života a lehkovážnost.²⁰⁹ V této karikatuře jsou Češi zobrazeni jako vlastenci, kteří si zpívají českou verzi německé vlastenecké písně. V pořadí již třetí karikatura, která představuje Čechy po vzniku ČSR. Karikatura nejeví žádné nové obrazy o Češích a ani stávající obraz o Češích nijak explicitně nepřiostrňuje. Autor karikatury je neznámý.

Zaznamenání hodné je, že mnichovský *Simplicissimus* nevěnoval žádnou pozornost vzniku Československa. Čechy zobrazoval v karikaturách minimálně. V analyzovaných karikaturách byli Češi zobrazeni jako zvířata (krysy a had). Dvě karikatury ze tří potvrzují obraz Čechů jako nepřátel, co se snaží zničit Rakousko-Uhersko. Výjimkou je karikatura, která zobrazuje Čechy hrdinně v podobě rakouského orla, který bojuje za Rakousko. Nicméně karikatura byla spíše kritikou Rakouska, než že by proaktivně ukazovala Čechy v dobrém světle. *Simplicissimus* zobrazoval Čechy více negativně než jeho berlínský konkurent *Kladderadatsch*, který si z nich spíše utahoval. Je důležité zmínit, že *Kladderadatsch* nevěnoval Čechům před válkou ani během války žádnou pozornost. Nejvíce pozornosti Čechům věnoval až v roce 1918 těsně před a po vzniku Československa, kdy o Češích bylo zveřejněno několik karikatur. V práci byly podrobeny analýze 4 karikatury, které ukázaly Čechy v jejich tradičním „obrazu“ přihlouplého Wenzla. Karikatury z časopisu *Kladderadatsch* odpovídají sekundární literatuře. Zároveň karikatury z časopisu *Kladderadatsch* vyvrací hypotézu o „přiostrnění“ obrazu Čechů po vzniku ČSR. Hypotéza se zde nabízela, neboť právě se vznikem ČSR došlo ke změně hierarchie. Češi získali vlastní stát a Němci se v Československu stali menšinou a museli se přizpůsobit. Očekávala jsem, že obraz o Češích se přirozeně v německých karikaturách stane více negativním. Karikatury časopisu *Kladderadatsch* ukázaly pravý opak. Češi byli nadále zobrazováni jako muzicírující národ, výtržníci a zloději v podobě Wenzla. Nedošlo

---

²⁰⁹ Jozo Džambo, „Slované – německé a rakouské zkraslené obrazy“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 48.

k žádnému posunu ani přiostrění jejich obrazu. Hypotéza může být dále vyvrácena i skutečností, že časopis *Simplicissimus* nevěnoval samotné události vzniku ČSR žádnou pozornost. V *Simplicissimovi* nebyla nalezena žádná karikatura, která by o Čechách a o nově vzniklém Československu veřejnost informovala. Časopis se věnoval poválečné tematice a cílil proti vítězným mocnostem. V jedné karikatuře zobrazil vznik Polska, nicméně vznik Československa v tomto časopise nebyl ani jednou zaznamenán. Z toho lze vyvodit, že vznik ČSR a Češi samotní nebyli pro časopis důležití. Obraz o Čechách během válečného období v časopise *Simplicissimus* byl sice přiostrěn tím, že byli Češi zobrazeni jako hadi a krysy. Nicméně pozornost byla věnována jiným tématům a Češi zůstávali „mimo“, neboť pravděpodobně nebyli důležitým tématem.

Rakouský časopis *Kikeriki* v meziválečných letech Čechy v karikaturách příliš nezobrazoval. Mnohem více se zaměřoval na válečnou tematiku a Češi byli zobrazováni zřídka kdy. Většinou o nich bylo zveřejněno několik vtipů. V karikaturách vystupovali ale především v rámci ostatních národních skupin Rakouska-Uherska, nikoli jako samostatný národ. Ani samotné propuknutí války nezapříčinilo, že by Češi byli předmětem karikatur. Překvapivé dále je, že časopis *Kikeriki* nevěnoval žádný prostor vzniku Československa. Nebyly nalezeny žádné karikatury, které by vznik ČSR zobrazovaly. S ohledem na nedostatek karikatur zobrazujících Čechy ve zkoumaném období byly proto zvoleny dvě karikatury. Tyto dvě karikatury zobrazují Čechy sice ve skupině s ostatními národy, ale byly nejvíce vhodné pro rozbor obrazu o Čechách. První karikatura s názvem „tři chytráci“ pochází z roku 1916 a zobrazuje Čecha, Maďara a Němce. Karikaturu doprovází vtip. Druhá vybraná karikatura pochází z prosince roku 1918. Tato karikatura nese název „Mír na obzoru!“ a zobrazuje bývalé národy Rakouska-Uherska.

Zdroj: „Drei Pfiffigste“, *Kikeriki* 56, č. 45 (5.11.1916): 12.²¹⁰ Autor karikatury neznámý.

Karikatura s názvem „Tři chytráci“²¹¹ z roku 1916 zobrazuje Čecha, Němce a Maďara. Jak již bylo zmíněno, karikatura byla vybrána z důvodu, že jako jedna z mála zobrazovala Čechy. Doprovází ji krátký vtip: „Tři pobudové – Němec, Maďar a Čech – našli ubytování u sedláka v pusté krajině. Druhý den, když se vydali na cestu, řekl Němec: Viděli jste ty stříbrné hodiny, co visely na zdi? Maďar: Hej, jsme je měli hned ukrást. Na to Čech dodal: Už se stalo!“²¹² Čech je zde zobrazen jako „vesnický balík“ a vtip mu dodal nálepku zloděje. Čecha nezobrazuje typický Wenzl, ale postava mu hodně podobná. Čech je v karikatuře zobrazen typicky s čepcem na hlavě v ušmudlaném, poloroztrhaném oblečení. Obraz Čechů zde odpovídá klasickému obrazu „hanebných venkovských balíků

²¹⁰ Ke stažení pod: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=kik&datum=19161105&seite=12&zoom=33> (staženo: 15.4.2019).

²¹¹ „Drei Pfiffigste“ Pfiffigste od slova Pfiffikus, v češtině známý jako chytrák, fiškus a filuta.

²¹² „Drei Strolche – ein Deutscher, ein Ungar und ein Böhme – fanden bei einem Bauern in der Puszta ein Unterkommen für die Nacht. Andern Tags, als sie fortgewandert waren, sagte der Deutsche: Habt ihr die silberne Taschenuhr an der Wand hängen sehen? Der Ungar meinte: Hey, hätten wir schon sullen stehlen. Doch der Tscheche sagte: Hab ich schon.“

s opičím vzhledem²¹³ a připsána jim byla i charakteristika zlodějů. Obraz se ani v této karikatuře nijak nepříostřuje a nezobrazuje Čechy jiným způsobem. Autor využil sociolektu i jazykové deformace, aby zdůraznil, že Maďar a Čech mluví špatně německy. Autor karikatury je neznámý.

Karikatura č. 19 - Mír na obzoru!

Zdroj: „Friede in Sicht“, *Kikeriki* 58, č. 48 (1.12.1918): 8.²¹⁴ Autor karikatury neznámý.

²¹³ Regina Wonisch, „Die tschechische Minderheit in Wien“, in *Der Fremde als Bereicherung*, M. T. Vogt et al. (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010), 103.

²¹⁴ Ke stažení pod: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=kik&datum=19181201&seite=8&zoom=33> (staženo 16.4.2019).

Dále byla vybrána karikatura s názvem „Mír na obzoru!“ z prosince roku 1918. Doplňuje ji text „Jak je krásné, když bratři žijí v harmonii.“²¹⁵ Karikatura byla vybrána z důvodu, že jako jedna z mála zobrazovala Čechy. Zajímavé je, že zde Češi vystupují hromadě s národy bývalé monarchie. Karikatura zobrazuje poválečnou situaci, kdy se po rozpadu Rakouska-Uherska jednotlivé národy ocitají v nové situaci. Získávají své vlastní státy. Nicméně karikatura zobrazuje poválečnou situaci bývalých národů monarchie sarkasticky. Uprostřed stojí hrdý Vídeňan s vlajkou v ruce a kouká se na své „bratry“, jak se perou. Karikování mimo Čechů a Němců jsou například Poláci a Ukrajinci. Dále Maďaři a Rumuni, Italové a Tirolané. Se vznikem nových států se přirozeně objevily spory o území, což zachycuje i karikatura. Čech se tak pere s českým Němcem. Vyobrazení jsou Češi v podobě Wenzla jako rváči a výtržníci. Karikatura nepřiostrňuje obraz o Češích ba naopak prohlubuje jejich dosavadní obraz jako přihlouplých rváčů, hanebných venkovských balíků s opičím vzhledem.²¹⁶ Karikatura překvapuje svoji „povznešeností“ nad skutečností, že se monarchie rozpadla a vzniklo z ní několik států. Předpokládala jsem, že rakouské karikatury se se zánikem monarchie budou vypořádávat hůře než ty německé a budou tak Čechy zobrazovat jako národní nepřátelé. Nicméně tato karikatura Čechy zobrazuje téměř totožně jako v karikaturách z prvního tematického celku. Korunku karikatury tvoří Rakušan, který stojí uprostřed s vlajkou, kterému chybí už jen slova směřující na jeho bývalé bratry „máte co jste chtěli“. Autor karikatury je neznámý.

Zaznamenání hodné je, že časopis Figaro nezobrazoval v letech 1914, 1915 a 1919 v karikaturách Čechy. Zaměřil se především na válečnou propagandu a uchoпил jiná témata. Podobně jako jeho německý konkurent *Simplicissimus* cílil proti válečným nepřátelům. Karikatury z let 1916–1918 nebylo možné dohledat, a to z důvodu, že vydání nejsou dostupná. Karikatury byly dohledávány v digitální verzi na webových stránkách rakouské národní knihovny, která nabízí k dispozici všechna čísla časopisu Figaro. Po komunikaci s knihovnou bylo zjištěno, že knihovna nemá k dispozici vydání časopisu Figaro z let 1916–1918. Samotný časopis v těchto letech ovšem vycházel, a tak nelze vyloučit, že v těchto vydáních karikatury o Češích k dispozici byly. Nicméně ani karikatury z roku 1919 nezobrazují Čechy ani Československo. Mnohem více se vypořádávají s poválečným pořádkem, cílí proti vítězným mocnostem a Čechy v nich nehrají žádnou roli.

---

²¹⁵ „Wie schön, wie Bruder in Eintracht wohnen.“

²¹⁶ Regina Wonisch, „Die tschechische Minderheit in Wien“, in *Der Fremde als Bereicherung*, M. T. Vogt et al. (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010), 103.

Rakouský časopis Kikeriki nevěnoval téměř žádný prostor Čechům ve zkoumaném období. Nalezeny byly jen karikatury, které Čechy zobrazovaly společně s jinými národnostmi Rakouska-Uherska. Tyto karikatury byly následně analyzovány. Z karikatur vyšel tradiční obraz o Čechách známý ze sekundární literatury. Češi byli v karikaturách jak během války, tak po vzniku ČSR zobrazováni jako venkovští balíci s opičím vzhledem, výtržníci a zloději. Byl zde předpoklad, že se obraz o Čechách po vzniku ČSR přiostrší, ale rakouský časopis Kikeriki tématu nevěnoval vůbec žádnou pozornost. Což lze interpretovat tak, že časopis Kikeriki se o vznik ČSR nezajímal a nezdál se mu jako relevantní téma. Hypotéza o „přiostrění“ obrazu Čechů může být tímto vyvrácena. Analýzu dvou karikatur nelze ovšem zevšeobecňovat jako celorakouský obraz o Čechách. Analýze nebyly podrobeny karikatury z časopisu Figaro. Nicméně časopis Figaro v letech 1914, 1915 a 1919 nevěnoval tematice Čechů a vzniku Československa žádnou pozornost. Je tedy dost pravděpodobné, že vydání z let 1916-1918 by Čechy také netematizovala. Rakouské karikatury byly do práce zařazeny pouze doplňkově ke karikaturám německým k rozšíření rakouského obrazu o Čechách. Absence karikatur z časopisu Figaro proto nepředstavují závažný handicap této práce.

Výše zkoumané německé a rakouské karikatury odpovídají tradičnímu obrazu o Čechách ze sekundární literatury. Závěrem analýzy je, že německý *Simplicissimus* nevěnoval žádnou pozornost vzniku Československa. Čechy zobrazoval jako zvířata (krysy a had). Také německý *Kladderadatsch* nevěnoval Čechům před válkou ani během války příliš mnoho pozornosti. Nejvíce pozornosti Čechům věnoval až v roce 1918 těsně před a po vzniku Československa, kdy o Čechách bylo zveřejněno několik karikatur. Čechy zobrazoval v jejich tradičním „obrazu“ přihlouplého Wenzla. Češi byli v *Kladderadatschi* dále zobrazováni jako muzicírující národ, výtržníci a zloději v podobě Wenzla. Rakouský časopis Kikeriki Čechy zobrazoval jen v karikaturách společně s jinými národnostmi Rakouska-Uherska v podobě Wenzla jako venkovského balíka s opičím vzhledem, výtržníka a zloděje. Nedošlo k žádnému posunu ani přiostrění jejich obrazu. V tomto tematickém celku byla vyvrácena hypotéza, která byla založena na domněnce, že se obraz Čechů se vznikem Československa přiostrčil. Hypotézu vyvrátily jednak analyzované karikatury o Čechách po vzniku Československa ale i samotná absence karikatur, které by samotný vznik ČSR zobrazovaly. Ke výše zmíněným charakteristikám Čechů pasují stejné stereotypy o Čechách jako v předchozím tematickém celku. To je dáno tím, že obraz o Čechách se žádným způsobem nezměnil ani nepřiostrčil. Zůstal v té samé rovině, jako před válkou a vznikem ČSR. Charakteristiky Čechů korespondují se stereotypy o Čechách jako

kulturně méněcenné skupiny. odpovídají i stereotypu o Čěších jako „ohroženého, ale zároveň nebezpečného národa“.²¹⁷

2.3 Převzetí moci nacisty v roce 1933

V této podkapitole je zkoumán obraz o Čěších v roce 1933. Rok 1933 byl vybrán záměrně, aby reflektoval německý obraz o Čěších po převzetí moci nacisty. „Zglajchšaltování“ mělo za cíl reorganizovat oblast politiky, kultury a celkově společnosti tak, aby odpovídaly nacionálněsocialistickým představám. Zglajchšaltována byla i média, včetně časopisů. Lze očekávat, že zglajchšaltování mělo vliv i na obraz Čechů. Tato otázka je předmětem mého zkoumání v tomto tematickém celku. Analyzováno je 8 karikatur. Kapitola neobsahuje analýzu karikatur z rakouského časopisu Figaro, protože časopis již v této době nevycházel. Analyzovány jsou tak karikatury pouze z rakouského časopisu Kikeriki.

Časopis *Simplicissimus* v roce 1933 nijak explicitně nezobrazoval ve svých karikaturách Čechy. Byly objeveny jen dvě karikatury v souvislosti s nimi v roce 1933. Tyto karikatury jsou podrobeny analýze německého obrazu o Čěších. První karikatura s názvem „masový zákaz vydávání časopisů“ je z července a karikuje československý zákaz vydávání německých časopisů. Druhá karikatura s názvem „také další společnost národů“ pochází z října, kde jsou Čěši zobrazeni jako vojáci v plynových maskách společně s ostatními sousedy Německa.

---

²¹⁷ Eva Hahnová, *Dlouhé stíny předsudků: Německé a anglické stereotypy o Čěších v dějinách 20. století* (Praha: Academia, 2015), 43.

Karikatura č. 20 - Masový zákaz vydávání časopisů

Zdroj: Wilhelm Schulz, „Zeitschriften-Massenverbot in der Tschechoslowakei“ *Simplicissimus* 38, č. 16 (16.07.1933): 189.²¹⁸

Karikatura s názvem „Masový zákaz vydávání časopisů“ vyšla v červenci 1933. Karikaturu doprovází text „Vy hodit, ven! Chtějí zničit náš!“²¹⁹ Karikatura reaguje na zákaz některých německých časopisů v Československu. V meziválečné době „československý stát kontroloval, zda ne jejím území nevychází periodika, která by

²¹⁸ Ke stažení pod:

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=36&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=e9d6f6bc3c265ccd9ed0ed55d2e5b509 (staženo 17.4.2019).

²¹⁹ „Vy hodit, hinaus! Sie wollen unseren Staat vernichten!“

podrývala jeho autoritu.²²⁰ Využíval k tomu obsahové cenzury. Ta se týkala „především tiskovin, jež byly nějakým způsobem namířeny proti státu. To se týkalo zejména německonacionálních kruhů, fašistů, komunistů atd.“²²¹ Po převzetí moci nacistů v Německu Československo zakázalo prodej některých německých periodik. Zakázán byl např. i zkoumaný časopis Kladderadatsch. Karikatura na tuto skutečnost reaguje skrz očima nacionálněsocialistické propagandy. Československo popisuje jako stát s omezenou tiskovou svobodou a zároveň tím vychvaluje národně socialistický režim. Paradoxem je, že právě po zglajchšaltování německých časopisů, museli z jejich redakcí odejít autoři, kteří se režimu „nehodili“. Z redakce samotného *Simplicissima* odešel přední karikaturista Thomas Theodor Heine kvůli svému židovskému původu. Ostatní autoři, kteří mohli v *Simplicissimovi* dále působit pak museli psát v duchu národně socialistického propagandy. Profil *Simplicissima* se tím úplně změnil.²²² Karikatura ve své zkreslené realitě národně socialistické propagandy cílí proti Československu jako státu bez svobody tisku. V karikatuře je vyobrazen tank, který chce přejet čtenáře německých časopisů. Postavy v karikatuře mají v rukách německé časopisy, např. i časopis *Fliegende Blätter*. Toto vyobrazení lze interpretovat tak, že československý stát má charakterizovat zmíněný tank, který zničí všechny, kteří ho chtějí zničit. Což vyplývá i z textu karikatury, který ji doprovází. Z karikatury nelze interpretovat obraz o Čechách, protože je silně propagandistická. Autorem karikatury je Wilhelm Schulz, významný karikaturista časopisu *Simplicissimus*. Schulz působil mimo jiné i v časopise *Jugend*. Od roku 1933 se musel přizpůsobit změně politického kurzu *Simplicissima*. V době Třetí Říše patřil mezi uznávané umělce.²²³

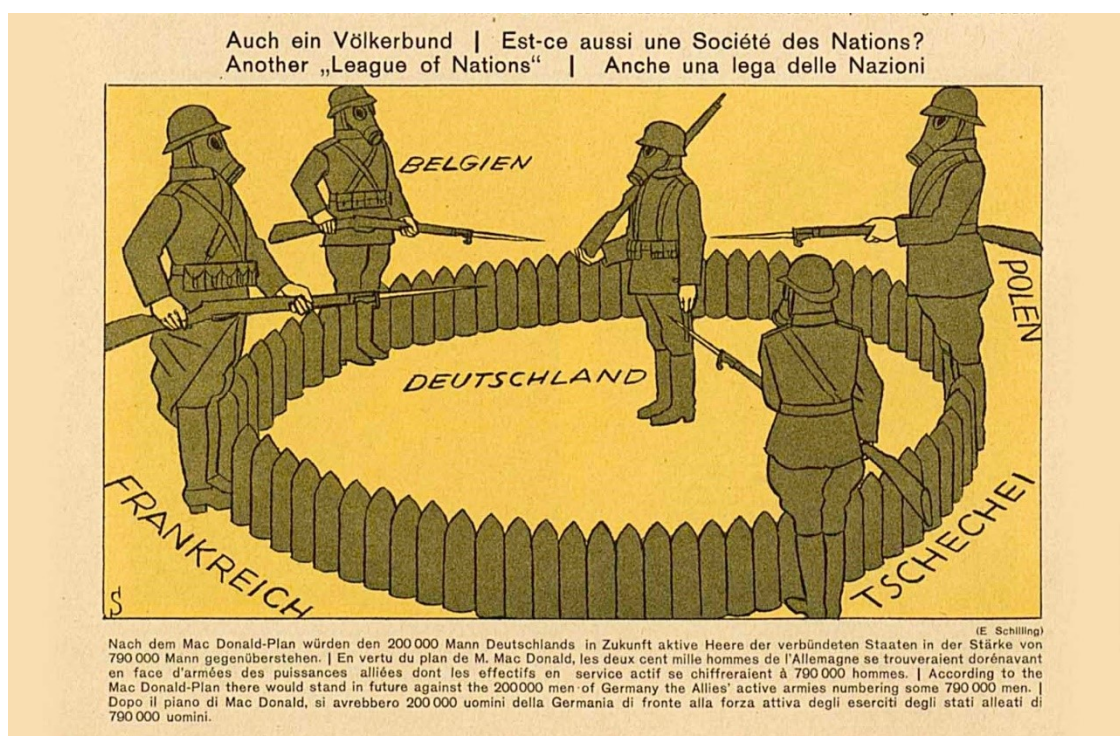
²²⁰ Petr Karlíček, *Napínavá doba: politické karikatury (a satira) Čechů, Slováků a českých Němců 1933-1953* (Praha: Knižní klub, 2018), 34.

²²¹ Petr Karlíček, *Napínavá doba: politické karikatury (a satira) Čechů, Slováků a českých Němců 1933-1953* (Praha: Knižní klub, 2018), 34.

²²² Hans Zimmermann, „Über die Zeitschrift *Simplicissimus*“, *Simplicissimus Online* (blog), <http://www.simplicissimus.info/index.php?id=5> (staženo 16. 4. 2019).

²²³ „Wilhelm Schulz“, *Lambiek Comicipedia*, https://www.lambiek.net/artists/s/schulz_wilhelm.htm (staženo 16.4.2019).

Karikatura č. 21 - Také další společnost národů

Zdroj: Erich Schilling, „Auch ein Völkerbund“, *Simplicissimus* 38, č. 31 (29.10.1933): 366.²²⁴

Karikatura s názvem „Také další společnost národů“ byla zveřejněna v říjnu roku 1933. Karikaturu doplňuje text „Podle MacDonalдова plánu by v budoucnu proti 200 000 mužů Německa měla stát aktivní armáda spojenců ve výši 790 000 vojáků“²²⁵ Češi jsou zde zobrazeni v rámci spolku národů, který obkličuje Německo. Češi, kteří původně měli opičí obličej a primitivní rysy, jsou zde znázorněni jako vojáci, kteří ohrožují Německo v kruhu německých sousedů „nepřátel“. Společně s Čechy jsou v karikatuře vyobrazeni Francouzi, Belgičané a Poláci také jako vojáci. Vojáci jsou vybaveni bajonetami a plynovými maskami. Všichni jsou vyobrazeni stejně, dokonce i německý voják je vyobrazen stejně. Obraz Čechů jako primitivů zde úplně mizí. Lze to přičíst německé propagandě, které se hodilo udělat z Čechů jejich nepřátele. Češi jsou v této karikatuře zobrazeni jako nepřátelé Německa. Autorem karikatury je Erich Schilling, karikaturista časopisu *Simplicissimus*.

²²⁴ Ke stažení pod:

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=36&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=e9d6f6bc3c265ccd9ed0ed55d2e5b509 (staženo: 16.4.2019).

²²⁵ „Nach dem Mac Donald-Plan würden den 200 000 Mann Deutschlands in Zukunft aktive Heere der verbündeten Staaten in der Stärke von 790 000 Mann gegenüberstehen.“

Karikatura s názvem „Bandité: Beneš oznámil, že Československo plánuje „pakt věčného přátelství“ s Polskem“²²⁸ vznikla v květnu 1933. Karikaturu doprovází text „Čech: bratře, uzavřeme věčné přátelství! Polák: Ano, bratře, věčné – až do rozdělení Říše německé! Hlas z pozadí: Tak to by ovšem ale opravdu mohlo být věčné přátelství, vy halanti!“²²⁹ Text tvoří konverzaci mezi Čechem a Polákem, kteří uzavírají své přátelství. Z textu karikatury vychází, že přátelství mezi Čechy a Poláky bude věčné, prakticky do té doby, než zanikne Německá říše. Hlas v pozadí patří německému Michlovi a ten říká, že Německá říše nikdy nezanikne. Čech připomíná svým vyobrazením postavu lépe vypadajícího Wenzla. Čechovi v karikatuře zůstaly opičí rysy. V pozadí stojí postava Michla, tedy Němce, který doplňuje konverzaci mezi Čechem a Polákem. Obraz lze interpretovat tak, že Češi uzavřeli s Poláky přátelství, aby se mohli bránit před Německem. Přitom karikatura necílí na slovanství a ani Čechy s Poláky tak nepředstavuje. Jejich přátelství bylo namířeno proti Německu, což vyplývá z jejich konverzace. Z karikatury plyne obraz Čechů jako nepřátel, kteří uzavírají „pakty“ s jinými národy, aby se mohli Německu vzepřít. Obraz se zdá být přiosťřen národně socialistickou propagandou. Autorem karikatury je známý karikaturista Hans Maria Lindloff, který pracoval mimo jiné i pro časopis Ulk.²³⁰

---

²²⁸ „Strauchdiebe: Benesch erklärte, dass die Tschechoslowakei einen „Pakt ewiger Freundschaft“ mit Polen plane“

²²⁹ „Tscheche: Bruderherz, schließen wir ewige Freundschaft! Pole: Ja, Bruderherz, ewige – bis zur Aufteilung von Reich deutsches! Stimme aus dem Hintergrund: Das dürfte dann allerdings eine ewige Freundschaft werden, ihr Hallunten!“

²³⁰ „Hans Maria Lindloff und der Kladderadatsch“, Cartoonmuseum Brandenburg, <http://www.cartoonmuseum-brandenburg.de/seite/155811/forschungsthemen.html> (staženo 16.4.2019).

Zdroj: Arthur Johnson, „Wenden, die sich nicht wenden“, *Kladderadatsch* 86, č. 34 (20.8.1933): 529.²³¹

Karikatura s názvem „Slované, kteří se neobráťí – pražský časopis Benso píše, že potlačování Lužičtí Srbové mají být usídleni v Československu, kde je místo ještě pro 150 až 200 000 lidí.“²³² Doplnuje ji text „Spreewaldská děvečka: to by ti mohlo přijít vhod, Wenzle! Zůstaň radši pod vládou Michla!“²³³ Text karikatury nelze přesně interpretovat. Chybí historický kontext. *Spreewälderin* se drží Michla, tedy Němce. Karikatura se snaží

²³¹ Ke stažení pod: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/kla1933/0529/image> staženo 17.4.2019).

²³² „Wenden, die sich nicht wenden – Die Prager Zeitung Benso schreibt, das die unterdrückten Laußizer Wenden in der Tschechoslowakei angesiedelt werden sollten, wo noch Platz für 150 bis 200 000 wäre.“ Slovo *Wenden* je mnohoznačné. Běžně je v češtině překládáno jako obraty, změny, převraty, přelomy. Současně je slovo *Wenden* zastaralým označením pro Slováky. Název karikatury lze interpretovat dvojím způsobem.

²³³ „Spreewälderin: könnte dir so passen, Wenzel. Bleibe lieber hier unter Druck Michels.“

pravděpodobně přesvědčit čtenáře o tom, že Lužičtí Srbové se mají lépe pod vládou Němců, než by se měli případně pod Čechy. Nicméně Čech je v karikatuře vyobrazen v podobě Wenzla. Dle jeho výrazu a gesta působí zlomyslně. Autorem karikatury je již zmíněný karikaturista Arthur Johnson.

Karikatura č. 24 - Reklama v Československu

Zdroj: „Reklame in der Tschechoslowakei“, *Kladderadatsch* 86, č. 41 (8.10.1933) 651.²³⁴

Autor karikatury neznámý.

Karikatura s názvem „Reklama v Československu (Kniha Adolfa Hitler „Mein Kampf“ je pro celé Československo zakázaná.)“²³⁵ vznikla v říjnu v roce 1933. Doprovází ji text: „Vy už nemáte ani jeden exemplář knihy „Mein Kampf“? – Bohužel ne! Dnes jste už stý zákazník, který knihu vyžaduje!“²³⁶ Jak bylo uvedeno u karikatury č. 20 Československo kontrolovalo, zda ne jejím území nevychází literatura, která by podrývala jeho autoritu. Zakázán byl mimo jiné i prodej knihy *Mein Kampf*. Tématika zákazu německých časopisů a knihy *Mein Kampf* byla častým předmětem německých karikatur, viz karikatura č. 20 a karikatura č. 25. Karikatury, které zobrazují Čechy a Československo cílí proti tomuto zákazu. Z karikatury nelze interpretovat obraz o Čechách, protože

²³⁴ Ke stažení pod: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/kla1933/0651/image> (staženo: 17.4.2019).

²³⁵ „Reklame in der Tschechoslowakei Kladderadatsch: Adolf Hitlers Buch Mein Kampf ist für die gesamte Tschechoslowakei verboten“

²³⁶ „Haben Sie denn gar kein Exemplar von „Mein Kampf“ mehr? Leider nicht! Sie sind heute bereits der hundertste Kunde, der das Buch verlangt!“

karikatura je silně politicky ovlivněna. Sama karikatura nepřináší obraz o Čechách, ale slouží jako prostředek nacistické propagandy. Autora karikatury nelze podle podpisu identifikovat.

Karikatura č. 25 - Zákaz

Zdroj: „Verbot“, *Kladderadatsch* 87, č. 5 (28.1.1934) 75.²³⁷ Autor karikatury neznámý.

Karikatura z ledna 1934 s názvem „Zákaz (Kladderadatsch je v Československu zakázán až do 1. října 1935)“²³⁸ cílí proti Československu. Karikatura byla vybrána v souvislosti s předchozí karikaturou jako doklad proto, že téma zákazu německých periodik v Československu bylo v německých karikaturách časopisu *Kladderadatsch* i *Simplicissimus* populární. Karikatura zobrazuje postavu, která je „maskotem“ časopisu *Kladderadatsch*. *Kladderadatsch* stojí na českých hranicích a vede hovor s Čechem. Češi jsou přitom zobrazeni v podobě malého Wenzla. *Kladderadatsch* je proti Wenzlovi zobrazen mnohonásobně větší, což má sugerovat i jeho silnější pozici. Karikaturu doprovází text: „*Kladderadatsch*: Vůbec nevadí! Mohu si z tebe dělat srandu stejně tak

²³⁷ Ke stažení pod: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/kla1934/0075/image> (staženo: 17.4.2019).

²³⁸ „Verbot: Der Kladderadatsch ist in der Tschechoslowakei verboten bis zum 1. Oktober 1935“

dobře odsud z venku jako zevnitř!“²³⁹ Časopis Kladderadatsch měl abonenty po celém světě. V Čechách byl kvůli nacistické propagandě zakázán. Autor karikatury na tuto skutečnost reaguje. Wenzl jako reprezentant českého národa stojí se zákazem v ruce před českými hranicemi a ukazuje Kladderadatschovi, že dál nesmí, neboť je v Čechách zakázán. Wenzl je zde vyobrazen ve své tradiční podobě v nepříliš reprezentativním oblečení, rozčuchanými vlasy a čepkou. Obličej má opičí rysy. Pozice Čechů se v této karikatuře mění. Zajímavé je, že jsou Češi v tomto období zobrazováni jako „Wenzlové“. Mnichovský *Simplicissimus* je zobrazil jako vojáky. Berlínský Kladderadatsch s jejich národní figurou pracuje i v karikaturách po roce 1933. Obraz Čechů v této karikatuře nelze přesně interpretovat, protože karikatura spíše slouží německé propagandě. Nicméně vyobrazení malého Wenzla vedle velkého Kladderadatsche by se dalo interpretovat z hlediska mezinárodního postavení. Autor karikatury tak Němcům přiřadil vyšší pozici než Čechům. Autora karikatury nelze podle podpisu identifikovat.

Zaznamenání hodné je, že německé karikatury jak z časopisu *Simplicissimus*, tak časopisu Kladderadatsch zobrazují jedno společné téma a sice zákaz německých časopisů v ČSR. Z 6 analyzovaných německých karikatur 3 karikatury (č. 20, č. 24, č. 25) cílí proti zakazu německých periodik v Československu a samotné Čechy charakterizují jako stát bez svobody tisku. Tyto karikatury sloužily spíše národně socialistické politické propagandě. Z čehož lze soudit, že propaganda byla tak silná, že v karikaturách koloval tento jeden obraz. Zajímavé dále je, že časopis *Simplicissimus* Čechům v roce 1933 nevěnoval příliš pozornosti. V roce 1933 byly v *Simplicissimovi* nalezeny pouze 2 karikatury. V jedné karikatuře cílil proti zakazu německých časopisů a v druhé zobrazil Čechy jako vojáky, tedy jako nepřátele Němců. Naopak časopis Kladderadatsch se věnoval Čechům v roce 1933 v 7 karikaturách. Z toho byli Češi zobrazeni ve třech karikaturách časopisu jako „Wenzlové“, nicméně dvě karikatury cílily proti zakazu německých časopisů a nepřispěly tak k obrazu o Češích. Časopis *Simplicissimus* sice zobrazil Čechy jen ve dvou karikaturách, ale zobrazil je více negativně než Kladderadatsch. Karikatury (č. 21, č. 22, č. 23), které necílily proti zakazu německých časopisů, Čechy zobrazovaly jako nepřátele Německa, což mohlo sloužit ku prospěchu národně socialistické propagandy.

Časopis *Kikeriki* se již ve 20. letech začal přizpůsobovat rakouské NSDAP a na konci července 1933 byl rakouskou vládou zakázán. V roce 1933 se *Kikeriki* nevěnoval tolik karikaturám jako ve svých dřívějších vydání. Naopak zveřejňoval více fotografie

---

²³⁹ „Kladderadatsch: Schadet nichts! Ich kann dich von draußen her ebensogut schaukeln wie hier drinnen!“

především z Německé říše. Na zveřejněných fotografiích byl často Hitler nebo Goebbels. Karikatury, které v Kikeriki v roce 1933 vycházely byly protižidovské a protiruské. Samotným Čechům časopis Kikeriki nevěnoval téměř žádnou pozornost. Zaznamenány byly pouze dvě karikatury, ve kterých Češi vystupují. Tyto dvě karikatury jsou následně podrobeny analýze. Jedná se o karikaturu z června 1933 s názvem „Zvuky sirén ze světové ekonomické konference“. Další karikatura byla zveřejněna.

Karikatura č. 26 - Zvuky sirén ze světové ekonomické konference

Zdroj: „Sirenenklänge von Weltwirtschaftskonferenz“ *Kikeriki* 73, č. 26 (25.6.1933) 1.²⁴⁰

Autor karikatury neznámý.

²⁴⁰ Ke stažení pod: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=kik&datum=19330625&seite=1&zoom=33> (staženo: 18.4.2019).

Karikatura s názvem „Zvuky sirén ze světové ekonomické konference“²⁴¹ byla zveřejněna v červnu 1933. Karikaturu doplňuje text „Beneš předehrává“²⁴² Karikatura se vyjadřuje k londýnské ekonomické konferenci, která se konala v roce 1933. Na konferenci se projednávala opatření proti hospodářské krizi. Účastnilo se jí 65 států světa a měla na ni být projednána celá řada problémů jako např. měnová stabilita, uvolnění světové obchodu apod. Tím se konference stala větší událostí než každoroční shromáždění Společnosti národů. Konference se měla stát „posledním velkým mezinárodním summitem před výbuchem nové světové války, kterou ostatně diktátoři v čele s Hitlerem už začali připravovat.“²⁴³ Konference skončila neúspěchem a o velké pozdvižení se postaral německý ministr Alfred Hugenberg. Ten požadoval kolonie pro Německo a naznačoval expanzi ve východní Evropě. Mezi účastníky konference to vyvolalo velkou nevoli.²⁴⁴ Konference se účastnil i ministr zahraniční Edvard Beneš, „který byl stejně jako prezident Masaryk přesvědčen, že v následujícím období bude pokračovat zápas o střední Evropu.“²⁴⁵ Beneš je v karikatuře vyobrazen jako český „Povidl“, tedy Wenzl. Nepodařilo se dohledat přesný důvod, proč je Beneš zobrazen, jak předehrává Rakousku (Austrii). Sekundární literatura roli Rakouska na konferenci nezmiňuje. Nicméně Beneš je vyobrazen v tradiční podobě Wenzla, který je personifikací českého národa. Na trumpetě je zavěšena cedule s názvem „klasická polka“, což blíže určuje původ Wenzla, neboť polka je považována slovanský národní tanec. Wenzl je v karikatuře zobrazen, jak stojí na krabici povidel. Což lze interpretovat dvojím způsobem. Jednak to charakterizuje typický české jídlo povidla. Zároveň připisuje Wenzlovi jméno „Povidl“. Sekundární literatura uvádí, že Češi měli v karikaturách zastoupení buď Wenzla, Vaška či právě zmiňovaného „Powidla“, který byl personifikací českého národa.²⁴⁶

---

²⁴¹ „Sirenenklänge von Weltwirtschaftskonferenz“

²⁴² „Benesch spielt auf!“

²⁴³ Jindřich Dejmek, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata: část první: Revolucionář a diplomat 1884-1935* (Praha: Karolinum, 2006), 562.

²⁴⁴ Klaus Hildebrand, *The Foreign Policy of the Third Reich* (Berkeley: University of California Press, 1973), 30.

²⁴⁵ Jindřich Dejmek, *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata: část první: Revolucionář a diplomat 1884-1935* (Praha: Karolinum, 2006), 565.

²⁴⁶ Regina Wonisch, „Die tschechische Minderheit in Wien“, in *Der Fremde als Bereicherung*, M. T. Vogt et al. (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010), 103.

Karikatura č. 27 - Oslepující světlo ve státní službě

Zdroj: „Die blendlaterne im Staatsdienst“ *Kikeriki* 73, č. 25 (18.6.1933) 1.²⁴⁷ Autor karikatury neznámý.

Karikatura s názvem „Oslepující světlo ve státní službě“²⁴⁸ byla zveřejněna v červnu 1933. Doplnuje ji text „Michl: Uh, to bylo hezké!“²⁴⁹ Karikatura nezobrazuje Čechy přímo, ale Češi jsou v pozadí zobrazeni za Němci. Němce reprezentuje Michl a Čechy jeho protějšek Wenzl. Wenzl je vyobrazen v jeho tradiční podobě s opičím obličejem a čepicí. Okrádá Michla o peněženku. Ačkoliv Čech vystupuje v karikatuře ve vedlejší roli, lze z ní vyvodit obraz o něm. Čech je v karikatuře vyobrazen jako zloděj.

²⁴⁷ Ke stažení pod: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=kik&datum=19330618&seite=1&zoom=33> (staženo 18.4.2019).

²⁴⁸ „Die blendlaterne im Staatsdienst“

²⁴⁹ „Michel: Uh, war das schön!“

Vyobrazení Čechů jako zlodějí je v německých a rakouských karikaturách časté.²⁵⁰ Autora karikatury nelze podle podpisu identifikovat.

Rakouský Kikeriki se v roce 1933 Čechům v karikaturách téměř nevěnoval. Zaznamenány byly pouze výše analyzované karikatury. Mnohem více se zaměřoval na dění v Německé říši. Častou tematikou byly také protizidovské a protiruské karikatury. Samotným Čechům časopis Kikeriki nevěnoval téměř žádnou pozornost. Výše analyzované karikatury Čechy zobrazují v podobě Wenzla. V první karikatuře Wenzl vystupuje jako muzikant. Zobrazení Čechů jako muzicírujícího národa bylo časté. Nicméně v této karikatuře má Wenzl reprezentovat ministra zahraniční Edvarda Beneše. V druhé karikatuře Wenzl vystupuje jako zloděj. Obraz o Češích se v těchto karikaturách nezměnil. Čechům byly připsány stejné charakteristiky jako v jiných analyzovaných obdobích. Byli prezentováni jako muzicírující národ a zlodějové.

Německé karikatury z roku 1933 vykazují stejné obrazy o Češích. Po „zglajchšaltování“ časopisů je německá propaganda v časopisech tak silná, že se z více obrazů stává jen jeden a ten samý. Jak časopis *Simplicissimus*, tak časopis *Kladderadatsch* zobrazují Čechy ve velké míře v souvislosti se zákazem vycházení německých časopisů v Československu. Přičemž karikatury mnohem více slouží k propagandě samotného národně socialistického režimu. Češi v ní přitom hrají vedlejší roli. Přisuzují Čechům v tomto období roli nedemokratického režimu, který zakazuje vydávání časopisů. Dále jsou Češi v karikaturách zobrazeni jako vojáci a nepřátelé Německa. Vůbec poprvé jsou Češi zobrazeni jako vojáci v plynových maskách. Německé karikatury po roce 1933 vykazují jeden obraz o Češích jako nepřátel Německa. Karikatura č. 23 dokonce slovně apeluje „Wenzle zůstaň raději pod Michlovým tlakem“, čímž demonstruje svoji moc. Karikatury zabývající se zákazem německých časopisů v ČSR slouží jako prostředek německé propagandy.

Rakouský Kikeriki se tematice Čechů v roce 1933 věnoval pouze ve dvou karikaturách. Přičemž se jednalo o jednu politickou karikaturu, která zobrazovala Edvarda Beneše jako „Wenzla“. V druhé karikatuře byli Češi zobrazeni pouze ve vedlejší roli, jako zloději. Absence rakouských karikatur o Češích v tomto období vypovídá i tom, že se nejednalo o téma důležité. Kikeriki byl navíc v polovině roku vládou zakázán. Obraz o

---

²⁵⁰ Jiří Kořalka, „Tschechen und Deutsche in wechselseitigen Karikaturen von 1848 bis 1938“, in *Deutsche und Tschechen: Geschichte, Kultur, Politik*, ed. Walter Koschmal et al. (München: C.H.Beck, 2001), 512.

Češích se v těchto dvou rakouských karikaturách nezměnil a odpovídá tradičnímu obrazu o Češích jako „zlodějích“ a muzicírujícím národě.²⁵¹

Německé karikatury vykazují změnu obrazu o Češích. K výše zmíněným charakteristikám Čechů z německých karikatur pasují stereotypy o Češích jako „protivníků na válečném boji, jako ohroženého ale zároveň nebezpečného národa.“²⁵² Přičemž je zde obraz o Češích „přiostrěn“. Češi se dostávají do role „národního nepřitele“ říšských Němců. Role národního nepřitele Německa přitom plnili Francouzi a střídavě Poláci a Rusové.²⁵³ Je nutné mít na paměti, že karikatury sloužily jako prostředek německé propagandy a tím mohl být cíleně ovlivněn obraz, a tedy i stereotyp Češích. Při rešerši německých karikatur v tomto období jsem navíc narazila na další karikatury, které cílily proti jiným národům. Národního nepřitele tak v německých karikaturách mohlo představovat několik skupin národů, nejen Češi. Lze tedy tvrdit, že za přiostrění obrazu a stereotypu o Češích stojí změna politického režimu. Změna byla natolik silná, že karikatury Čechy zobrazovaly pouze v jednom „obrazu“ a sice národního nepřitele. Toto tvrzení mohou potvrdit i rakouské karikatury, které naopak obraz a stereotyp o Češích „nepřiostrňují“. Obraz o Češích v rakouských karikaturách zůstává stejný i po roce 1933. Lze tedy tvrdit, že změna politického režimu v Německu stála za ovlivněním německého obrazu a stereotypu o Češích v karikaturách po roce 1933.

2.4 Roky 1937–1939 a smrt T. G. Masaryka

V této podkapitole je zkoumán obraz o Češích v letech 1937-1939. Tyto roky byly vybrány záměrně, aby reflektovaly německý obraz o Češích po smrti T. G. Masaryka. Československo přišlo o prezidenta „osvoboditele“. Lze tedy předpokládat, že německé časopisy věnovaly události smrti Masaryka pozornost. Dále je sledován obraz o Češích po podepsání Mnichovské dohody. Cíleně byl také vybrán rok 1939 jako koncový, neboť Československo bylo v březnu roku 1939 vyhlášením Protektorátu připojeno k nacistickému Německu. Z toho důvodu bude sledován obraz o Češích v tomto časovém vymezení. Lze očekávat, že Mnichovská dohoda a Protektorát Čechy a Morava měly vliv

---

²⁵¹ Jozo Džambo, „Slované – německé a rakouské zkreslené obrazy“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 52.

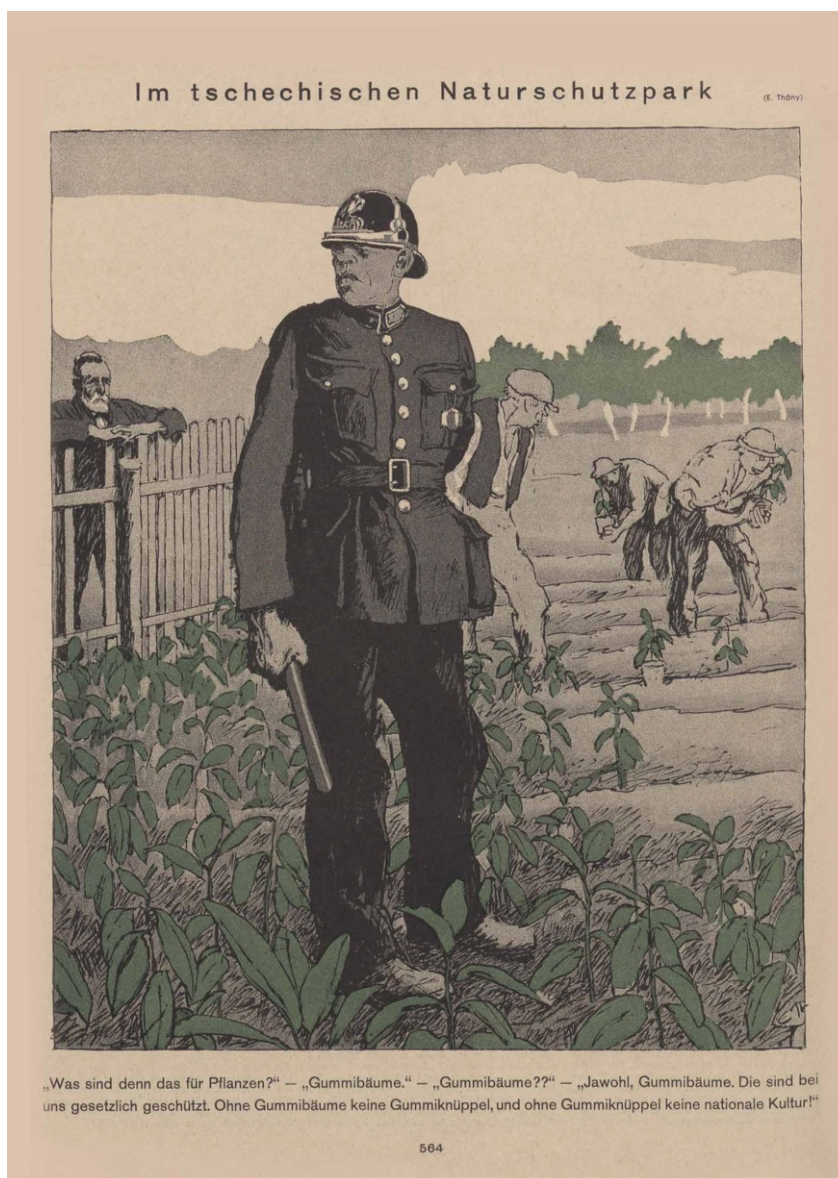
²⁵² Eva Hahnová, *Dlouhé stíny předsudků: Německé a anglické stereotypy o Češích v dějinách 20. století* (Praha: Academia, 2015), 43.

²⁵³ Jiří Kořalka, „Národní stereotypy v české a německé politické karikatuře“, in *Proudy české umělecké tvorby 19. století: Smích v umění*, ed. Marta Ottlová (Praha: Ústav pro hudební vědu ČSAV, 1991), 63–70.

na obraz Čechů. Tato otázka je předmětem mého zkoumání v tomto tematickém celku. Analyzováno je 8 karikatur. Tento tematický celek neobsahuje analýzu rakouských karikatur, protože analyzované rakouské časopisy v této době již nevycházely.

V časovém úseku let 1937–1939 bylo v *Simplicissimovi* zaznamenáno 5 karikatur, které zobrazují Čechy a Československo. Zaznamenání hodné je, že časopis *Simplicissimus* nevěnoval události smrti T. G. Masaryka žádnou pozornost. Zaměřil se v té době na téma Oktoberfestu a věnoval se zejména vnitropolitickým záležitostem. Více pozornosti věnoval Čechům po zlomových událostech, tedy po podepsání Mnichovské dohody a po anexi československého území. Přičemž Češi jako národ byli zobrazeni pouze na jedné karikatuře z roku 1937. Po podepsání Mnichovské dohody se Češi jako národ vytratili z karikatur. V karikaturách pak převládalo vyobrazení Československa na mapě. V tomto tematickém celku byly vybrány k analýze obrazu o Čěších 3 karikatury. První vybraná karikatura byla zveřejněna v listopadu 1937 s názvem „z českého přírodního chráněného parku“, kde jsou Češi zobrazeni jako výtržníci. Další vybraná karikatura byla zveřejněna krátce po podepsání Mnichovské dohody. Nese název „Objevení Československa“ a karikatura snižuje existenci samotného československého státu. Poslední vybraná karikatura pochází z dubna 1939 po vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Karikatura s názvem „Beneš poslední“ reaguje na tuto událost a radí exilovému prezidentu Benešovi, aby zůstal v USA.

Karikatura č. 28 - Z českého přírodního chráněného parku

Zdroj: Eduard Thöny, „Im tschechischen Naturschutzpark“ *Simplicissimus* 42, č. 44 (07.11.1937) 564.²⁵⁴

Karikatura s názvem „Z českého přírodního chráněného parku“ z listopadu 1937. Karikaturu doplňuje text „Co je to za rostliny? Gumovníky! – Gumovníky? Ano ovšem, gumovníky. Ty jsou u nás ze zákona chráněné. Bez gumovníků by nebyly žádné gumové obušky a bez obušků by nebyla národní kultura!“²⁵⁵ V karikatuře je vyobrazen

²⁵⁴ Ke stažení pod:

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=40&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=2f112c7ff66b4425bcd7a510e7c79955 (staženo 19.4.2019).

²⁵⁵ „Was sind denn das für Pflanzen? – Gummibäume! - Gummibäume? – Jawohl, Gummibäume. Die sind bei uns gesetzlich geschützt. Ohne Gummibäume keine Gummiknüppel und ohne Gummiknüppel keine nationale Kultur!“

československý četník,²⁵⁶ jak se prochází po českém přírodním chráněném parku. Prochází kolem postav, které sklízí gumovníky, ze kterých se vyrábí gumové obušky. Češi jsou v této karikatuře zobrazeni jako násilníci. Pěstují gumovníky, aby si z nich mohli vyrábět obušky, které podle textu karikatury tvoří národní kulturu Čech. Karikatura tím zesměšňuje Čechy a českou kulturu, kterou vidí ve výtržnictví a rváčství. V karikatuře jsou postavy, které sklízí gumovníky v národní figuře Wenzla. Wenzl je vyobrazen tradičně s čepicí na hlavě a opičím obličejem. V ruce drží gumovník, ze kterého si vyrobí obušek. Obraz Čechů v této karikatuře lze charakterizovat jako tradiční. Nijak neodbočuje od karikatur z předchozích zkoumaných období. Zajímavé je, že v této karikatuře není explicitně zdůrazněna národně socialistický propaganda. Autorem karikatury je rakouský kreslíř Eduard Thöny, který patří mezi nejproduktivnější pracovníky časopisu *Simplicissimus*. Pro časopisu *Simplicissimus* nakreslil více než 3000 karikatur. Thöny patřil mezi vážené umělce i v době nacismu. Adolf Hitler ho jmenoval profesorem a získal Goetheho medaili za umění a vědu.²⁵⁷

---

²⁵⁶ Rozpoznán podle uniformy.

²⁵⁷ „Eduard Thöny“, Karikaturmuseum Krems, https://www.karikaturmuseum.at/de/archiv/eduard-thoeny?set_language=de (staženo 19.4.2019).

Karikatura č. 29 - Objevení Československa

Zdroj: Olaf Gulbransson, „Entdeckung der Tchechoslowakei“ *Simplicissimus* 43, č. 41 (16.10.1938) 488.²⁵⁸

Karikatura s názvem „Objevení Československa“ byla v časopise zveřejněna v říjnu 1938. Karikaturu doplňuje text „Aha, tak to byl ten stát, u jehož vzniku jsem nebyl připuštěn.“²⁵⁹ Karikatura zobrazuje boha, který si prohlíží globus a lupou na něm hledá Československo. Karikatura vznikla pár dnů po podepsání Mnichovské dohody. Karikatura se dá interpretovat tak, že snižuje význam existence československého státu. Karikaturu lze interpretovat tak, že Češi nemají nárok na svůj stát. Češi samotní v karikatuře zobrazení

---

²⁵⁸ Ke stažení pod:

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=41&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=c831b1c6b68b3d56d5aa7317905a6e90 (staženo: 19.4.2019).

²⁵⁹ „Aha, das war also der Staat, bei dessen Schöpfung ich seinerzeit nicht zugelassen wurde.“

nejsou. Karikatura je mnohem více politická a nelze z ní vyčíst obraz o Čechách. Německá propaganda byla tak silná, že se Češi z karikatur začínají vytrácet. Jsou Autorem karikatury je již zmíněný norský malíř a karikaturista Olaf Gulbransson.

Karikatura č. 30 - Beneš poslední

Zdroj: Eduard Thöny, „Benesch der Letzte“ *Simplicissimus* 44, č. 13 (02.04.1939) 156.²⁶⁰

Karikatura s názvem „Beneš poslední“ byla zveřejněna v dubnu 1939. Karikaturu doprovází text „Dám Vám jednu dobrou radu, pane Beneši! Nechte si propadnout vaši zpáteční jízdenku do Prahy!“²⁶¹ Karikatura zobrazuje Edvarda Beneše před sochou svobody. Beneš byl v době vzniku karikatury v USA, kde přednášel na univerzitě v Chicagu. Karikatura je reakcí na obsazení zbytku Československa a vzniku Protektorátu

²⁶⁰ Ke stažení pod:

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=42&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=4fca62b5abd65898ce5ac453d954256c (staženo: 20.4.2019).

²⁶¹ Srov. „Ich geb' Ihnen 'nen guten Rat, Mister Benesch! Lassen Sie ihre Rückfahrkarte nach Prag verfallen!“

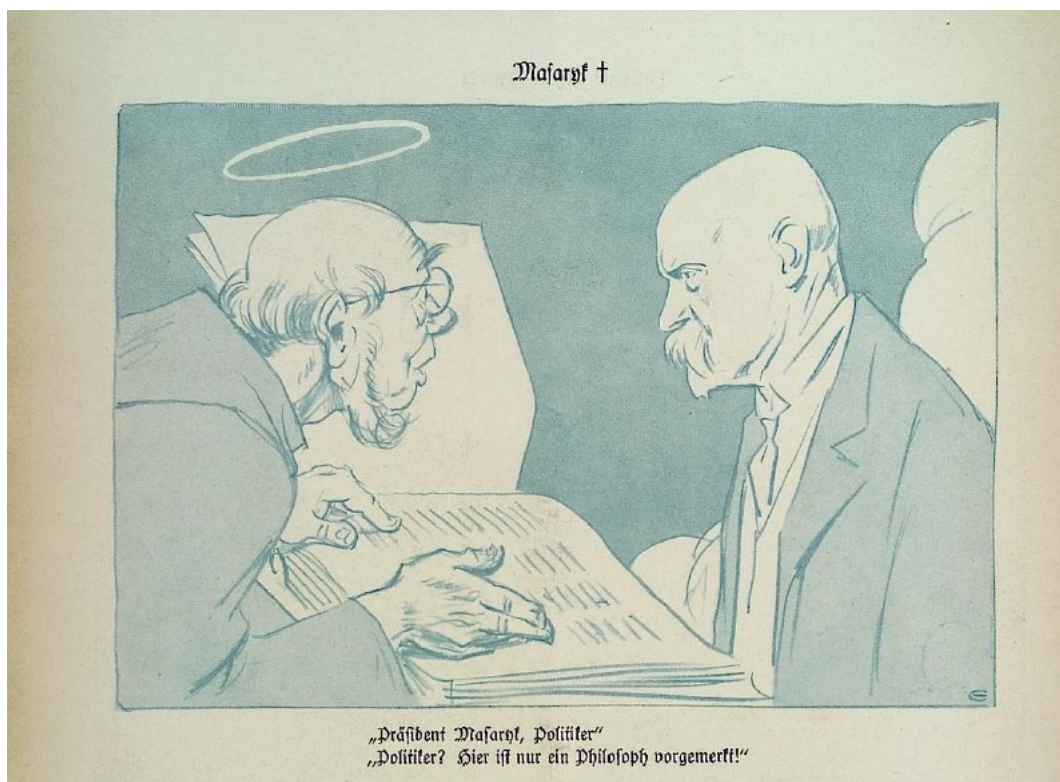
Čechy a Morava. Karikatura poukazuje na to, že se Beneš nemá kam vrátit, jelikož Československo definitivně zaniklo. Z karikatury nelze interpretovat obraz o Češích. Karikatura je čistě politická. Beneš je karikován věrně, nejsou mu přisuzovány žádné typické české rysy, např. v podobě Wenzla. Autorem karikatury je již zmíněný je rakouský kreslíř Eduard Thöny.

V tomto tematickém celku nelze přesně určit obraz o Češích, protože ze zkoumaných karikatur zobrazovala Čechy jen jedna. Ta Čechy zobrazila v podobě Wenzla jako násilníka, který z gumovníků vyrábí obušky. Karikatury časopisu *Simplicissimus* začaly být především po podepsání Mnichovské dohody velice politizovány. Po podepsání Mnichovské dohody navíc z karikatur mizí tematika Čechů a jejich národní charakteristiky. Plně dominují politická témata, která slouží ku prospěchu národně socialistické propagandy. V karikaturách pak převládá vyobrazení odebrání československého území a karikatury degradují samotnou existenci ČSR. Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava byla zveřejněna jedna karikatura, která zobrazila Edvarda Beneše, kterému „radila“, aby se do bývalé ČSR nevracel. Ostatní karikatury zveřejněné po vyhlášení Protektorátu Čechy již vůbec nezobrazovaly. V karikaturách dominoval obraz převzetí Československa říšskými vojáky a Češi jako národ se z karikatur časopisu *Simplicissimus* plně vytratili. Nejednalo se již o obraz „druhých“. Připojením Protektorátu k Německé říši se Češi stali jeho integrální součástí. Lze konstatovat, že negativní vyobrazení Čechů v karikaturách tak nebylo žádoucí.

Více pozornosti se Čechům dostalo v časopise *Kladderadatsch*. Ten se věnoval jak smrti T. G. Masaryka, tak Čechům samotným a nejvíce byli Češi zobrazováni po Mnichovské dohodě, kdy byl nejvíce karikován exilový prezident Beneš. Češi byli zobrazováni buď na mapě, jako stát sloučený k Německu nebo podobně. Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava Češi z karikatur mizí a v karikaturách jsou zobrazováni již jen Němci, kteří pochodují do Prahy. Zaznamenáno bylo 8 karikatur v tomto časovém období. Vybráno bylo 5 karikatur, které byly vhodné pro interpretaci obrazu a stereotypu o Češích. Jiné karikatury se pro interpretaci příliš nehodily a nebyly do práce zařazeny. První vybraná karikatura s názvem „Masaryk †“ se vztahuje k smrti T. G. Masaryka. Byla zveřejněna krátce po jeho smrti. Druhá karikatura nese název „Otec a syn – Obkličovací politika“, kde jsou Češi zobrazeni v podobě Wenzla společně se Stalinem. Další vybraná karikatura s názvem „Nemocná Evropa“ zobrazuje Československo jako zánět slepého střeva, který měl být odstraněn v roce 1918. Další vybraná karikatura s názvem „Start

českého zběsilého vraha“ zobrazuje Čechy jako běsnící vrahy. Karikatura s názvem „Čech a jeho koberec“ uzavírá tuto kapitolu.

Karikatura č. 31 - Masaryk †

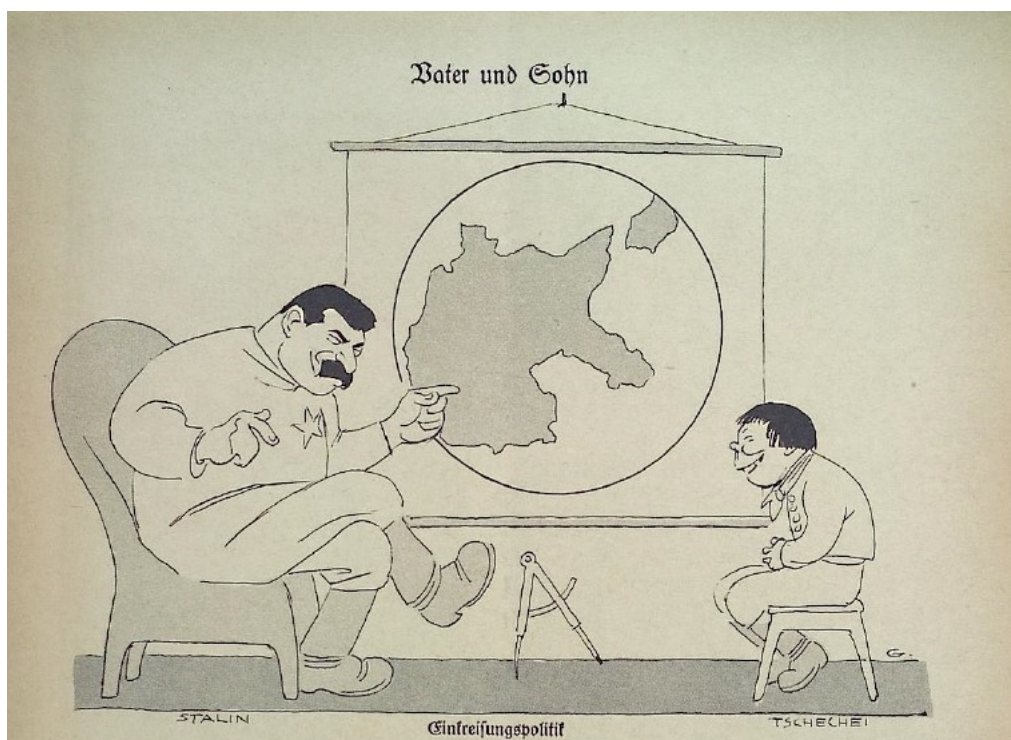
Zdroj: „Masaryk †“ *Kladderadatsch* 90, č. 39 (26.9.1937) 620.²⁶² Autor karikatury neznámý.

Z časopisu *Kladderadatsch* byla vybrána karikatura z roku 1937 krátce po smrti T. G. Masaryka. Češi samotní v ní zobrazení nejsou. Do práce byla zařazena z důvodu, že smrt prezidenta T. G. Masaryka byla natolik významnou událostí, že němečtí karikaturisté měli potřebu o ní informovat své čtenáře. Karikatura s názvem „Masaryk †“ zobrazuje Masaryka před „vstupem do nebe“. Masaryk sedí u anděla, který si prohlíží knihu. Karikaturu doprovází text: „*Präsident Masaryk, politik. – Politik? Tady je poznamenán jen jako filozof!*“²⁶³ Text představuje rozhovor mezi andělem a Masarykem. Masaryk se identifikuje jako prezident a politik. Anděl mu říká, že je u jeho jména zaznamenáno jen povolání filozof. Masaryk byl před nástupem do politiky profesorem filozofie. Karikatura se patrně snažila zpochybnit jeho politické zásluhy. Z retrospektivy lze obraz interpretovat i tak, že Němci si byli vědomi toho, že Československo nezůstane dlouho nezávislým státem a Masarykovy zásluhy státu tak zmizí. Autor karikatury je neznámý.

²⁶² Ke stažení pod: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/kla1937/0620/image> (staženo: 20.4.2019).

²⁶³ „Präsident Masaryk, Politiker. – Politiker? Hier ist nur ein Philosoph vorgemerkt!“

Zdroj: „Vater und Sohn“, *Kladderadatsch* 90, č. 45 (7.11.1937) 705.²⁶⁴ Autor karikatury neznámý.

Karikatura z roku 1937 byla vybrána z důvodu, že jsou v ní zobrazeni jak Češi, tak Rusové, které reprezentuje v karikatuře Stalin. Karikatura s názvem „Otec a syn – Obkličovací politika“²⁶⁵ slouží spíše jako propaganda tehdejší Třetí Říše. Lze z ní vyvodit obraz o Čechách, který je v této karikatuře silně nepřátelský. Čech je zde zobrazen jako malý Wenzl, který sedí naproti Stalinovi a poslouchá ho. Stalin mu přitom „diktuje“ a dohromady se tak domlouvají za zády Němců proti nim. Zobrazená situace připomíná vyučovací hodinu, kdy je Wenzl žákem Stalina a Stalin ho učí o politice obkličování. Češi a Rusové zde nejsou charakterizováni jako Slované, ale jako nepřátele Němců. Karikatura mohla sloužit k propagaci tehdejšího režimu. Autor karikatury je neznámý.

²⁶⁴ Ke stažení pod: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/kla1937/0705/image> (staženo: 20.4.2019).

²⁶⁵ „Vater und Sohn – Einkreisungspolitik“

Karikatura č. 33 - Nemocná Evropa

Zdroj: Oskar Garvens, „Das kranke Europa“ *Kladderadatsch* 90, č. 31 (1.8.1937) 485.²⁶⁶

Karikatura č. 33 s názvem „Nemocná Evropa“ zobrazuje Československo geograficky. V přeneseném významu se dá její interpretace aplikovat i na český národ. Doprovází ji text: „Silný zánět slepého střeva! Měli jsme ten appendix odstranit již v roce 1918.“²⁶⁷ V karikatuře stojí tři postavy, které představují doktory. Všechny postavy stojí na mapě Evropy u Československa a prohlíží si ho zblízka. Jediné Československo je na mapě zabarvené do tmavé barvy, což značí zmíněný „zánět slepého střeva“. Appendix bývá lékaři často označován jako „nadbytečný“ orgán. Jeho prasknutí může způsobit silný zánět a vést až ke smrti. Onen appendix zde představují právě Češi a Slováci. Dostává se jim vyobrazení, které jsme ve zkoumaných karikaturách doposud neviděli. Metaforu Československa jako zánětu slepého střeva Evropy lze interpretovat tak, že jsou Češi pro Evropu nebezpeční. V přenesení na český národ lze říci, že tato karikatura charakterizuje Čechy jako nebezpečné a „zbytečné“. Text, který karikaturu doprovází navíc dodává

²⁶⁶ Ke stažení pod: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/kla1937/0485/image> (staženo: 21.4.2019).

²⁶⁷ „Starke Blinddarmreizung! Man hätte den Wurmfortsatz schon 1918 entfernen sollen.“

obrazu o Čechách jako nepřátel, kteří měli být odstraněni již v roce 1918. Tato karikatura stejně jako karikatura předchozí prezentují Čechy jako nepřátele Německa. Propaganda byla tak silná, že se z vícero obrazů o Čechách stává jen jeden a sice jako nepřítel. Autorem karikatury je Oskar Garvens, známý kreslíř a karikaturista časopisu Kladderadatsch. Od 20. let 19. století kreslil antisemitské a politické karikatury v duchu národního socialismu.²⁶⁸

Karikatura č. 34 - Start českého zběsilého vraha

Zdroj: Hans Maria Lindloff, „Start des tschechischen Amokläufers“ *Kladderadatsch* 91, č. 40 (2.10.1938) 628.²⁶⁹

Karikatura s názvem „Start českého zběsilého vraha“²⁷⁰ vyšla pár dnů po podepsání Mnichovské dohody. V karikatuře je zobrazen agresivní Wenzl, který reprezentuje Čechy. Wenzl je v karikatuře zobrazen jako vrah s nožem v ústech. V ruce drží zbraň. Jeho tradiční opičí obličej získal v této karikatuře násilnické rysy. Za Wenzlem leží mrtvá těla. V pozadí karikatury stojí ruský voják,²⁷¹ který Wenzlovi symbolicky odpočítal start vystřelením kulky z pistole. Obraz Čechů v této karikatuře je negativní. Češi se z jejich

²⁶⁸ Bernd A Gülker, *Die verzerrte Moderne. Die Karikatur als populäre Kunstkritik in deutschen satirischen Zeitschriften* (Münster: LIT, 2001), 193.

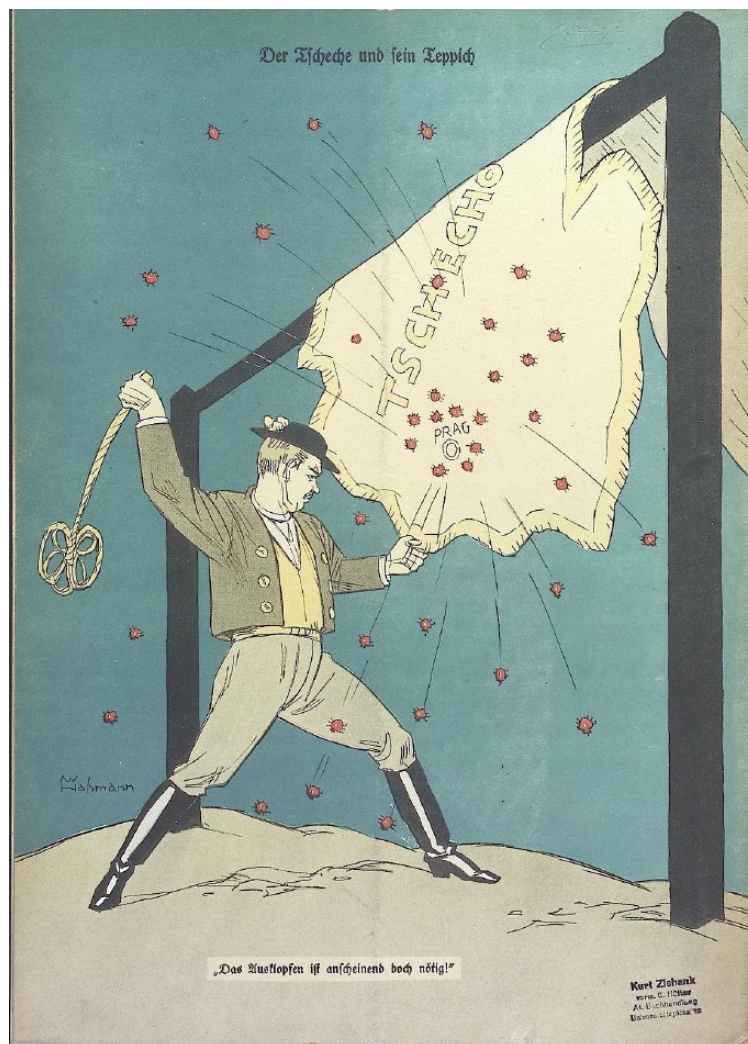
²⁶⁹ Ke stažení pod: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/kla1938/0628/image> (staženo: 21.4.2019).

²⁷⁰ „Start des tschechischen Amokläufers“

²⁷¹ Rozpoznáno na základě sovětské uniformy z roku 1938.

tradičního vyobrazení Wenzla jako „hanebného venkovského balíka s opičím vzhledem“²⁷² stávají agresivními vrahy. Samotný název karikatury „český zběsilý vrah“ vypovídá o zintenzivnění obrazu Čechů jako nepřátel. Autorem karikatury je již zmíněný karikaturista Hans Maria Lindloff.

Karikatura č. 35 - Čech a jeho koberec

Zdroj: „Der Tscheche und sein Teppich“ *Kladderadatsch* 91, č. 44 (30.10.1938) 710.²⁷³
Autor karikatury neznámý.

Karikatura s názvem „Čech a jeho koberec“ byla zveřejněna pár týdnů po podepsání Mnichovské dohody. Doprovází ji text „Vyprášení koberce bylo přece jen nutné!“²⁷⁴ Karikatura zobrazuje Čechy, kteří vyklepávají koberec od „blech“. Blechy mají reprezentovat určitou skupinu lidí. Častým prostředkem karikatury je propůjčení

²⁷² Regina Wonisch, „Die tschechische Minderheit in Wien“, in *Der Fremde als Bereicherung*, M. T. Vogt et al. (Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010), 103.

²⁷³ Ke stažení pod: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/kla1938/0710/image> (staženo: 21.4.2019).

²⁷⁴ „Das Ausklopfen ist anscheinend doch nötig!“

animálních prvků karikovanému objektu. Čímž je karikovaný objekt degradován.²⁷⁵ Koho blechy v karikatuře zastupují, nebylo možné dohledat. V karikatuře je důležitý především obraz o Češích. Češi jsou v této karikatuře zobrazeni netradičně. Postava, která je reprezentuje doposud nebyla v jiných karikaturách zaznamenána. Postava nemá žádné typicky české rysy, jakými byl obdařen např. český Wenzl.²⁷⁶ Čech je zde vyobrazen, jak se snaží vyklepat „blechy“ z koberce. Tento obraz implikuje, že se Češi snaží vyhnat určitou skupinu lidí ze svého území. Jsou zobrazeni jako násilníci. Autora karikatury nelze podle podpisu rozpoznat.

Časopis Kladderadatsch věnoval Čechům ve zkoumaném období větší pozornost než *Simplicissimus*. Ve zkoumaném období Čechy zobrazoval různě. V jedné karikatuře se věnoval i smrti T. G. Masaryka, která se snažila zpochybnit jeho politické zásluhy. Další karikatura zobrazila Čechy jako „žáky“ Ruska. Češi se učili obklíčovací politiku od Stalina, což mělo Čechy představit jako nepřátele Německa. Dále se dostalo Čechům zobrazení v podobě Československa jako zánětu slepého střeva Evropy. Negativní obraz Čechů v této karikatuře byl zesílen doplňkovým textem karikatury. Podle kterého měli být Češi odstraněni již v roce 1918. Nejvíce pozornosti se Čechům a Československu v časopise Kladderadatsch dostalo po Mnichovské dohodě, kdy byl nejvíce karikován exilový prezident Beneš. Nalezeny byly i dvě karikatury, které zobrazily Čechy jako národ. Ty byly podrobeny analýze. V jedné karikatuře se stali Češi „zběsilými vrahy“. Vyobrazení Čechů jako vrahů implikuje jejich negativní obraz. V poslední karikatuře jsou Češi zobrazeni atypicky. Reprezentantem Čechů se stala postava, která v karikaturách nebyla nikdy předtím zachycena. Nicméně i v této karikatuře je jejich obraz negativní. Čech je vyobrazen s klepadlem na koberce jako násilník.

Analýza karikatur obou časopisů ukázala, že Češi jako národ z karikatur postupně mizí. Zobrazení byli ve čtyřech karikaturách (č. 28, č. 32, č. 34, č. 25) z osmi. Z karikatur obou časopisů Češi zmizeli úplně po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava zobrazení již jen Němci pochodující do Protektorátu. Což lze vysvětlit tak, že nepředstavovali pro Němce vnějšího nepřítele. Německo je mělo plně ve svých rukách a rozhodovalo o jejich osudu. V německých karikaturách po vyhlášení Protektorátu pak dominují nepřátelské obrazy o jiných národech. Z karikatur v tomto tematickém celku se plně vytratil stereotyp

---

²⁷⁵ Jozo Džambo, „Slované – německé a rakouské zkrslené obrazy“, in *Gleiche Bilder, gleiche Worte: Deutsche, Österreicher und Tschechen in der Karikatur (1848-1948)*, ed. Jozo Džambo et al. (München: Adalbert Stifter Verein, 1997), 50.

²⁷⁶ Český Wenzl měl často opičí rysy. Vyobrazen byl jako hulvát či násilník, pobuda nebo dokonce potulný muzikant. Na sobě měl symbolickou čepici, roztrhané oblečení a často byl zobrazován bos.

o české nevzdělanosti, husitech, slovansky mluvících Němcích. Dominuje zde stereotyp o Čechách jako nepřátelích. Z karikatur v tomto období mizí i tradiční obraz o Čechách jako „necivilizovaných primitivů, přihlouplých Wenzlů, muzicírujícím národě, výtržnících a zlodějích.“ V karikaturách dominuje politická propaganda, která Čechy zobrazuje jako nepřátele Německa. Češi jsou sice v karikatuře č. 28 a č. 32 zobrazeni jako „Wenzlové“, nicméně karikatury je zobrazují více nepřátelsky, což dokládají i doplňující texty karikatur. Karikatura č. 34 pak dokonce Čechy zobrazuje jako vrahy.

K výše zmíněným charakteristikám Čechů z německých karikatur pasují rovněž stereotypy o Čechách jako „protivníků na válečném boji, jako ohroženého ale zároveň nebezpečného národa.“²⁷⁷ Tento stereotyp byl Čechům přiřazen i v předchozí zkoumané kapitole k roku 1933, kdy se Češi dostali do role „národního nepřítel“ Němců. Posílení obrazu Čechů jako nepřátel Německa započala již v karikaturách z roku 1933, kdy nacisté převzali v Německu moc. Karikatury z let 1937–1939 působí dojmem, že negativní obraz Čechů dokonce zintenzivnil. Obraz o Čechách se zdá být více negativní, než jak uvádí sekundární literatura.

---

²⁷⁷ Eva Hahnová, *Dlouhé stíny předsudků: Německé a anglické stereotypy o Čechách v dějinách 20. století* (Praha: Academia, 2015), 43.

3 Závěr

Práce měla za cíl analyzovat obraz a stereotyp o Češích v německých karikaturách. Obraz byl analyzován v karikaturách ze tří německých a dvou rakouských zdrojů. Rakouské zdroje byly do práce zařazeny pouze doplňkově k rozšíření rakouského obrazu o Češích. Přičemž hlavní důraz byl kladen na německý časopis *Simplicissimus* a *Kladderadatsch*. Časopis *Fliegende Blätter* byl do práce zařazen jako doplňkový. Časopis *Fliegende Blätter* překvapil tím, že nezobrazil Čechy ve zkoumaném období ani v jedné karikatuře. Věnoval se běžnému nepolitickému humoru. V jeho karikaturách nebyly nalezeny ani jiné karikatury, které by zobrazovaly jiné národy. Zajímavým výsledkem je, že zkoumané německé časopisy nevěnovaly Čechům tolik pozornosti, jako jiným národům. Neměla jsem možnost vybírat mezi větším množstvím karikatur, neboť karikatur bylo velice málo. V některých případech jsem zařadila do práce i karikatury o Češích z důvodu, že byly jediné ve zkoumané době. Z toho lze vyvodit, že Češi ve zkoumané době v německém prostředí nehráli takovou roli. Naopak rakouské časopisy *Kikeriki* a *Figaro* zobrazovaly Čechy často. Na výběr bylo mnoho karikatur, které zobrazovaly Čechy. Češi byli častým motivem rakouských karikatur a tvořili „národního nepřítele“ Rakušanů. Četnost vyobrazení Čechů v rakouských karikaturách lze odůvodnit tím, že právě Rakušané, Češi a čeští Němci spolu žili na jednom území v jednom státě a přirozeně tak měli potřebu karikovat jeden druhého. Němci z Říše k Čechům neměli tak blízko jako Rakušané a z možná i proto německé časopisy cílily spíše proti „velkým národům“ jako jsou Rusové, Francouzi a Britové.

Během rešerše německých karikatur jsem došla k závěru, že německé časopisy a jejich karikatury mnohem více cílily proti „národním nepřítelům“ Francouzům, Britům a Rusům. Češi se v karikaturách vyskytovali většinou v menší míře. Což může být interpretováno tak, že nebyli vnímáni jako hrozba. Karikatury přirozeně cílily proti národním nepřítelům a Češi mezi ně nepatřili. Objevily se sice karikatury o Češích, které zdobily titulní strany časopisů. Nicméně Češi byli zobrazováni v německých karikaturách v porovnání s ostatními národy nejméně. Změna nastává s převzetím moci nacisty v roce 1933, kdy se Češi dostali do role „národního nepřítele“ říšských Němců. Což lze odůvodnit změnou politického režimu. Do role národního nepřítele se dostaly i jiné národy, jako např. Poláci.

Identifikační znaky Čechů byly jak v německých, tak v rakouských karikaturách variabilní. Nejčastějším reprezentantem Čechů se stal Wenzl, který byl často nazýván také

jako „Powidl“. V podobě Wenzla byli Češi často zobrazováni jako muzicírující národ, což mělo symbolicky představovat bezstarostný styl života a lehkovážnost. Dále byli Češi zobrazeni jako rváči, výtržníci a zloději. Často Čechům v karikaturách byly propůjčeny animální prvky. Propůjčení animálních prvků karikovanému objektu připisuje zobrazovaným určité vlastnosti a degraduje je. Češi tak nejčastěji vystupovali v podobě opic. Zobrazení Čechů jako opic mělo značit primitivu a necivilizovanost. V práci bylo dále zaznamenáno, že Češi byli zobrazeni i jako krysy, hadi a vlci. Vyobrazení Čechů jako krysy, hadů a vlků znamenalo naopak, že jsou Češi nebezpeční. Tato vyobrazení Čechů kolovala především během války. Všechny výše zmiňované charakteristiky Čechů odpovídají sekundární literatuře.

Během výběru karikatur jsem nenarazila na mnoho karikatur, kde by byli Češi vyobrazeni vzájemně s ostatními Slovany. Karikatury zobrazovaly Čechy spíše jako etnickou skupinu v rámci všech národů Rakouska-Uherska. Jedinou karikaturou, kde jsou Češi spojeni se Slovany, je karikatura č. 11. Tato karikatura zobrazuje Slovany jako krysy. Karikatura vznikla v roce 1914 několik dní před vypuknutím první světové války. Slované byli tématem německých karikatur ve válečném konfliktu. Nenašla jsem žádnou jinou karikaturu ve zkoumaném období, která by Čechy prezentovala v souvislosti s jinými Slovany. Některé karikatury sice Čechy nazývají Slovany, ale nikde Češi nevystupují společně s ostatními Slovany, např. Rusy nebo Poláky. Karikatura č. 32 sice zobrazuje Čechy společně s Ruskem (Stalinem), nicméně nezobrazuje je jako jednotnou skupinu.

V prvním tematickém celku byl zkoumán obraz o Češích v období od Badeniho jazykových nařízení do Anenských patentů. Z analýzy německých i rakouských karikatur vyšel tradiční obraz o Češích. Německé karikatury zobrazovaly Čechy necivilizovaně, primitivně a přihlouple. Zobrazení byli také jako zloději, rváči a výtržníci. Dále bylo na Čechy nahlíženo jako na skupinu kulturně méněcennou. Ke karikaturám byl přiřazen stereotyp o české nevzdělanosti. Rakouské karikatury působily více neutrálně, nicméně Čechy představovaly v roli „národního nepřítele“ a protivníka. Zajímavým výsledkem je, že mnichovský *Simplicissimus* nevěnoval žádnou pozornost Badeniho jazykovým nařením. Naopak berlínský *Kladderadatsch* o nich zveřejnil několik karikatur. Nejvíce pozornosti se dostalo Čechům v souvislosti s jazykovými reformami v rakouských časopisech *Kikeriki* i *Figaro*. Žádný ze zkoumaných zdrojů nevěnoval pozornost Anenským patentům, a tedy ani Čechům v této souvislosti. Z toho lze vyvodit, že tato tematika nepřišla jak Němcům, tak Rakušanům důležitá. Je to překvapující výsledek,

neboť právě Anenské patenty jsou v české historii vnímány jako důležitý mezník. Německá ani rakouská společnost jim v karikaturách nevěnovala žádný prostor.

Druhý tematický celek zkoumal obraz o Češích v meziválečném období let 1914–1918, přičemž byl hlavní důraz kladen na vznik Československa. V této podkapitole byla vyvrácena hypotéza, že se vznikem Československa dochází k zintenzivnění obrazu Čechů jako nepřátel. Analýza karikatur ukázala, že obraz o Češích nebyl vznikem ČSR nijak ovlivněn. Což dokázaly samotné karikatury a zároveň absence karikatur, které by vznik ČSR zobrazovaly. Nedošlo tedy k žádnému posunu ani „přiostrění“ obrazu o nich. Obraz zůstal ve stejné rovině, jako před válkou. Charakteristiky Čechů korespondují se stereotypy o Češích jako kulturně méněcenné skupiny a jako ohroženého, ale zároveň nebezpečného národa. Výsledkem analýzy tohoto tematického celku dále je, že mnichovský *Simplicissimus* se věnoval především válečné propagandě a cílil proti válečným nepřátelům. Nevěnoval žádnou pozornost Čechům, a dokonce ani vzniku Československa. Berlínský *Kladderadatsch* nevěnoval Čechům pozornost před ani během války. Naopak těsně před a po vzniku ČSR se jim věnoval v několika karikaturách. Vídeňský *Kikeriki* Čechům taktéž nevěnoval příliš pozornosti. Čechy zobrazil po vzniku ČSR, přičemž Čechy spíše zesměšňoval.

Třetí tematický celek měl za cíl analyzovat obraz o Češích v roce 1933 po převzetí moci nacisty. Rakouské karikatury Čechy zobrazovaly jako v předchozích obdobích. Obraz o Češích se v nich nezměnil. Češi byli zobrazováni stále jako „zloději a výtržníci“. Nicméně německé říšské karikatury vykazaly zintenzivnění obrazu o Češích jako nepřátelích. Češi se dostali do role „národního nepřítele“, kterého v karikaturách z dřívějších zkoumaných karikaturách nehráli. Do role národního nepřítele se dostaly i jiné národy. Tuto změnu obrazu o Češích lze přičíst změně politického režimu v Německé Říši. Propaganda byla tak silná, že v karikaturách dominoval jen jeden obraz o těch „druhých“. Karikován byl především zákaz časopisů v ČSR. ČSR stavily německé časopisy do pozice nedemokratického režimu. Zajímavé je, že Češi byli karikováni nejvíce v berlínském *Kladderadatschi*. V mnichovském *Simplicissimovi* byli zobrazeni pouze ve dvou karikaturách. Rakouský *Kikeriki* Čechy zobrazil pouze ve dvou karikaturách a v polovině roku 1933 byl *Kikeriki* vládou zakázán.

Poslední tematický celek zkoumal obraz o Češích po smrti T. G. Masaryka v letech 1937–1939, kdy byl důraz kladen na Mnichovskou dohodu a vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava. V tomto tematickém celku nebyl zkoumán rakouský obraz, neboť rakouské časopisy v této době již nevycházely. Z německých říšských karikatur se začal vytrácet

typický Wenzl a začalo být karikováno Československo jako stát. Nejvíce pozornosti bylo věnováno především prezidentu Edvardu Beneši. Z analýzy německých karikatur vyšel negativní obraz o Čěších jako nepřátelích Německa. Důležitým výsledkem práce je, že Čěši po vyhlášení Protektorátu mizí z karikatur. Karikatury zobrazují pochodující vojáky Wehrmachtu, jak zabírají české území. To lze přičíst skutečnosti, že připojením Protektorátu k Německé říši se Čěši stali jeho součástí. Jejich negativní vyobrazení v karikaturách tak pravděpodobně nebylo vhodné. Simplicissimus i Kladderadatsch věnovali Čěchům pozornost při jiných příležitostech. Společně měly časopisy to, že po vyhlášení Protektorátu Čěchy a Morava přestaly Čěchy ve svých karikaturách zobrazovat.

Na výsledky této diplomové práce lze navázat. Výzkum obrazu a stereotypu o Čěších v karikaturách může být časově či zdrojově rozveden.

Summary

The purpose of the thesis is to describe the image and stereotypes about Czech people in German caricatures. The image of Czechs is researched through important events of Czech-German relationship. For this reason, four important time periods were chosen, in which the image of Czech people is researched. The first period investigates the image of Czechs from the times of Badeni's language ordinances to 1913, when Czech provincial assembly was dissolved by Ann's patents. Furthermore, the image of Czechs in period of Great War is investigated. The focus is primarily put on the rise of independent Czechoslovakia. Furthermore, the year 1933 was chosen as Nazi party took over. The last thematic unit is represented by years of 1937 – 1939. The milestones in this period are the death of T. G. Masaryk, Munich agreement and establishment of Protectorate of Bohemia and Moravia.

The aim of the thesis is to capture the image of Czech people in German caricatures; how Czechs are presented through key events of Czech-German relationship. Whether the image changes or whether it remains the same. Furthermore, I am interested in the attributes and characteristics of Czech people in these caricatures. I am also interested in whether Czechs are compared to other Slavs. Finally, the thesis answers the question whether caricatures do not contradict secondary literature focusing on German stereotypes about Czechs. My hypothesis is that the image of Czechs as enemies intensified after the independent of Czechoslovakia. As a result, the social hierarchy changes. Czechs have finally their own state and Germans are just a minority in it.

Caricatures were chosen from German magazines *Simplicissimus* and *Kladderadatsch* and from complementary magazine *Fliegende Blätter*. Furthermore, the thesis is extended for the Austrian image of Czechs. Caricatures from Austrian magazines *Figaro* and *Kireriki* were picked for this purpose. Finally, the Austrian image of Czechs is compared to the German one. Interpretation of caricatures and image analysis were primarily used for the thesis.

The main result of my thesis is that researched German magazines did not pay much attention in their caricatures to Czech people. Vice versa, Austrian caricatures focus on Czechs much more. Other important result of the thesis is that the image of Czechs was not at all influenced by the independence of Czechoslovakia and thus was not intensified. This contradicts the main hypothesis which stated that the image of Czechs was intensified after

the independence of Czechoslovakia. Important finding of the thesis is that the image was however intensified after 1933 as Czechs are presented as enemies of Germany. German propaganda was so strong that it influenced the stereotype about Czechs as national enemies. Final important finding of the thesis is that after establishment of Protectorate of Bohemia and Moravia, Czechs completely disappeared from German caricatures. The role of national enemies was transferred to other nations. Czechs are not presented amongst other Slavs nor do they have similar features.

Zdroje

Sekundární literatura:

Bloom, William. *Personal Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Brandes, Detlef. *Germanizovat a vysídlit: Nacistická národnostní politika v českých zemích*. Praha: Prostor, 2015.

Dejmek, Jindřich. *Edvard Beneš. Politická biografie českého demokrata: část první: Revolucionář a diplomat 1884-1935*. Praha: Karolinum, 2006.

Džambo, Jozo, Becher, Peter. *Gleiche Bilder, Gleiche Worte: Němci, Rakušané a Češi v karikatuře 1848–1948*. München: Adalbert Stifter Verein, 1997.

Eco, Umberto. *Dějiny ošklivosti*. Praha: Argo, 2007.

Eco, Umberto. *Teorie sémiotiky*. Praha: Argo, 2009.

Gellner, Ernest. *Národy a nacionalismus*. Praha: Nakladatelství Josef Hříbal, 1993.

Gülker, Bernd A. *Die verzerrte Moderne. Die Karikatur als populäre Kunstkritik in deutschen satirischen Zeitschriften*. Münster: LIT, 2001.

Hagelweide, Gert. *Literatur zur deutschsprachigen Presse*. München: De Gruyter Saur, 2007.

Hahn, Hans Henning, Mannová, Elena. *Nationale Wahrnehmungen und ihre Stereotypisierung: Beiträge zur Historischen Stereotypenforschung*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2007.

Hahnová, Eva. *Dlouhé stíny předsudků: Německé a anglické stereotypy o Čechách v dějinách 20. století*. Praha: Academia, 2015.

Hahnová, Eva. *Od Palackého k Benešovi: Německé texty o Češích, Němcích a českých zemích*. Praha: Academia, 2015.

Hildebrand, Klaus. *The Foreign Policy of the Third Reich*. Berkeley: University of California Press, 1973.

Hroch, Miroslav. *Na prahu národní existence: touha a skutečnost*. Praha: Mladá fronta, 1999.

Hroch, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003.

Christ, Richard. *Simplicissimus 1896–1914*. Berlin: Rütten und Loening, 1972.

James, Harold. *Deutsche Identität 1770-1990*. Frankfurt am Main, Campus Verlag, 1991.

Jaworski, Rudolf. *Deutsche und tschechische Ansichten. Kollektive Identifikationsangebote auf Bildpostkarten in der späten Habsburgermonarchie*. Innsbruck: Studienverlag, 2006.

Jiráček, Jan, Köpplová, Barbara. *Masová média*. Praha: Portál, 2015.

Karlíček, Petr. „Politická karikatura v československém denním tisku v lednu-březnu 1948“. in *Zprávy Společnosti pro dějiny Němců v Čechách/Mitteilungen der Gesellschaft für die Geschichte der Deutschen in Böhmen*. ed. Kristina Kaiserová. Ústí nad Labem: Společnost pro dějiny Němců v Čechách, Muzeum města Ústí nad Labem, 6/2007. 12-13.

Karlíček, Petr. *Napínavá doba: politické karikatury (a satira) Čechů, Slováků a českých Němců 1933-1953*. Praha: Knižní klub, 2018.

Keane, John. *Civil society: old images, new visions*. Stanford: Stanford University Press, 1998.

Knoche, Michael, Ulbricht, Justus H. a Jürgen Weber. *Das deutsche Buch in der Debatte um nationale Identität und kulturelles Erbe*. Göttingen: Wallstein Verlag, 2006.

Kořalka, Jiří. „Der Mythos vom deutschen Feind“. in *Deutsche und Tschechen: Geschichte, Kultur, Politik*. ed. Walter Koschmal et al. München: C.H.Beck, 2001. 506-511.

Kořalka, Jiří. „Národní stereotypy v české a německé politické karikatuře“. in *Proudy české umělecké tvorby 19. století: Smích v umění*. ed. Marta Ottlová. Praha: Ústav pro hudební vědu ČSAV, 1991. 63 – 70.

Kořalka, Jiří. „Tschechen und Deutsche in wechselseitigen Karikaturen von 1848 bis 1938“. in *Deutsche und Tschechen: Geschichte, Kultur, Politik*. ed. Walter Koschmal et al. München: C.H.Beck, 2001. 512-516.

Kratochvíl, Viliam. *Modely na rozvíjanie kompetencií žiakov: k transformácii vzťahu histórie a školského dejepisu*. Bratislava: Stimul, 2004.

Křen, Jan, Broklová, Eva. *Obráz Němců Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20.století*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1998.

Křen, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005.

Křen, Jan. *Konfliktní společenství: Češi a Němci 1780–1918*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2013.

Lippmann, Walter. *Veřejné mínění*. Praha: Portál, 2015.

Masaryk, Tomáš G. *Národ a dějiny jako sociologický problém (výbor textů)*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2018.

Pandel, Hans-Jürgen, Schneider, Gerhard. *Handbuch Medien im Geschichtsunterricht*. Schwalbach, Wochenschau Verlag, 2010.

Rak, Jiří. *Bývali Čechové: České historické mýty a stereotypy*. Jinočany: H & H, 1994.

Rak, Jiří. *Zachovej nám hospodine: Češi v Rakouském císařství 1804–1918*. Praha: Havran, 2013.

Rösch, Gertrud Maria. *Simplicissimus: Glanz und Elend der Satire in Deutschland*. Regensburg: Universitätsverlag, 1994.

Řepa, Milan. *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*. Praha: Historický ústav, 2008.

Smith, Anthony D. *National Identity*. Reno: University of Nevada Press, 1991.

Stielau, Adelheid. „*Kunst und Künstler im Blickfeld der satirischen Zeitschriften "Fliegende Blätter" und "Punsch": Untersuchung zur Wirkungsgeschichte der bildenden Kunst in der zweiten Hälfte des neunzehnten Jahrhunderts*“. Doktorská disertace Philosophische Fakultät der Rheinisch-Westfälischen Technischen Hochschule Aachen, 1976.

Stradling, Robert. *Jak učit evropské dějiny 20. století*. Praha: MŠMT ČR, 2003.

Trampota, Tomáš, Vojtěchovská, Martina. *Metody výzkumu médií*. Praha: Portál, 2010.

Václav, Kural. *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918-1938)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1993.

Valter, Ján. „Teoreticko-historiografický úvod k dejinám karikatury“, in *Štúdie o minulosti*. ed. Peter Podolan. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě, 2014. 84-97.

Wonisch, Regina. „Die tschechische Minderheit in Wien“, in *Der Fremde als Bereicherung*. M. T. Vogt et al. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2010. 85–116.

Zeiler, Frank. „Verfassungsbildsatiren zwischen Republikfeindschaft, Vernunftrepublikanismus und Republiktreue. Eine Darstellung der Bildbeiträge zur Weimarer Verfassung in den Satiremagazinen Kladderadatsch, Simplicissimus, Der Wahre

Jacob und Lachen Links“ in *Jahrbuch der Juristischen Zeitgeschichte* (Band 17, 2016). 395-435.

Internetové zdroje:

„Der Figaro“. AEIOU Österreich Lexikon.

<http://www.aeiou.at/aeiou.encyclp.f/f351464.htm> (staženo 2. 4. 2019).

„Eduard Thöny“. Karikaturmuseum Krems.

https://www.karikaturmuseum.at/de/archiv/eduard-thoeny?set_language=de (staženo 20.4.2019).

„Erich Schilling“. Lambiek Comiclopedia.

https://www.lambiek.net/artists/s/schilling_erich.htm (staženo 17.4.2019).

„Geschichte des Kladderadatsches“. Universität Heidelberg Online. https://www.ub.uni-heidelberg.de/helios/digi/kladderadatsch_info.html (staženo 12.4.2019).

„Hans Maria Lindloff und der Kladderadatsch". Cartoonmuseum Brandenburg.

<http://www.cartoonmuseum-brandenburg.de/seite/155811/forschungsthemen.html> (staženo 18.4.2019).

„Januar 1904: Herero-Aufstand in Deutsch-Südwestafrika“. Bundeszentrale für politische Bildung Online 10.1.2014. <https://www.bpb.de/politik/hintergrund-aktuell/176142/herero-aufstand-10-01-2014> (staženo 10.4.2019).

„Josef Benedikt Engl“. Verschollene Generation Online. http://www.verschollene-generation.de/kuenstler/j_benedikt_engl/josef_benedikt_engl.html (staženo 12.4.2019).

„Karl Arnold “. Lambiek Comiclopedia. https://www.lambiek.net/artists/a/arnold_karl.htm (staženo 16.4.2019).

„Kladderadatsch (1848-1944)“. Universität Heidelberg Online. <https://www.ub.uni-heidelberg.de/helios/digi/kladderadatsch.html> (staženo 20.3.2019).

„Objekt des Monats Februar 2010: Flugwoche Juni 1913 in Wien-Aspern“. Wienbibliothek Online. <https://www.wienbibliothek.at/bestaende-sammlungen/objekte-monats/objekte-monats-2010/objekt-monats-februar-2010-flugwoche-juni> (staženo 1. 4. 2019).

„Olaf Gulbransson im Simplicissimus“. Olaf Gulbransson Museum. <http://www.olaf-gulbransson-museum.de/simplicissimus/olaf-gulbransson-im-simplicissimus.html> (staženo 14.4.2019).

„Satiremagazin Simplicissimus“. Olaf Gulbransson Museum. <http://www.olaf-gulbransson-museum.de/simplicissimus/satiremagazin-simplicissimus.html> (staženo 14.4.2019).

„Thomas Theodor Heine “. Art Directory Online. <http://www.thomas-theodor-heine.de/> (staženo 10.4.2019).

„Wilhelm Schulz “. Lambiek Comiclopedia. https://www.lambiek.net/artists/s/schulz_wilhelm.htm (staženo 17.4.2019).

GAMMA [Pseud. JAROŠ, Gustav] „Česká karikatura“. Blue Mountain Project Historic Avant-Garde Periodicals for Digital Research Volné Směry, č. 7, 1900. <http://bluemountain.princeton.edu/bluemtn/cgi-bin/bluemtn?a=d&d=bmtnaan1900-07.2.35&e=-----en-20--1--txt-IN-----> (staženo 11.2. 2019).

Imwolde, Janca. „Thomas Theodor Heine“. Deutsches Historisches Museum Online 7.10.2015. <https://www.dhm.de/lemo/biografie/thomas-heine> (staženo 10.4.2019).

Vorlíček, Petr. „Anenské patenty před 101 lety rozpustily český zemský sněm – naposledy“. Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky 25. 7. 2014. <https://www.psp.cz/sqw/cms.sqw?z=6716> (staženo 10.4.2019).

Zimmermann, Hans. „Über die Zeitschrift Simplicissimus“. Simplicissimus Online (blog). <http://www.simplicissimus.info/index.php?id=5> (staženo 20.3.2019).

Zimmermann, Hans. „Über die Zeitschrift Simplicissimus“. Simplicissimus Online.
<http://www.simplicissimus.info/index.php?id=9> (staženo 17.4.2019).

Primární literatura:

Figaro 43. č. 4. Wien: Theodor Taube, 1899.
<http://anno.onb.ac.at/cgicontent/anno?aid=fig&datum=1899&zoom=33>.

Figaro 54. č. 44. Wien: Theodor Taube, 1910,
<http://anno.onb.ac.at/cgicontent/anno?aid=fig&datum=1910&zoom=33>.

Kikeriki 37. č. 31. Wien: Fritz Gabriel, 1897.
<http://anno.onb.ac.at/cgicontent/anno?aid=kik&datum=1897&zoom=33>.

Kikeriki 50. č. 67. Wien: Fritz Gabriel, 1910.
<http://anno.onb.ac.at/cgicontent/anno?aid=kik&datum=1910&zoom=33>.

Kikeriki 56. č. 45. Wien: Fritz Gabriel, 1916.
<http://anno.onb.ac.at/cgicontent/anno?aid=kik&datum=1916&zoom=33>.

Kikeriki 58. č. 48. Wien: Fritz Gabriel, 1918.
<http://anno.onb.ac.at/cgicontent/anno?aid=kik&datum=1918&zoom=33>.

Kikeriki 73. č. 25. Wien: Rudolf Krauß, 1933.
<http://anno.onb.ac.at/cgicontent/anno?aid=kik&datum=1933&zoom=33>.

Kikeriki 73. č. 26. Wien: Rudolf Krauß, 1933.
<http://anno.onb.ac.at/cgicontent/anno?aid=kik&datum=1933&zoom=33>.

Kladderadatsch 50. č. 50. Berlin: A. Hofmann & Co., 1897.
<https://digi.ub.uniheidelberg.de/diglit/kla1897>.

Kladderadatsch 55. č. 33. Berlin: A. Hofmann & Co., 1902.
<https://digi.ub.uniheidelberg.de/diglit/kla1902>.

Kladderadatsch 61. č. 50. Berlin: A. Hofmann & Co., 1908.
<https://digi.ub.uniheidelberg.de/diglit/kla1908>.

Kladderadatsch 71. č. 36. Berlin: A. Hofmann & Co., 1918.
<https://digi.ub.uniheidelberg.de/diglit/kla1918>.

Kladderadatsch 71. č. 44. Berlin: A. Hofmann & Co., 1918.
<https://digi.ub.uniheidelberg.de/diglit/kla1918>.

Kladderadatsch 71. č. 46. Berlin: A. Hofmann & Co., 1918.
<https://digi.ub.uniheidelberg.de/diglit/kla1918>.

Kladderadatsch 72. č. 2. Berlin: A. Hofmann & Co., 1919.
<https://digi.ub.uniheidelberg.de/diglit/kla1919>.

Kladderadatsch 86. č. 20. Berlin: A. Hofmann & Co., 1933.
<https://digi.ub.uniheidelberg.de/diglit/kla1933>.

Kladderadatsch 86. č. 34. Berlin: A. Hofmann & Co., 1933.
<https://digi.ub.uniheidelberg.de/diglit/kla1933>.

Kladderadatsch 86. č. 41. Berlin: A. Hofmann & Co., 1933.
<https://digi.ub.uniheidelberg.de/diglit/kla1933>.

Kladderadatsch 87. č. 5. Berlin: A. Hofmann & Co., 1934.
<https://digi.ub.uniheidelberg.de/diglit/kla1933>.

Kladderadatsch 90, č. 31. Berlin: A. Hofmann & Co., 1937.
<https://digi.ub.uniheidelberg.de/diglit/kla1937>.

Kladderadatsch 90. č. 39. Berlin: A. Hofmann & Co., 1937.
<https://digi.ub.uniheidelberg.de/diglit/kla1937>.

Kladderadatsch 90. č. 45. Berlin: A. Hofmann & Co., 1937.

<https://digi.ub.uniheidelberg.de/diglit/kla1937>.

Kladderadatsch 91. č. 40. Berlin: A. Hofmann & Co., 1938.

<https://digi.ub.uniheidelberg.de/diglit/kla1938>.

Kladderadatsch 91. č. 44. Berlin: A. Hofmann & Co., 1938.

<https://digi.ub.uniheidelberg.de/diglit/kla1938>.

Simplicissimus 12. č. 8. München: Simplicissimus-Verlag G.m.b.H., 1907.

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=4&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=3510044a42afe4a64868b1900e3f3110.

Simplicissimus 13. č. 37. München: Simplicissimus-Verlag G.m.b.H., 1908.

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=13&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=4946cc63bf01c0cbeb06064272ef3e95.

Simplicissimus 19. č. 16. München: Simplicissimus-Verlag G.m.b.H., 1914.

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=2&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=345ffc839c035fcf7327c345387b9673.

Simplicissimus 22. č. 50. München: Simplicissimus-Verlag G.m.b.H., 1918.

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=20&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=0557a91b132ed035cb605bde5cf78ca7.

Simplicissimus 23. č. 6. München: Simplicissimus-Verlag G.m.b.H., 1918.

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=21&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=f8cca08fcfaf6f9c09005c3ad54a4c28.

Simplicissimus 38. č. 16. München: Simplicissimus-Verlag G.m.b.H., 1933.

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=36&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=e9d6f6bc3c265ccd9ed0ed55d2e5b509.

Simplicissimus 38. č. 31. München: Simplicissimus-Verlag G.m.b.H., 1933.

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=36&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=e9d6f6bc3c265ccd9ed0ed55d2e5b509.

Simplicissimus 42. č. 44. München: Simplicissimus-Verlag G.m.b.H., 1937.

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=40&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=2f112c7ff66b4425bcd7a510e7c79955.

Simplicissimus 43. č. 41. München: Simplicissimus-Verlag G.m.b.H., 1938.

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=41&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=c831b1c6b68b3d56d5aa7317905a6e90.

Simplicissimus 44. č. 13. München: Simplicissimus-Verlag G.m.b.H., 1939.

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=42&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=4fca62b5abd65898ce5ac453d954256c.

Simplicissimus 9. č. 1. München: Albert Langen Verlag, 1904.

http://www.simplicissimus.info/index.php?id=6&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bvolume%5D=10&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Baction%5D=showVolume&tx_lombkswjournaldb_pi1%5Bcontroller%5D=YearRegister&cHash=603635f358e3c4fa9961c993ca6665ab.

ZÁVĚREČNĚ TEZE MAGISTERSKÉ PRÁCE NMTS

Závěrečné teze student odevzdává ke konci Diplomního semináře III jako součást magisterské práce a tyto teze jsou spolu s odevzdáním magisterské práce do SIS předpokladem udělení zápočtu za tento seminář.

Jméno:

Pavčina Raková

E-mail:

p.rakova@seznam.cz

Specializace (uveďte zkratkou)*:

NRS

Semestr a školní rok zahájení práce:

LS 2017/2018

Semestr a školní rok ukončení práce:

LS 2018/2019

Vedoucí diplomového semináře:

PhDr. Miroslav Kunštát, Ph.D.

Vedoucí práce:

PhDr. David Emler, Ph.D.

Název práce:

Obraz druhého - Češi v německých karikaturách

Charakteristika tématu práce (max 10 řádek):

Cílem práce je zpracování "obrazu druhého", tedy obrazu Čechů v německých karikaturách. Obraz o Čechích je sledován v dobových karikaturách v historické linii relevantních událostí, které byly přelomové pro česko-německé vztahy. Ty byly vymezeny do čtyř tematických celků: 1) Česko-německé napětí po Badenihovo jazykových nařízeních do Anenských patentů 2) Meziválečné období let 1914–1918 a vznik Československa 3) Převzetí moci nacisty v roce 1933 4) Roky 1937–1939 a smrt T. G. Masaryka. V těchto tematických celcích je analyzován německý obraz o Čechích. Karikatury byly vybrány z německých časopisů *Simplicissimus* a *Kladderadatsch*, které tvoří hlavní primární zdroje této práce. Doplnkovým zdrojem je německý časopis *Fliegende Blätter*. Doplnkově jsou do práce zařazeny i rakouské časopisy *Kikeriki* a *Figaro*, které rozšiřují práci o rakouský obraz o Čechích. Analýza je podepřena sekundární literaturou.

Vývoj tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

Došlo k upřesnění jednotlivých tematických celků, ve kterých je zkoumán obraz o Čechích. Do práce byla zařazena hypotéza, která je založena na tom, že se vznikem ČSR dochází k přiosvětlení obrazu o Čechích jako nepřátelích. Dále byla do práce zařazena doplnkově dvě rakouská satiricko-humoristická periodika. Jedná se o časopisy *Kikeriki* a *Figaro*. Ty mají za úkol rozšířit německý obraz o Čechích z rakouské perspektivy. Zároveň je porovnán německý a rakouský obraz o Čechích.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

1. Úvod
  - 1.1 Metodologický postup
  - 1.2 Literatura a další zdroje použité pro tvorbu práce
  - 1.3 Struktura práce
  - 1.4 Teoretický rámec
  - 1.5 Charakteristika primárních zdrojů
2. Analýza karikatur
  - 2.1 Česko-německé napětí po Badenihovo jazykových nařízeních do Anenských patentů
  - 2.2 Meziválečné období let 1914–1918 a vznik Československa
  - 2.3 Převzetí moci nacisty v roce 1933

2.4 Roky 1937–1939 a smrt T. G. Masaryka
3. Závěr

Hlavní výsledky práce (max. 10 řádek):

Hlavním výsledkem práce je, že zkoumané německé časopisy nevěnovaly ve svých karikaturách Čechům příliš pozornosti. Naopak rakouské karikatury jim věnovaly více prostoru. Dalším důležitým výsledkem práce je, že obraz o Čechách po vzniku Československa nebyl žádným způsobem ovlivněn a tedy ani přístřen. Což vyvrátilo hlavní tezi práce, která byla založena na tom, že po vzniku ČSR dochází k přístření obrazu o Čechách. Dalším důležitým výsledkem práce je, že po převzetí moci nacisty v roce 1933 začínají být Češi vnímáni v německých karikaturách jako nepřátelé Německa. Propaganda byla tak silná, že došlo k ovlivnění obrazu a stereotypu o Čechách jako národního nepřítele. Dalším důležitým výsledkem práce je, že Češi po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava plně mizí z německých karikatur. Role národního nepřítele byla po této události přenesena na jiné národy.

Prameny a literatura (výběr nejpodstatnějších):

BECHER, Peter, Jozo DŽAMBO. Stejně obrazy, stejná slova. Němci, Rakušané a Češi v karikatuře 1848–1948. München: Adalbert Stifter Verein, 1997.

HAHN, Hans Henning. 12 Thesen zur Stereotypenforschung. In: HAHN Hans Henning, Elena MANNOVÁ. Nationale Wahrnehmungen und ihre Stereotypisierung. Beiträge zur Historischen Stereotypenforschung. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2007, 15-23.

HAHNOVÁ, Eva. Dlouhé stíny předsudků: Německé a anglické stereotypy o Čechách v dějinách 20. století, Praha: Academia, 2015.

KARLÍČEK, Petr: Napínavá doba: politické karikatury (a satira) Čechů, Slováků a českých Němců (1933-1953), Praha: Knižní klub, 2018.

KOŘALKA, Jiří. Národní stereotypy v české a německé politické karikatuře. In: Marta Ottlová. Proudny české umělecké tvorby 19. století: Smích v umění. Praha: Ústav teorie a dějiny umění ČSAV, 1991, 63–70.

KOŘALKA, Jiří. Tschechen und Deutsche in wechselseitigen Karikaturen von 1848 bis 1938. In: Walter Koschmal. Deutsche und Tschechen: Geschichte, Kultur, Politik. München: Verlag C. H. Beck, 2001, 512-516.

KOŘALKA, Jiří: Der Mythos vom deutschen Feind. In: Walter Koschmal. Deutsche und Tschechen: Geschichte, Kultur, Politik. München: Verlag C. H. Beck, 2001, 506-511.

KŘEN Jan, Eva BROKLOVÁ. Obraz Němců, Rakouska Německa v české společnosti 19. a 20. století, Praha: Karolinum, 1998.

RAK, Jiří: Bývali Čechové: české historické mýty a stereotypy. Jinočany: H & H, 1994.

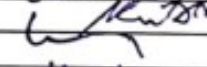
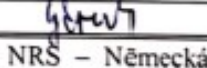
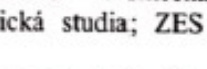
Etika výzkumu:**

—

Jazyk práce:

český

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce	30.4.2019	
Vedoucí diplomového semináře	2.5.2019	
Vedoucí specializace	30.4.2019	
Garant programu	7.5.2019	

* BAS – Balkánská a středoevropská studia; ES – Evropská studia; NRS – Německá a rakouská studia; RES – Ruská a eurasijská studia; SAS – Severoamerická studia; ZES – Západoevropská studia.

** Pokud je to relevantní, tj. vyžaduje to charakter výzkumu (nebo jeho zadavatel), data, s nimiž pracujete, nebo osobní bezpečnost vaše či dalších účastníků výzkumu, vysvětlíte, jak zajistíte

Seznam karikatur

Karikatura č. 1 - Divocí Češi.....	37
Karikatura č. 2 - Z Rakouska.....	39
Karikatura č. 3 - Český psí vztek.....	41
Karikatura č. 4 - Kulturní obrazy.....	43
Karikatura č. 5 - Ze psích dnů	45
Karikatura č. 6 - Vážné napomenutí	47
Karikatura č. 7 - Badeniho velikonoční vajíčko	50
Karikatura č. 8 - Vídeň, moderní Troja.....	51
Karikatura č. 9 - Politický slavnostní pohřeb	53
Karikatura č. 10 - Rakouské siluety.....	54
Karikatura č. 11 - Slovanské nebezpečí	58
Karikatura č. 12 - České nebezpečí	60
Karikatura č. 13 - Čech a Rakušan	62
Karikatura č. 14 - Fiasko	64
Karikatura č. 15 - Drzoun pod ochranou hvězdičkového praporu.....	65
Karikatura č. 16 - Maďarský guláš	67
Karikatura č. 17 - Česká budoucí hudba	68
Karikatura č. 18 - Tři chytráci	71
Karikatura č. 19 - Mír na obzoru!	72
Karikatura č. 20 - Masový zákaz vydávání časopisů.....	76
Karikatura č. 21 - Také další společnost národů	78
Karikatura č. 22 - Bandité	79
Karikatura č. 23 - Slované, kteří se neobráť	81
Karikatura č. 24 - Reklama v Československu.....	82
Karikatura č. 25 - Zákaz.....	83
Karikatura č. 26 - Zvuky sirén ze světové ekonomické konference	85
Karikatura č. 27 - Oslepující světlo ve státní službě.....	87
Karikatura č. 28 - Z českého přírodního chráněného parku.....	91
Karikatura č. 29 - Objevení Československa	93
Karikatura č. 30 - Beneš poslední.....	94
Karikatura č. 31 - Masaryk †	96
Karikatura č. 32 - Otec a syn.....	97

Karikatura č. 33 - Nemocná Evropa	98
Karikatura č. 34 - Start českého zběsilého vraha.....	99
Karikatura č. 35 - Čech a jeho koberec	100